

ОБЩЕСТВЕНОТО МНЕНИЕ

2005

АЛФА РИСЪРЧ

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	4
2005-ТА – ГОДИНАТА НА БЕДСТВИЯТА	5
ТРАЕН ДЕФИЦИТ НА ДОВЕРИЕ КЪМ ДЪРЖАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ	8
Труден старт на новото правителство	8
Президент – институцията с традиционно най-висока обществена подкрепа	10
Динамика в отношението към армията и полицията	11
Доверието към законодателната власт и правосъдната система – най-сериозният проблем пред институционалната стабилност в страната	13
ЕВРОПЕЙСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ – ВСЕ ПО-ЛИЧНО И МАЛКО ПО-СКЕПТИЧНО	17
България в Европейския съюз – Кога и защо ?	17
Европейската интеграция – Повече лични измерения и по-висок скептицизъм	18
Реформи и членство в Европейския съюз	20
ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ - ОТЧУЖДЕНИЕ И ЗАГУБА НА ВЛИЯНИЕ	24
Нереализирането на предизборни послания и ангажименти – симптом на управляващата коалиция... ..	24
Силно фрагментираното политическо пространство – трайна слабост на десните партии	28
Отчуждението между партии и избиратели – предпоставка за анти-партийни и анти-системни организации и лидери	33
ЕЛЕКТОРАЛНИ ПРОФИЛИ НА ПАРЛАМЕНТАРНО ПРЕДСТАВЕНИТЕ ПОЛИТИЧЕСКИ ПАРТИИ	36
БСП – партията с най-широка социална база	36
НДСВ – границите на съюза между носталгии и технократи	37
ДПС – нарастващо електорално влияние сред ромския етнос	38
Атака – консолидиране на губещите от прехода	38
ОДС – обединени сили, разнороден електорат	39
Симпатизантът на ДСБ - елитарен, консервативен, последователен	41
БНС симпатизантите – разнородни или сходни?	41
ИЗБОРИТЕ ЗА ПАРЛАМЕНТ 2005 И „ИДИЛИЯТА” НА БЪЛГАРСКИЯ ЕТНИЧЕСКИ МОДЕЛ	43
Дневният ред на “Атака”	44
“АТАКА”-та на ДПС	48
Гето и демокрация - покупко-продажбата в изборния процес	53
НЕЗАВЪРШЕНАТА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ – ПРЕПЯТСТВИЕ ПРЕД РЕАЛИЗИРАНЕТО НА ЕФЕКТИВНО И ОТГОВОРНО МЕСТНО САМОУПРАВЛЕНИЕ.....	57
Оценка за дейността на местните власти по постигане на устойчиво развитие в дългосрочен план.....	59
Оценка за дейността при разрешаване на кризисни ситуации.....	60
Общината като място за живеене, жизнен стандарт и перспективи за развитие.....	61
ИНСТИТУЦИОНАЛНОТО ЗАБОЛЯВАНЕ НА ЗДРАВНАТА СИСТЕМА – ДИАГНОСТИКА И ЛЕЧЕНИЕ	63
Здравни практики и качество на здравната услуга – позицията на гражданите.....	63
Организация на здравната система – позицията на медицинските специалисти и мениджъри.....	66
СОЦИАЛНИЯ СТАТУС – РЪСТ НА СУБЕКТИВНИТЕ И ОБЕКТИВНИ ОЦЕНКИ	74
Динамика в обективните измерения на социалния статус	75
Динамика в субективните оценки на социалния статус	79
Съпоставка на субективни и обективни статуси	81
ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ОЦЕНКИ – СТАБИЛИЗАЦИЯ В НАСТОЯЩЕТО И ОПТИМИЗЪМ ЗА БЪДЕЩЕТО.....	84
МОБИЛНИТЕ КОМУНИКАЦИИ – БИТКАТА ЗА АБОНАТИ ПРЕДСТОИ	87
Ситуацията преди старта на Вивател	87
Ситуацията след старта на Вивател	88

Мобиетика.....	89
КАК И ЗАЩО БЪЛГАРИТЕ ПЪТУВАТ В ЧУЖБИНА.....	92
АВТОМОБИЛНИЯТ НИ ПАРК – НА ЕДНИ НОМЕРА ОТ ЕС	95
СТИЛОВЕ НА МЕДИЙНО ПОВЕДЕНИЕ – ПРОМЕНИ И ТЕНДЕНЦИИ	99

ПРЕДГОВОР

За четвърта поредна година Социологическа агенция Алфа Рисърч предоставя на вниманието на широката аудитория в страната своето издание “Общественото мнение”. То запазва досегашните си теми, съдържание и стилистика, като прави преглед на основните тенденции в обществените нагласи през 2005г. Новото тази година е по-малкият му формат и промененото оформление, които, надяваме се, ще бъдат удобни за читателите.

Изданието представя в обобщен вид резултати от публичните проучвания на Алфа Рисърч през годината. То си поставя за цел, както и досега, да съчетава актуалността на данните с коректен, професионален и отчитащ събитийния контекст анализ на обществените нагласи. 2005-та беше изборна година и акцентът в редица от материалите е поставен върху доверието и подкрепата за новоизбраните парламент, правителство, министри, партии в управляващата коалиция. С това, смятаме, не подценяваме социалното развитие в първата половина от годината, но се опитваме да открийм онези тенденции, които ще определят облика и на настоящата 2006-та година. Алфа Рисърч запазва интереса си и към теми като стил на живот, промени в социалните практики и ценностните норми, продиктувани от развитието на новите технологии и разпространението на интернет, мобилността и емиграцията, развиващите се модели на потребление и развлечение.

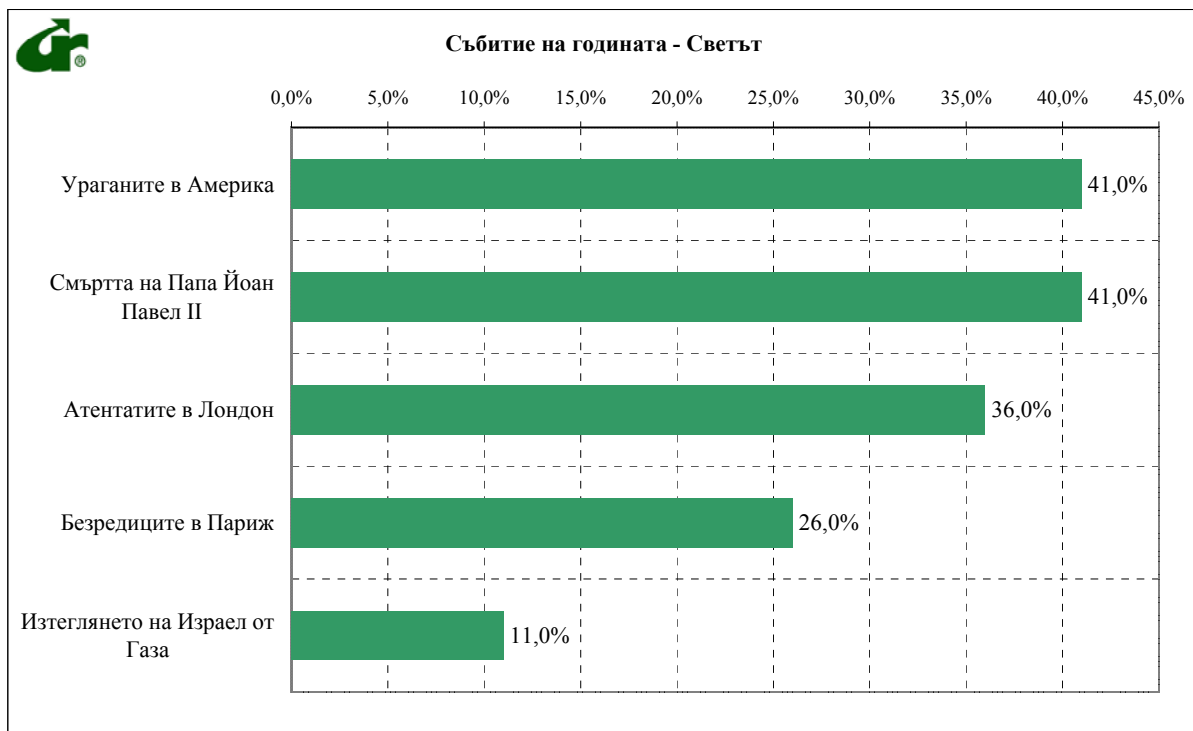
Вече традиционно част от представените в изданието изследвания са проведени със съдействието на вестниците Капитал и Дневник. Проучванията за ефективност и отговорност на местната власт са реализирани по програми на Американската агенция за международно развитие, за състоянието и перспективите пред здравната реформа – в партньорство с Институт “Отворено общество”, а за ромското политическо участие – с Национален Демократичен Институт. Споделяме разбирането, че изследванията върху значими за обществото проблеми не трябва да остават затворени в тесни кръгове, а да придобиват максимално широка публичност и така да провокират обмен на гледни точки, дискусии, представяне позициите на всички заинтересовани страни. С това социалната функция на тези проучвания ще бъде реализирана много по-пълно и ефективно.

Желанието ни е настоящото издание, както и предишните, да предостави надеждна информация и обобщен поглед върху развитието на политическите, икономическите и социалните процеси на една по-широка общност от изследователи, държавни и обществени институции, политически и неправителствени организации, медии, студенти. Същевременно не сме променили убеждението си, че най-полезно е онова изследване, което може да бъде “дописано” – да предизвика размисли, да породи нови интерпретации, да формулира изследователски хипотези, да позволи на гражданите да се обединят около дадена позиция и да търсят ефективни механизми за нейната реализация. Така че, както и предишните години, не смятаме, че това издание слага точка на случилото се през годината. Просто ни дава още един повод да мислим себе си.

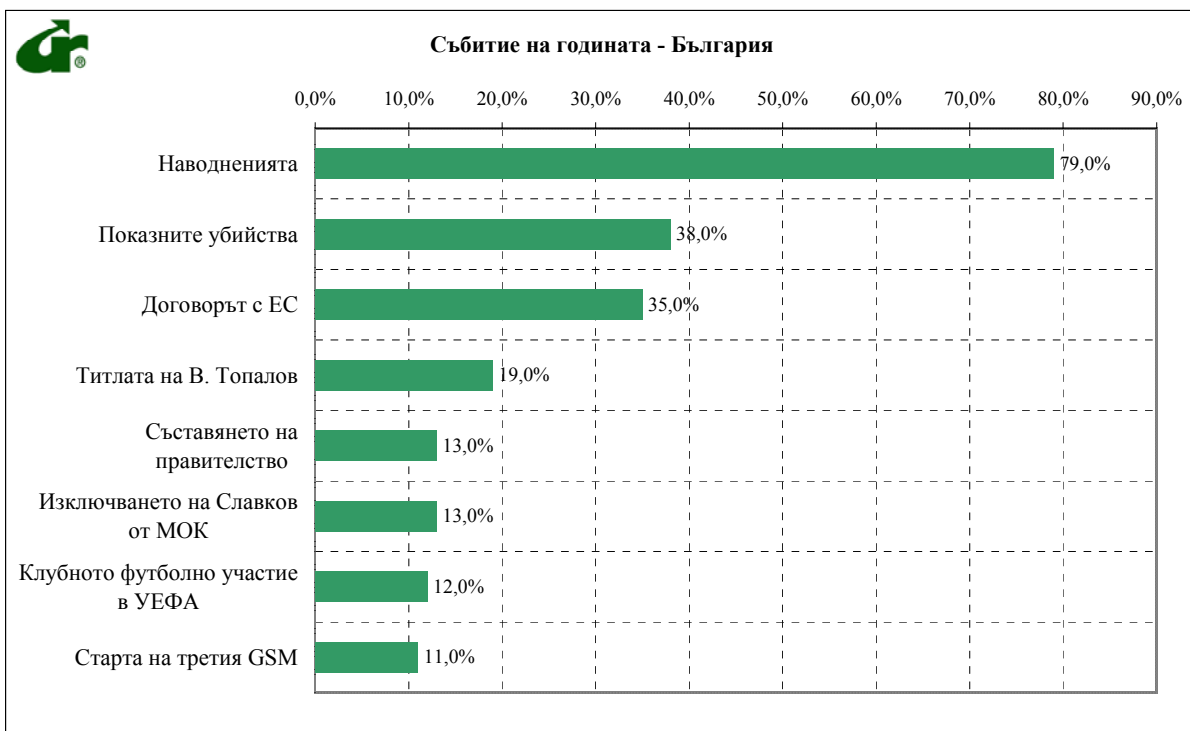
Текуща информация за провежданите изследвания и основните резултати от тях може да бъде намерена и на уебсайта на Алфа Рисърч – www.aresearch.org

2005-ТА – ГОДИНАТА НА БЕДСТВИЯТА

“Годината на бедствията” – така през месец декември определиха отиващата си 2005-та нашите сънародници. Година, след която е логично да се замислим далеч по-отговорно над начина, по който третираме природата. И над очакванията си за периода, след който ще се сблъскаме с негативните последствия от въпросното отношение. Почти четири от всеки петима българи поставят на първо място сред значимите за България събития през 2005 наводненията от лятото. В световен план класацията се оглавява от опустошителните урагани в Америка.

У нас, освен общо екологичните проблеми, бедствието извади наяве и поредица от други значими въпроси, касаещи подготовката за подобни извънредни ситуации, реакциите по време на и след самото бедствие. Повдигна въпроса за ефективността на институциите и контрола над начина за изразходване на средствата за преодоляване на кризи, както и за необходимостта от превантивна работа. Бедствието обаче постави на изпитание не само държавните институции и бюджета, а и основни човешки качества - готовността да се отзовеш на помощ, склонността към благотворителност. И въпреки че от лятото е изминала почти половин година, случилото се очевидно е оставило траен спомен в съзнанието на повечето българи. Защото второто и третото по значимост събития са поставени почти два пъти по-назад от първото.

Подобно убийството на Емил Кюлев, което съвпадна по време с връчването доклада на Европейската комисия за напредъка на България и критиките в него за борбата с престъпността, в общественото мнение подписването на договора с ЕС се изравнява по значимост с темата за показните убийства. Очевидно в този случай вълнуващото европейските институции напълно съвпада с вълненията на повечето българи. Разбира се, има и някои разлики – хората с високо образование поставят много по-силен акцент върху подписването на договора за присъединяване на България към ЕС (54%), отколкото върху темата за убийствата (37%). Три прослойки от българското общество отдават подобна висока значимост на договора – служителите, представителите на свободните професии и частните собственици. Темата е по-близка до хората на средна възраст – между 30 и 50 години. Останалата част от обществото ни акцентира върху убийствата, като най-голям е отзвукът извън столицата – в областните и по-малките градски центрове.

Четвъртото по ред събитие е с положителен знак – световната титла по шахмат на Веселин Топалов. Мъжката аудитория откроява в по-голяма степен този успех (24% срещу 14% сред жените). Важно е да се отбележи и това, че въпреки по-малката популярност на шахмата в сравнение с футбола у нас, дори и в мъжката класация титлата на Топалов изпреварва отличното представяне на българския клубен футбол в УЕФА през тази есен.

Преди „представянето“ на футболистите обаче интервюираните са ранжирали „представянето“ на международен терен на доскорошния шеф на Българския футболен съюз – Иван Славков. Неговото изключване от МОК е събитие на годината за 13% от пълнолетните българи. Впечатляващо, особено ако се вземе предвид, че толкова хора са „дали гласа“ си и за политическото събитие на годината – сформирания след близо едномесечни мъки три партийна управляваща коалиция.

И докато всеки осми българин се чуди кое е по-значимо – шеметната лятна фиеста в Парламента или олимпийското фиаско на Славков, най-младите са поставили веднага след челната тройка от събития, дългоочаквания старт на третия GSM оператор. Значимостта на този старт именно за младите хора – тези, които и досега бяха най-добре обезпечената откъм мобилни телефони група, показва ясно очакването за промяна в сферата на телекомуникациите. А то е простичко: “хендите” да се превърне от притежаван аксесоар в активно използван аксесоар. И ако може „промоцията” да продължи и след Коледните празници, като най-накрая превърне 2006 в година на потребителя за сектора на телекомуникациите у нас.

ТРАЕН ДЕФИЦИТ НА ДОВЕРИЕ КЪМ ДЪРЖАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ

Институционалната стабилност, ключов елемент от която е общественото доверие към основните държавни институции, е важна характеристика на модерните демокрации, съобразяващи се с интересите на своите граждани. За България, както и за значителна част от “новите демокрации” в Централна и Източна Европа, е характерна ниска степен на доверие към институциите на представителната власт и по-общо към публичните институции¹. Причините за тази тенденция са много – като се започне от отчуждението на гражданите от псевдо-представителните институции на комунистическия режим, премине се през изкуствено генерираната институционална слабост в годините на прехода, даваща простор за развитие на сенчестите групировки и организираната престъпност и се стигне до невъзможността на държавата да осигури равенство пред закона, справедливост в правораздаването и приемливо качество на публичните услуги. В резултат от действието на всички тези фактори, бързото изхвърляне на доверието към държавните институции приема чертите на траен обществен феномен. Дефицитът на доверие ражда не толкова протестни действия или конструктивна критика, колкото още по-висока степен на отчуждение от държавата и утвърждаване на модели, насочени към преодоляване на проблемите не посредством, а “зад гърба” на държавните институции. Оттук и високото разпространение на корупционни практики, разнообразни форми на организирана престъпност, заобикаляне на съдебната система при решаването на спорове, създаването на клиентелистки партийни структури.

2005 г. не прави изключение от тази тенденция. Напротив, изборната година и неубедителната конструкция на новото правителство, още повече задълбочиха кризата на доверието в основните властови институции и в способността им да се справят с проблемите, стоящи пред обществото. Електоралният пробив на националистическата формация Атака, създадена броени дни преди парламентарните избори, е един от симптомите на този проблем. Тя събира не само гласовете на ксенофобски, националистически или антиглобалистки настроени избиратели, които съвсем не са толкова много в България, но и на всички онези граждани, недоволни от неспособността на политическата класа и институциите да положат спазването на реда, правилата, професионализма и уважението към гражданина в основата на обществения просперитет.

Труден старт на новото правителство

Крайт на мандата на правителството на Симеон Сакскобургготски, макар и да не беше белязан от онзи срыв на общественото доверие, който наблюдавахме при предишни правителства, се характеризираше с относително ограничена обществена подкрепа. Съотношението “одобрение: неодобрение” варираше около 30%:60%, което не беше достатъчно за осигуряване на втори самостоятелен управленски мандат. С действията си обаче кабинетът създаде достатъчна електорална база за сформирания преди четири години движение с лидер бившия български цар, така че то да стане необходим партньор в управлението.

¹ Изследването Евробарометър показва, че в десетте новоприсъединили се страни степента на недоверие към националните парламенти е средно 76%, към правителствата – 74%, към съдебната система – 62% и т.н.

Три партийният коалиционен кабинет БСП-НДСВ-ДПС стартира с много по-слаба обществена подкрепа, отколкото правителствата на Иван Костов през 1997 г. и на Симеон Сакскобургготски през 2001 г. Очакванията бяха по-ниски, скептицизмът – по-висок. Това даде основание на някои коментатори да прогнозират по-спокоен и стабилен старт на кабинета, с мотива, че той не е обременен от свръхопаквания и надежди. Само за четири месеца обаче отрицателните оценки взеха връх над положителните и “балансът” през декември бе вече 34%:58%, т.е. твърде близък до стойностите на обществена подкрепа за предишния кабинет в края на неговото управление.

Оценка за дейността на правителството

	VIII.2005	IX.2005	XII.2005
Положителна	58%	45%	34%
Отрицателна	36%	45%	58%
Без отговор	6%	10%	8%

Сравнително стабилни в подкрепата за правителството остават единствено симпатизантите на ДПС. Настроенията сред избирателите на НДСВ още при старта бяха критични към участието на жълтата партия в правителството и остават такива до този момент. В средите на БСП симпатизантите, изразяващи първоначално категорично одобрение, постепенно нараснаха критичните настроения. Най-силно се проявяват те сред традиционните леви избиратели – хора с по-нисък материален статус и образование, разочаровани от неизпълнението на социалните ангажменти на БСП. Изследванията показват, че водещи проблеми в дневния ред на обществото продължават да бъдат здравеопазването, престъпността, безработицата, ниският жизнен стандарт, нерегламентираните условия на труд, корупцията. Липсата на достатъчно политически и идеологически допирни точки между привържениците на трите управляващи партии, от една страна и наличието на остри проблеми, които изпълнителната власт не съумява да реши, от друга, не дават основание да се прогнозира бързо обръщане на обществените нагласи, без да се извърши сериозен пробив в преодоляването на поне някои от най-невралгичните проблеми.

Министър-председателят Сергей Станишев, както и предшествениците му, се ползва с по-високо обществено доверие, отколкото правителството като цяло. Оценките за него са поляризирани между положителните и отрицателните.

Оценка за дейността на министър-председателят Сергей Станишев

	VIII.2005	IX.2005	XII.2005
Положителна	58%	48%	46%
Отрицателна	31%	43%	43%
Без отговор	11%	9%	11%

За разлика от отношението към правителството, което като тенденция се променя в негативна посока, симпатизантите на БСП запазват високите си оценки за своя партийен лидер. Извън средите на БСП отношението към министър-председателя е поляризирано, а сред привържениците на десните политически сили и негласуващите –

преобладаващо отрицателно. От министрите с най-голяма популярност се ползва известният български актьор и министър на културата Стефан Данаилов, следван от министъра по европейските въпроси Меглена Кунева, която запазва поста си от кабинета на НДСВ.

*Индекс за дейността на министрите: **

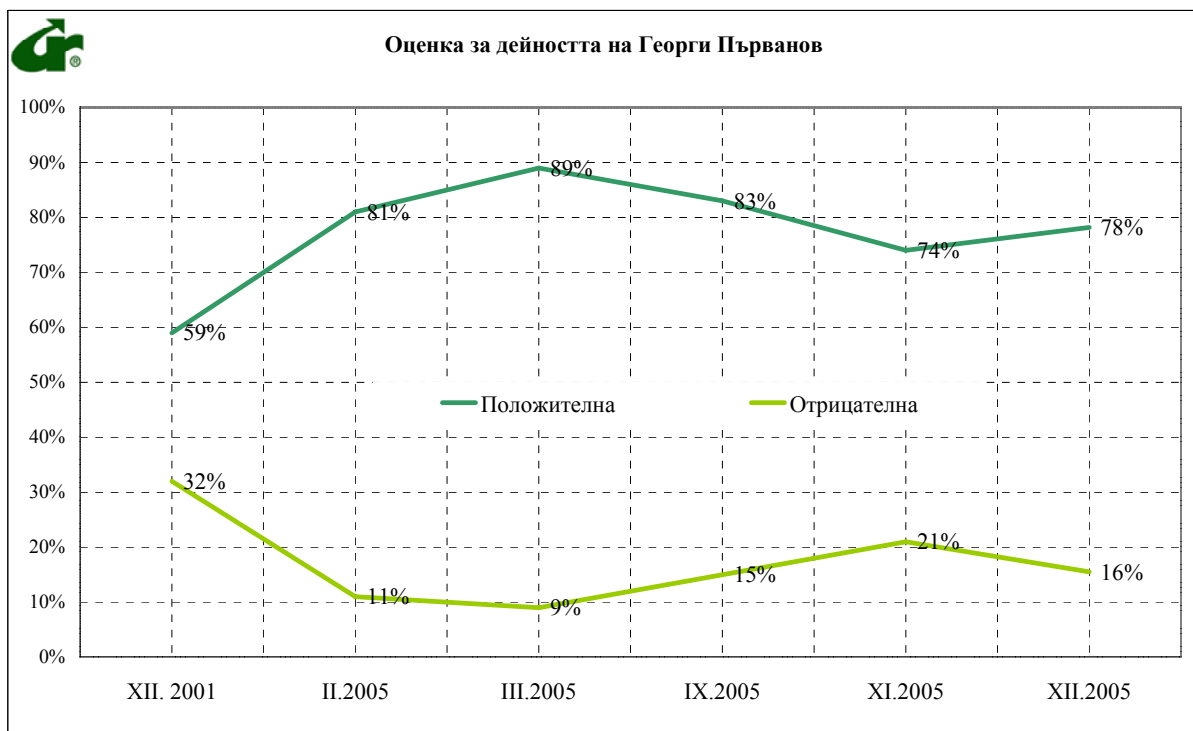
Стефан Данаилов	21,4
Меглена Кунева	13,7
Пламен Орешарски	7,4
Румен Петков	7,4
Ивайло Калфин	7,2
Даниел Вълчев	1,7
Веселин Близнаков	0,7
Радослав Гайдарски	0,7
Емел Етем	-1,3
Георги Петканов	-1,8
Петър Мутафчиев	-2,2
Николай Василев	-5,7
Асен Гагаузов	-6,5
Джевджед Чакъров	-6,9
Румен Овчаров	-8,8
Нихат Кабил	-9,3
Емилия Масларова	-10,1

** Индексът е формиран въз основа на разликата между положителните и отрицателни оценки за отделните министри. При министрите, за които са посочени отрицателни стойности, негативните оценки преобладават със съответния дял над положителните.*

Баланса в оценките за работата на финансовия министър Пламен Орешарски, външния Ивайло Калфин и министъра на вътрешните работи Румен Петков също е положителен. Третата група министри, за които одобрението преобладава над неодобрението, са от изключително невралгични сектори, в които реформи предстояха да бъдат извършени, а те самите предприеха първи стъпки в тази посока – министъра на образованието Даниел Вълчев и на здравеопазването Радослав Гайдарски. От общо 17 министри, девет са с негативен рейтинг, като “антикласацията” се оглавява от министъра на труда и социалната политика Емилия Масларова, в ресора на която са най-значителна част от неизпълнените социални ангажименти на БСП.

Президент – институцията с традиционно най-висока обществена подкрепа

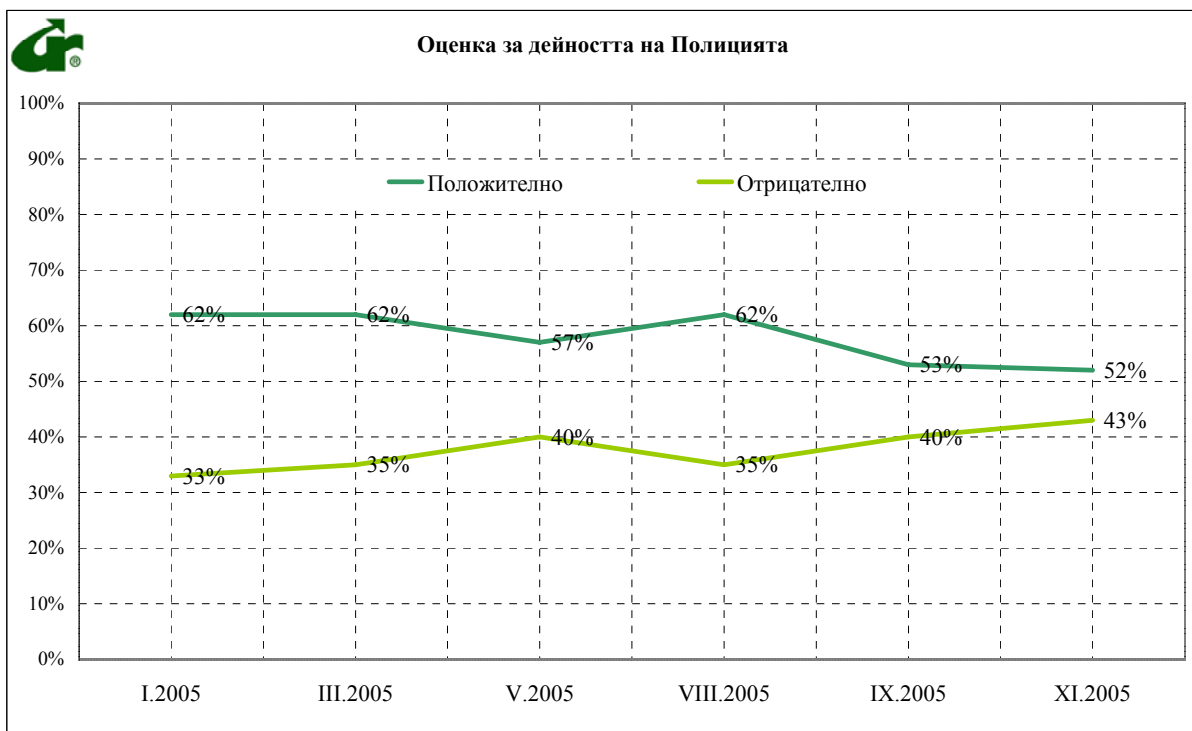
Президентът е институцията, която след демократичните промени в България традиционно се ползва с най-висок обществен рейтинг. Настоящият президент Георги Първанов не прави изключение. От встъпването си в длъжност той бележи плавен ръст на доверието - от 59% в края на 2001-ва до 75-78% през 2005-та година.

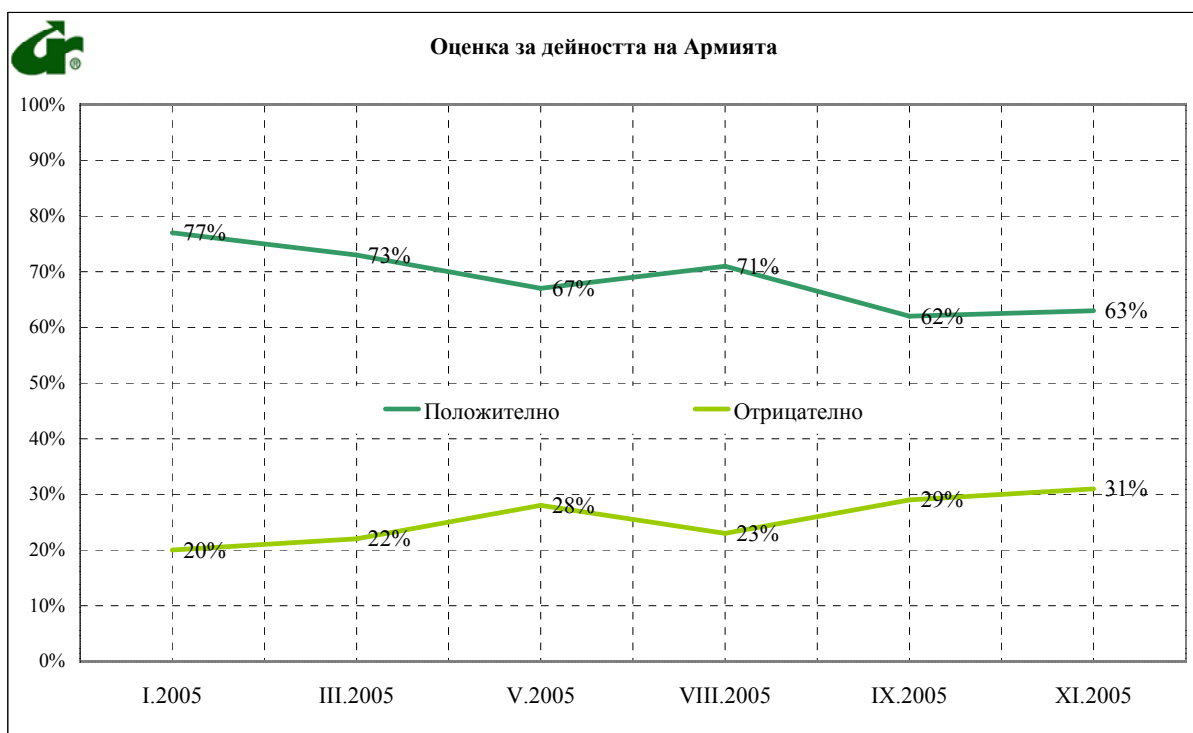
2006 е година на президентски избори и тези стартови позиции дават добър шанс на Георги Първанов за втори президентски мандат. Поради конституционно слабите правомощия на президента обаче и на свързаното с тях неясно отношение между явните и скритите механизми на упражняване на власт, личностите на този пост често влизат в противоречие с поддържащите ги политически сили и с афишираните от самите тях възгледи, с които са спечелили президентския пост. Всичко това съдейства за разрушаване на доверието сред първоначалните им симпатизанти. Ето защо високият личен рейтинг не е автоматична гаранция за електорална подкрепа, особено при загуба на политическо доверие и идентификация.

Динамика в отношението към армията и полицията

Преобладаващо позитивно е отношението към армията и полицията. При двете институции обаче се наблюдават различни тенденции спрямо предишни години. Ако полицията бележеше постепенен ръст в доверието – от средно 52% в началото на мандата на миналия кабинет до 60% през декември 2004, то сега е налице спад в доверието към нея, независимо от факта, че превесът на позитивните над негативните оценки все още се запазва (52%:43%).

При армията е налице запазване на съотношението “доверие:недоверие” при лек спад на положителните оценки – от 71 на 63 на сто. Модернизацията на армията и участието ѝ главно в невоенни мисии в рамките на ООН или НАТО, печели подкрепата на значителни части от българското общество. И което е много важно, среща одобрение в средите на военните. Продължава да е негативно отношението към изпращането на български контингенти във военни мисии зад граница (21%:43%). Дори и да става дума за кадрови военни, гражданите са категорични, че при такива мисии трябва да се спазва принципът на доброволността. Над две трети от пълнолетните българи са на мнение, че армията ни трябва да бъде малка и гъвкава, като премине от донаторен към професионален принцип, което би ѝ позволило да реагира много по-адекватно на съвременните заплахи.

Доверието към законодателната власт и правосъдната система – най-сериозният проблем пред институционалната стабилност в страната

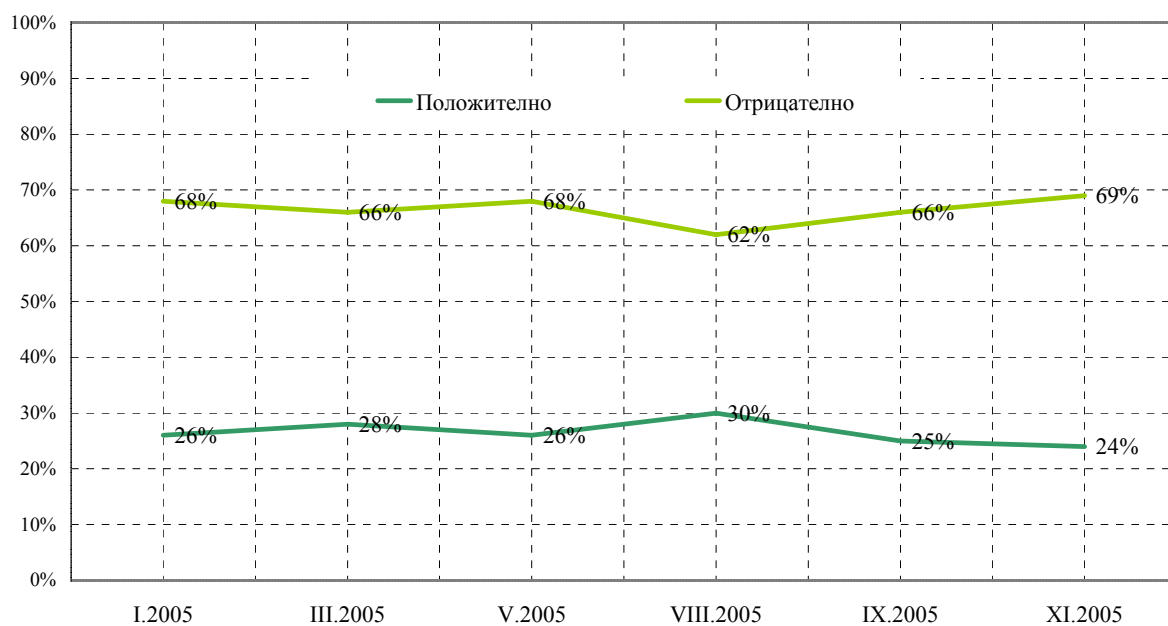
Отношението към институциите на законодателната и съдебната власти продължава да бъде преобладаващо и устойчиво негативно. Новият парламент стартира с поляризирани оценки за своята дейност (44%:46%), но много бързо отрицателните нарасват до 68 на сто. Позитивните оценки за работата на съд, следствие и прокуратура не надхвърлят 20-25%, а отрицателните са около 70 на сто.

Оценка за дейността на парламента

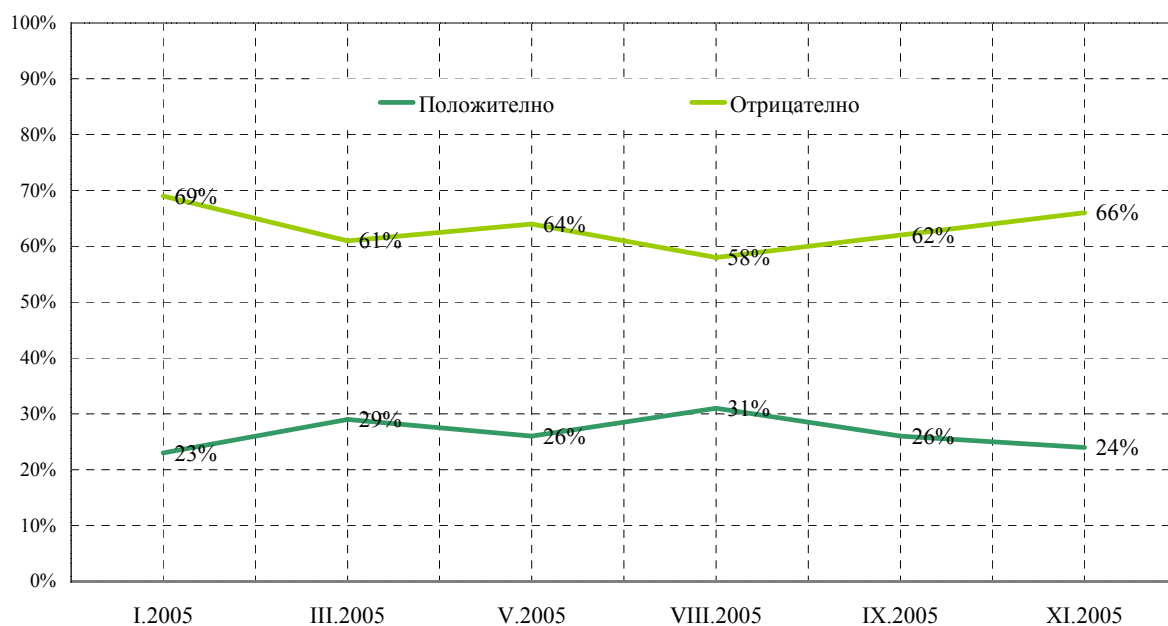
	VIII.2005	IX.2005	XI.2005
Положително	44%	38%	28%
Отрицателно	46%	53%	68%
Без мнение	10%	9%	4%

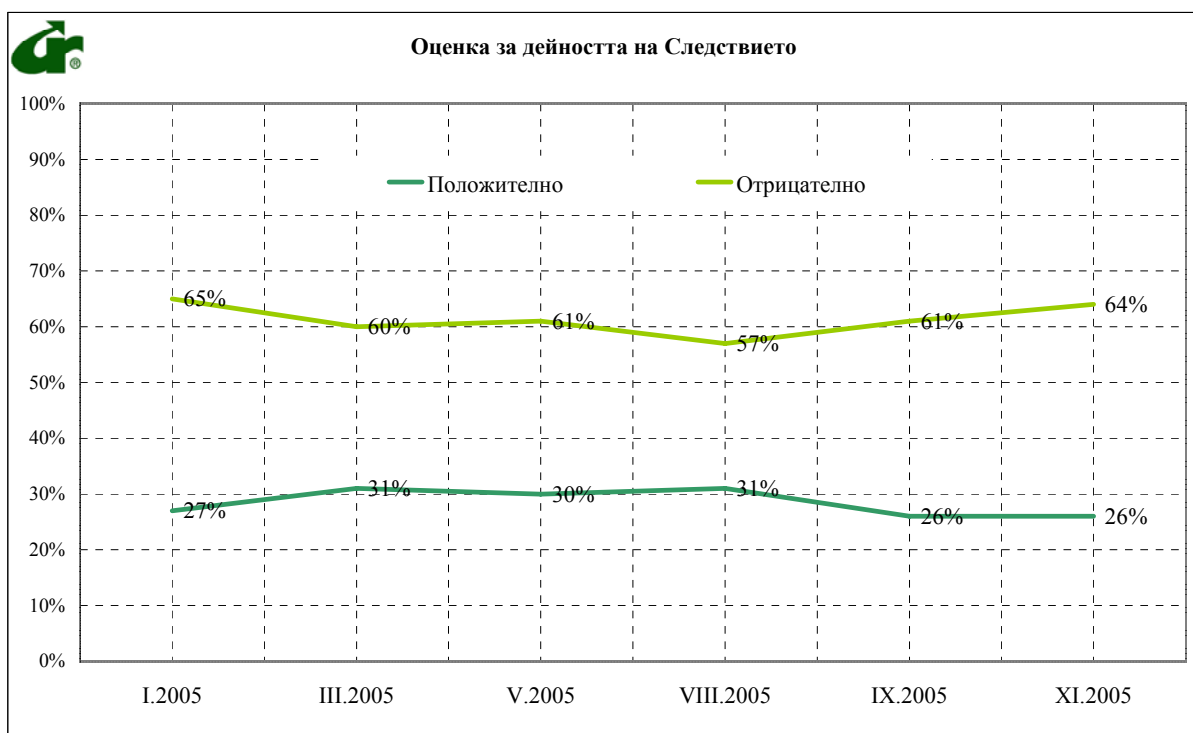

Оценка за дейността на Съда

Оценка за дейността на Прокуратурата

Определено може да се твърди, че най-сериозната причина за недоверието към отделните правораздавателни институции е съмнението в тяхната независимост и обективност. Според три четвърти от българите над прокуратурата се оказва натиск, а съдът не е независим.

Според вас, независими ли са :

	Да	Не	Без мнение
Българският съд	17%	74%	9%
Българската прокуратура	15%	76%	9%

Няма социална група, в която да не преобладава съмнението, че тези институции са независими в своята дейност и в изискуемото от тях по конституция и закон равноправно отношение към гражданите. Особено показателен е един друг индикатор – готовността на гражданите да прибегнат до съдебната система, когато възниква спор от частен или институционален характер. В тези случаи едва 15 на сто биха се обърнали към съда, 34% заявяват колеблива позиция, свързана с преценка на шансовете им за успех, а мнозинството от хората (45%) са категорични, че биха търсили всякакви други начини за разрешаване на проблема, но не и завеждане на съдебно дело. Няма категорично доказателство за изключително слабата ефективност на съдебната система от оценката на 85 на сто от българите, че биха се опитали да избягнат нейното посредничество и да се ориентират към други начини за решаване на проблемите си. Недоверието в правосъдната система е пряко свързано с усещането за корумпираност на политическата и икономическата среда. Така напр. на въпрос, „Ако има натиск върху представителите на правосъдната система, кой го упражнява?“, една 8% са на мнение, че натиск не се оказва. Отговорите на останалите са разпределят по следния начин: натиск се упражнявана от *политиците* – 51%, от *икономическите групировки* – 43%, от *представителите на организираната престъпност* – 37%.

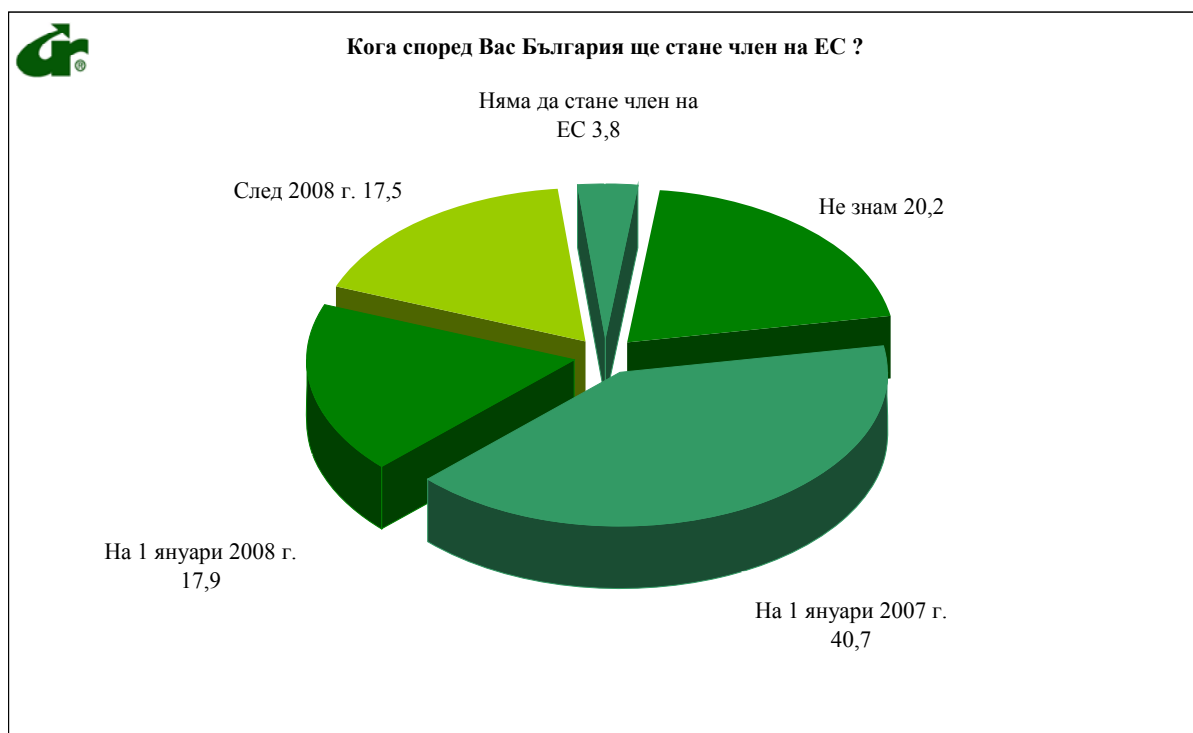
Неефективното функциониране на институциите и механизмите, които би следвало да гарантират обществен интерес и върховенството на закона, се очертава като един от основните проблеми пред институционалната стабилност в България. Недоверието в процедурите води до недоволство от резултатите, каквито и да са те. И през 2005 трите най-значими политически проблема за общественото мнение са корупция, престъпност и неефективна съдебна система. Драстичното разминаване между постигнатото от индивидуалната предприемаческа и професионална активност, от една страна и предлаганите от държавата публични услуги, сигурност, законност и справедливост, от друга, е една от сериозните пречки за по-съществена промяна в обществените нагласи относно качеството на живот и удовлетвореността от дейността на институциите. Неспособността на последните да гарантират равенство пред закона за всички граждани продължава да генерира антипартийни настроения и да създава предпоставки клиентелистките модели, основани на “обръчи от фирми” (ако използваме придобилия популярност израз на председателя на партия, участник в управлението на страната) да отвоюват все нови и нови пространства. Популистки и националистически образувания от типа на Атака черпят силата си от неспособността на партиите да отговорят на реалните обществени проблеми не чрез партийни назначения или партийно-икономически зависимости, а посредством валидни за всички, ясни и прозрачни механизми. Очакванията на българското общество прилагането на европейските закони, правила и санкции, или, образно казано въвеждането на своего рода “политически борд”, да доведе до преодоляване на този проблем, може да се приеме като израз на свръх очакванията от европейското членство. То обаче може и да се приеме като израз на разочарованието от способностите на родния политически елит да гарантира независимост и устойчивост на основните български институции.

ЕВРОПЕЙСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ – ВСЕ ПО-ЛИЧНО И МАЛКО ПО-СКЕПТИЧНО

България в Европейския съюз – Кога и защо ?

Един от големите въпроси на 2005 г., който продължава да е актуален и досега, е свързан с неизвестната все още дата на членството на България в Европейския съюз. Темпът на ратифициране на Договора за присъединяване на България и Румъния от страните-членки, предстоящият решаващ мониторингов доклад на Европейската комисия, проблемите около приемането на Европейската конституция, неуспешните референдуми за нея в Холандия и Франция, както и трудно приетият бюджет на ЕС за периода 2007–2013 година, формираха средата, в която се дискутираше въпросът за деня “X” на българското членство.

Българите остават оптимисти, че начертаният преди години график за членство на страната ни от 1 януари 2007 г. ще бъде спазен. В същото време, близо една трета от тях очакват приемането да бъде отложено за 2008 година, или даже за дата отвъд 2008. Тези нагласи отразяват достатъчно точно и самото развитие на процеса, доколкото подписаният договор е в процес на ратификация, но остават немалко проблемни области, които могат да доведат до евентуално отлагане на членството.

Въпреки публично най-разпространената теза, че България извършва поредица от реформи и промяна в законодателството с оглед присъединяването към ЕС, за голяма част от българите бъдещото членство ще е не толкова резултат от изпълнение на критериите, а по-скоро на политически и външни фактори.

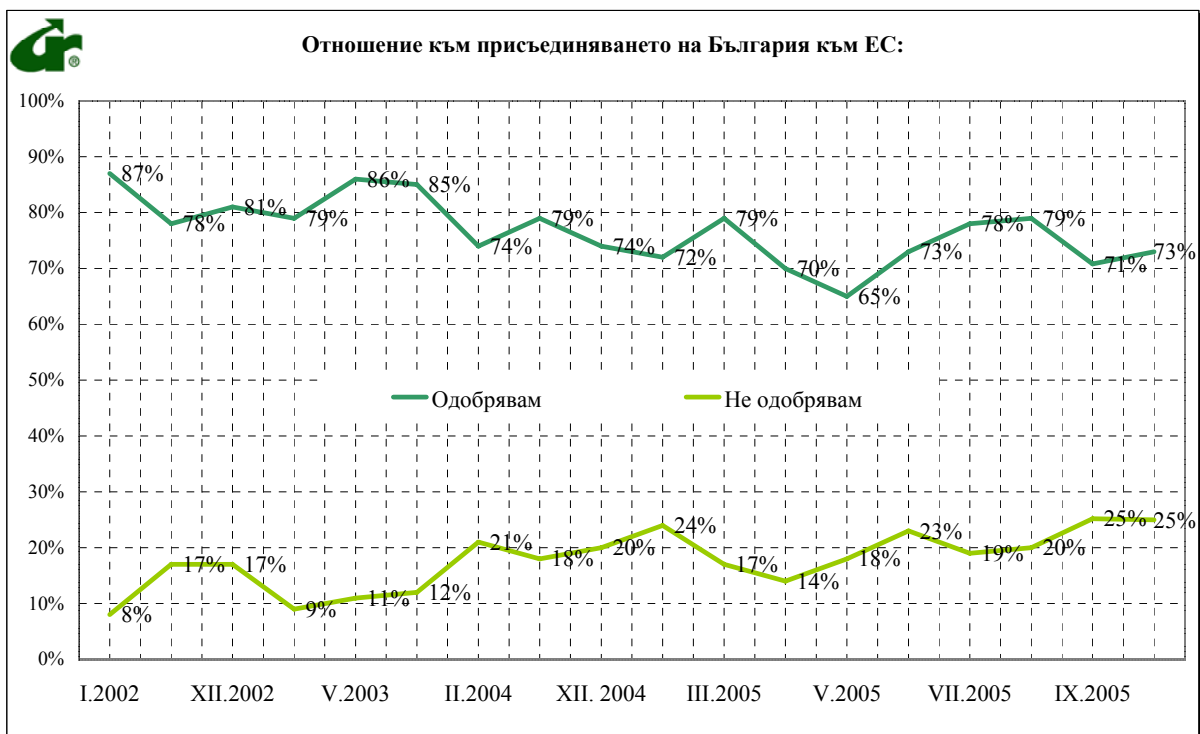

Защо България би станала член на ЕС?

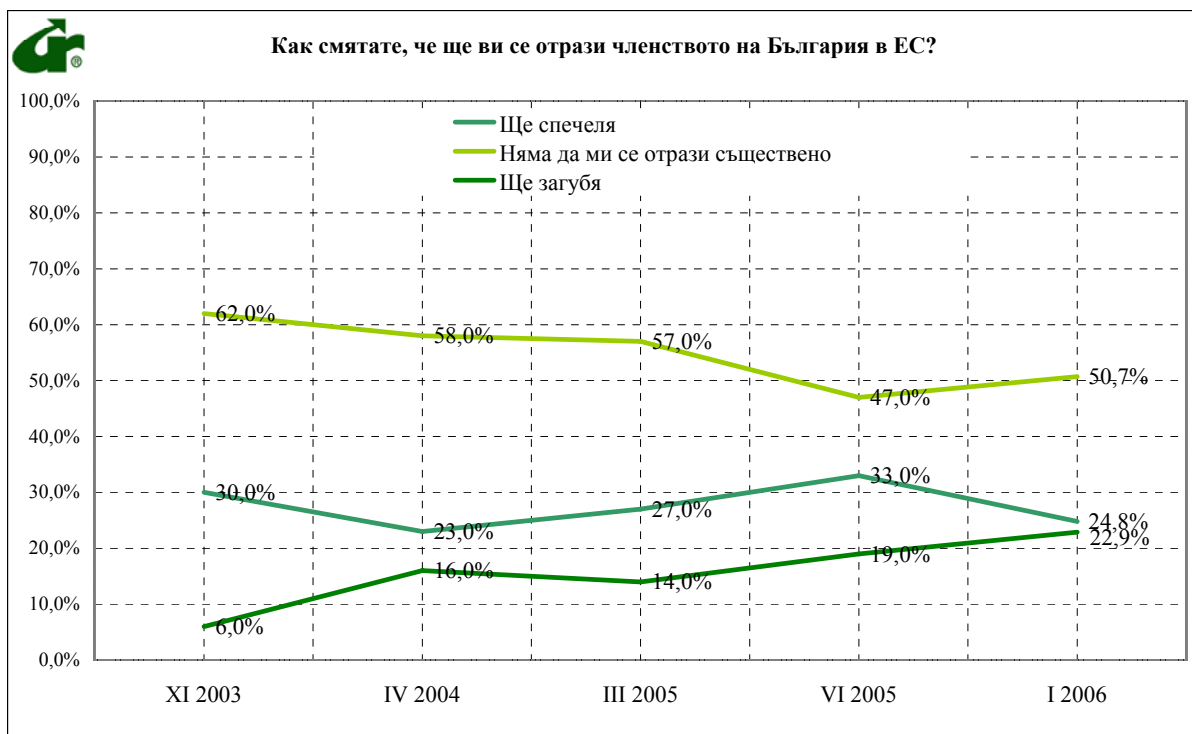

Европейската интеграция – Повече лични измерения и по-висок скептицизъм

От самия си старт, процесът на евроинтеграция в България се ползва с много високи нива на обществена подкрепа. С наближаването на реалното членство, в повечето страни от последната вълна на разширяване (2004 г.) започнаха да нарастват страховете и съответно – неодобрението към членството в еврозоната. България сякаш остава встрани от този процес, поне на ниво декларативна подкрепа за присъединяване към ЕС. Най-ентузиазирани привърженици на членството продължават да бъдат хората с по-висок социален статус, които виждат в него разширяването на собствените си биографични перспективи – високообразованите, по-младите и средни възрастови групи, представителите на свободните професии, учащите, както и хората с по-високи от средните за страната доходи.

В същото време, приближаващото членство, увеличеният обем информация и по-доброто разбиране на непосредствените ефекти от присъединяването, започват вече да нюансират картината на нагласите и очакванията. Една от тези промени е свързана с нарастващата персонализация на оценките. Все повече хора започват да очакват промени в личния си и професионален живот, които ще са резултат от еврочленството. Намалява делът на хората, които не очакват членството в ЕС да им се отрази съществено. Въпреки това, доколкото те все още са с най-значителен дял (51%) в обществото, бъдещите им нагласи могат да се окажат от изключителна важност за развитието на политическата ситуация в страната. Ако техните възприятия от първите ефекти на членството са негативни, бихме могли да очакваме сериозен източник на политическо недоволство, който да бъде мобилизиран от популистка реторика и поведение.

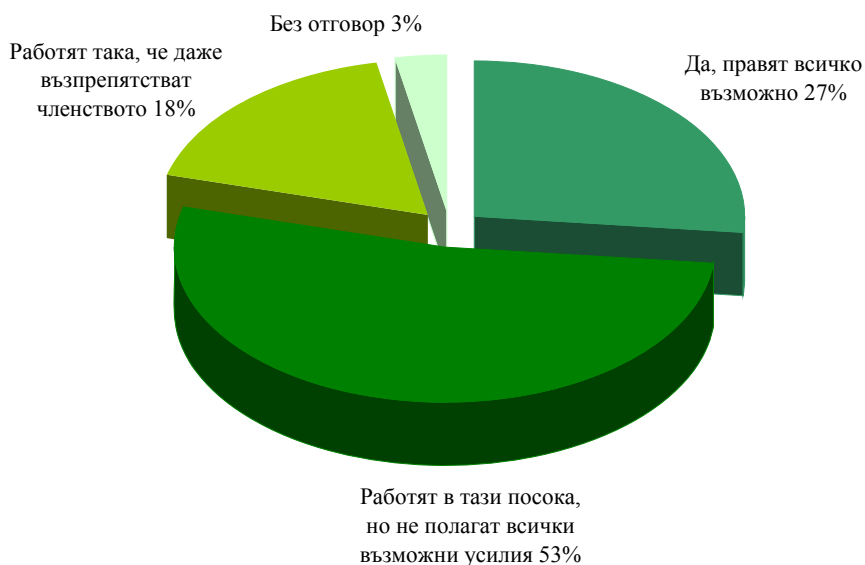
Отвъд високата декларативна подкрепа за присъединяването, в периода между 2003 г. и началото на 2006 г., постоянно нараства делът на хората, очакващи да загубят от присъединяването на страната към ЕС – от 6 на 23 на сто. Тези очаквания са най-разпространени в групите на селските стопани, пенсионерите, част от частните собственици, както и хората с по-ниско образование.

Реформи и членство в Европейския съюз

Предстоящото членство в Европейския съюз е свързано с дълбоки реформи в много области на социалния и икономическия живот на страната – съдебна система, селско стопанство, околна среда и други. Основната тежест в този процес пада върху законодателната и изпълнителната власт, които трябва да приемат съответните закони и да създадат механизми за тяхното прилагане. Повече от половината български граждани са на мнение, че българските институции работят в тази посока, но без да полагат всички необходими за целта усилия.

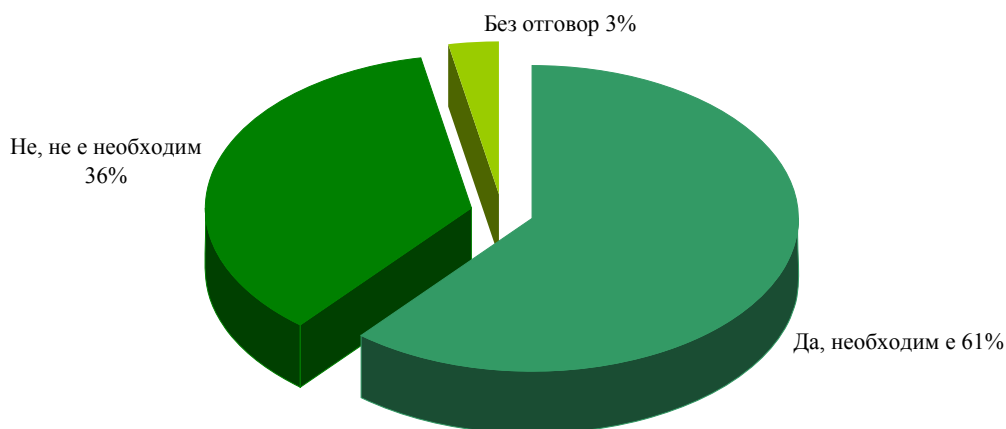
Правят ли необходимото българските институции и политици, за да стане
България член на ЕС през 2007г. ?

Често темпото и дълбочината на тези промени биват възприемани като функция от външния натиск, който различни държави и международни организации упражняват върху българските политици, партии и институции. По-голямата част от общественото мнение също споделя този възглед. Нещо повече, налага се тезата, че без този натиск България няма да е в състояние да стане член на Европейския съюз през 2007 г. Това мнение е особено отчетливо при хората с високо образование, както и сред най-младите (между 18 и 40 години). Привържениците на десните партии (ОДС, ДСБ) в най-голяма степен смятат външният натиск за необходим с оглед по-скорошното членство на страната ни в ЕС. Най-слабо тази позиция се споделя от симпатизантите на левицата.

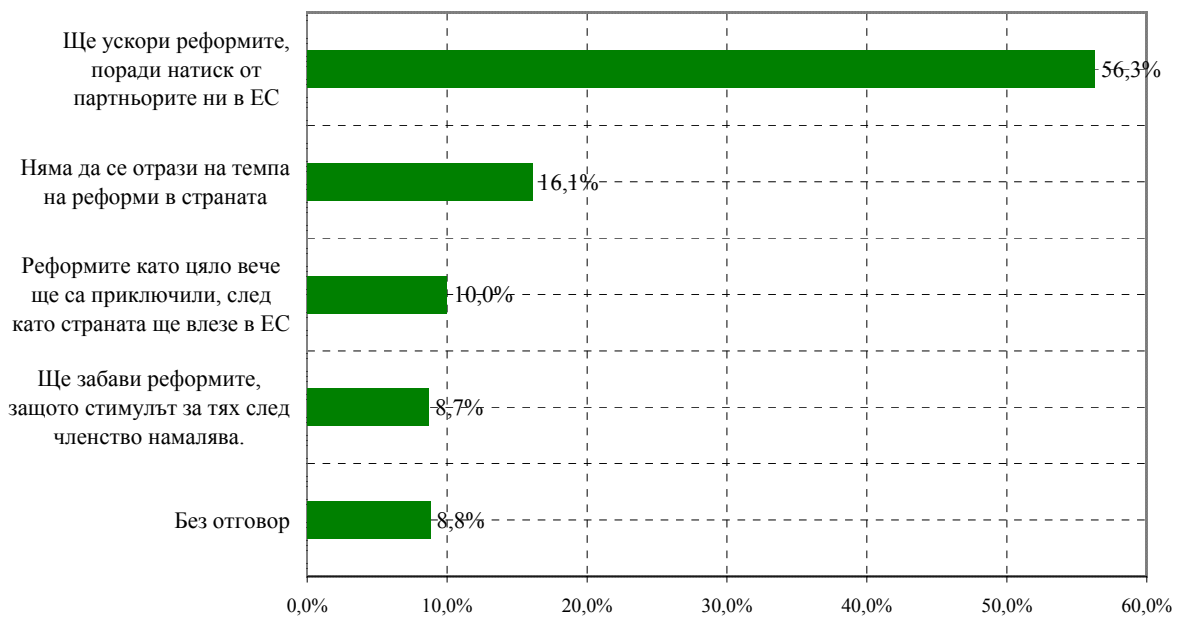
Необходим ли е натиск към българските институции и политици за ускоряване на необходимите реформи за да стане страната член на ЕС през 2007г.?

Едно от широко тиражираните притеснения на мнозина анализатори е свързано с възможното негативно влияние на членството на България в ЕС върху темпото на реформи в страната. Според тази позиция, липсата на външен натиск под формата на преговори за присъединяване може сериозно да намали скоростта и желанието за извършване на реформи и така да бъде забавено социално-икономическото развитие на страната. Тази позиция не намира подкрепа сред българските граждани, които в огромната си част смятат, че напротив, членството ще засили темпото на реформи, поради натиска на партньорите в Европейския съюз. Подобно очакване е най-разпространено сред високообразованите и младите възрастови групи.

Как членството ни в ЕС ще се отрази на реформите, които предстои да се извършват у нас?

Разбирането на мнозинството от българите, че членството ни в ЕС е важно с оглед продължаване на незавършения процес на реформи в редица области е една от възможните хипотези за запазването на одобрението за евроинтеграцията на толкова високо равнище. В този смисъл, България се намира в твърде различен социален контекст от десетте новоприсъединили се страни, в които към момента на членството реформите вече бяха приключили. Поради това директни аналогии с евентуалните ефекти след присъединяването не могат да бъдат правени. По всяка вероятност у нас ще протичат твърде различни в същността си процеси, които трябва да бъдат внимателно следени и анализирани.

ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ - ОТЧУЖДЕНИЕ И ЗАГУБА НА ВЛИЯНИЕ

2005-та потвърди очертаваща се все по-сериозно през последните години тенденция, според която съвременните политически партии в България трудно успяват да консолидират около себе си устойчиво обществено доверие. Доверие, което да се проявява както от страна на по-широки социални общности, така и от страна на доскорошните им твърди симпатизанти; да се извява не само на избори, а и през мандата между два избора; да се свежда не само до гласуване, но и да създава приобщеност към определени партийни приоритети и действия.

Една от най-видимите прояви на тази тенденция са силните електорални амплитуди – пряк показател за неустойчивост на вота, а в този смисъл, и на обществено недоверие. Всички проведени от 1991 година насам парламентарни избори се открояват със сериозна електорална динамика, а в три поредни вота, коренно противоположни партии печелят близки до абсолютните мнозинства (1994 – БСП, 1997 – ОДС, 2001 - НДСВ).

Изборите през 2005-та нямаха за резултат изразителна победа на нито една партия, но внесоха нов шрих в старата тенденция на ерозиращо доверие към партиите. Макар това да бяха изборите с най-малко участници от началото на прехода, те доведоха до сформирването на най-пъстрия парламент.

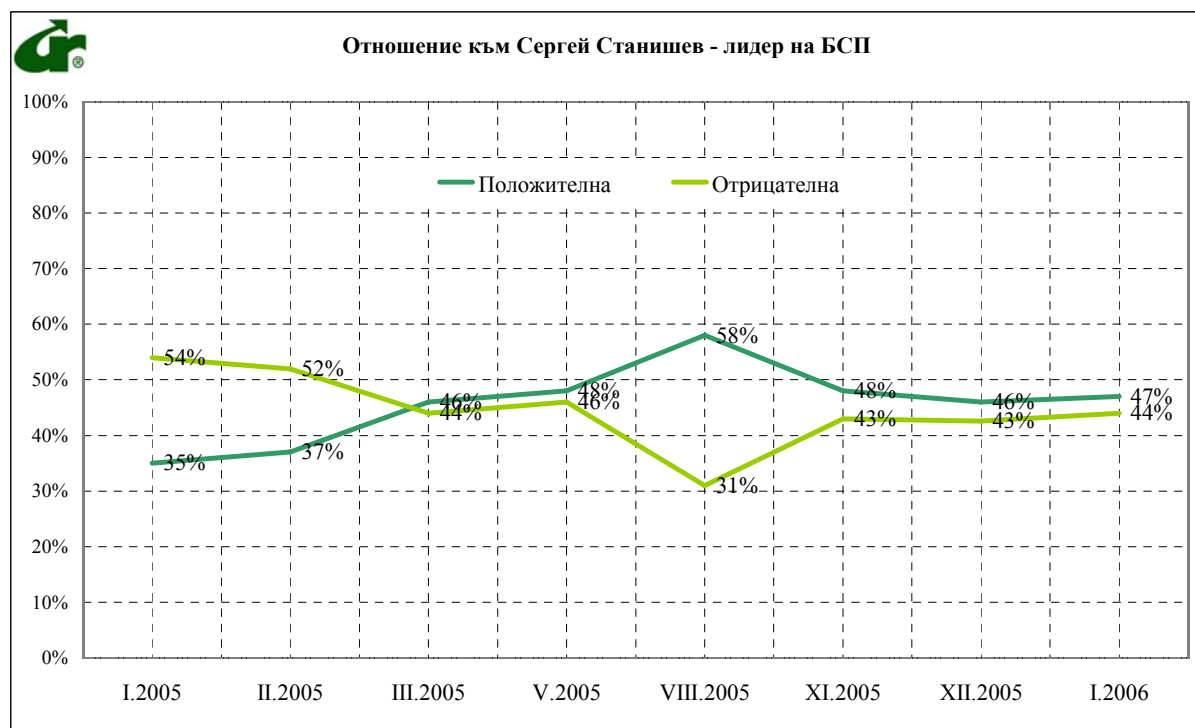
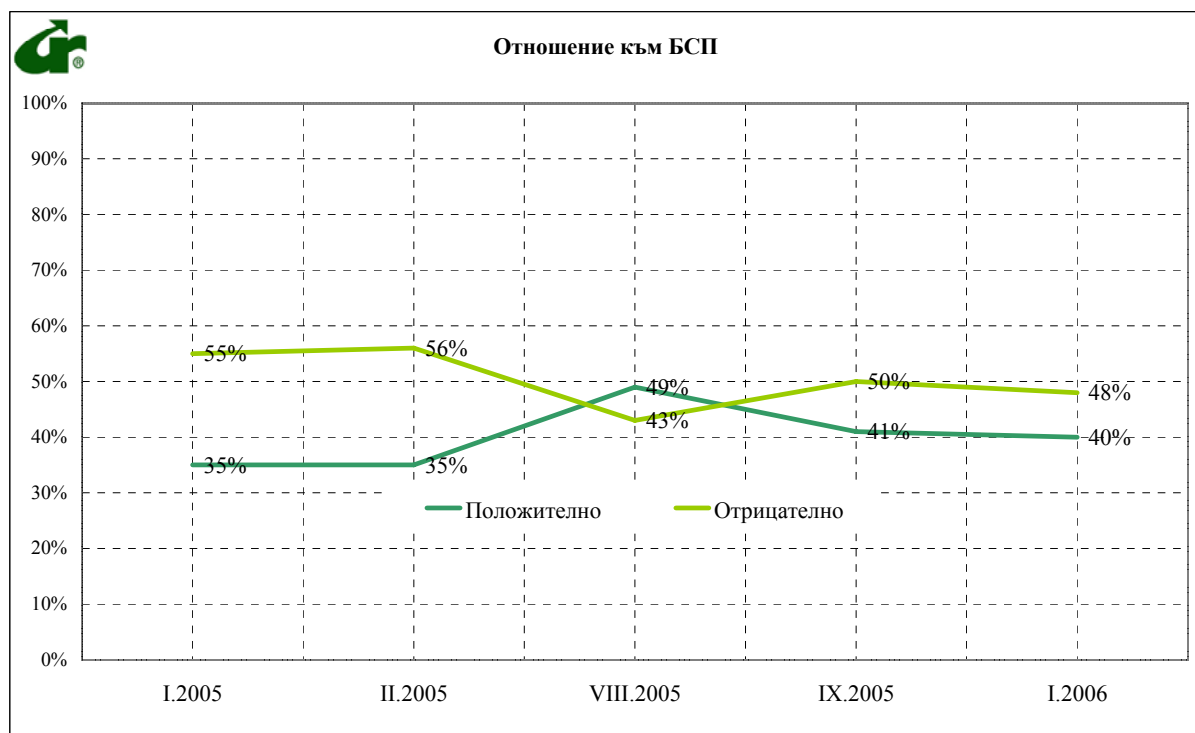
Три главни особености придават по-конкретна форма на проблема за ниското доверие в партиите през 2005-та:

- Нереализирането на предизборните послания и ангажменти – симптом, който мъчи най-вече управляващата коалиция
- Силно фрагментираното политическо пространство – трайна слабост на десните партии
- Отчуждението между партии и избиратели, което създава благоприятни условия за появата на анти-партийни и анти-системни организации и лидери

Нереализирането на предизборни послания и ангажменти – симптом на управляващата коалиция

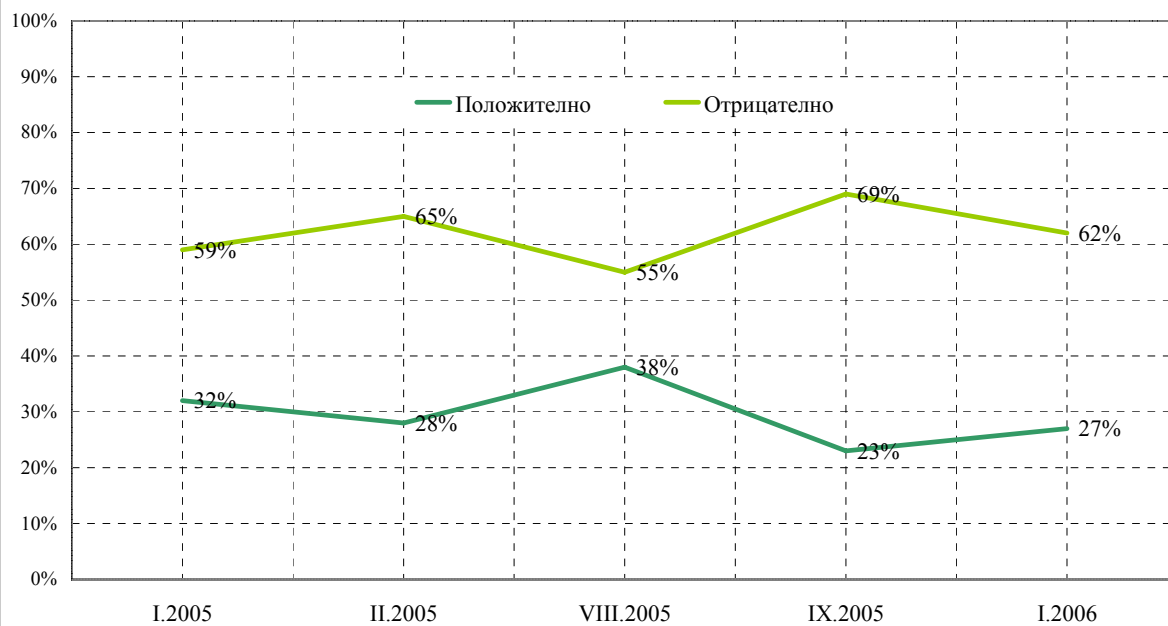
Това е факторът, който “изяжда” доверието към партиите от управляващата коалиция (БСП, НДСВ, ДПС) още в първите шест месеца от управлението. При сформирването на коалицията, представителите ѝ твърдо заявиха намерението си чрез последователна политика на европейска интеграция, икономически растеж и социална отговорност да доведат докрай четири годишния мандат на сформираното с толкова трудности правителство. Официалните декларации обаче не са достатъчни за реализирането на подобно предизвикателство. Както преди изборите, така и месеци след като правителството пое управлението, обществото продължава да откроява като най-сериозни проблеми ниските доходи, престъпността, корупцията, здравеопазването. Сфери, които са съпътствани от няколко симптоматични събития от последните месеци на 2005: учителска стачка, жестоки престъпления, уволнения в болниците. Особено силен ефект върху симпатизантите на основната партия в коалицията, БСП, имат нереализираното обещание за повишаване на доходите от една страна, и нарастването на цените на основни енергийни продукти, от друга. За шестте месеца, през които правителството управлява страната, общественото доверие към дейността му

придобива отрицателен знак, като дори сред собствените симпатизанти на БСП одобрението спада с 15 на сто.

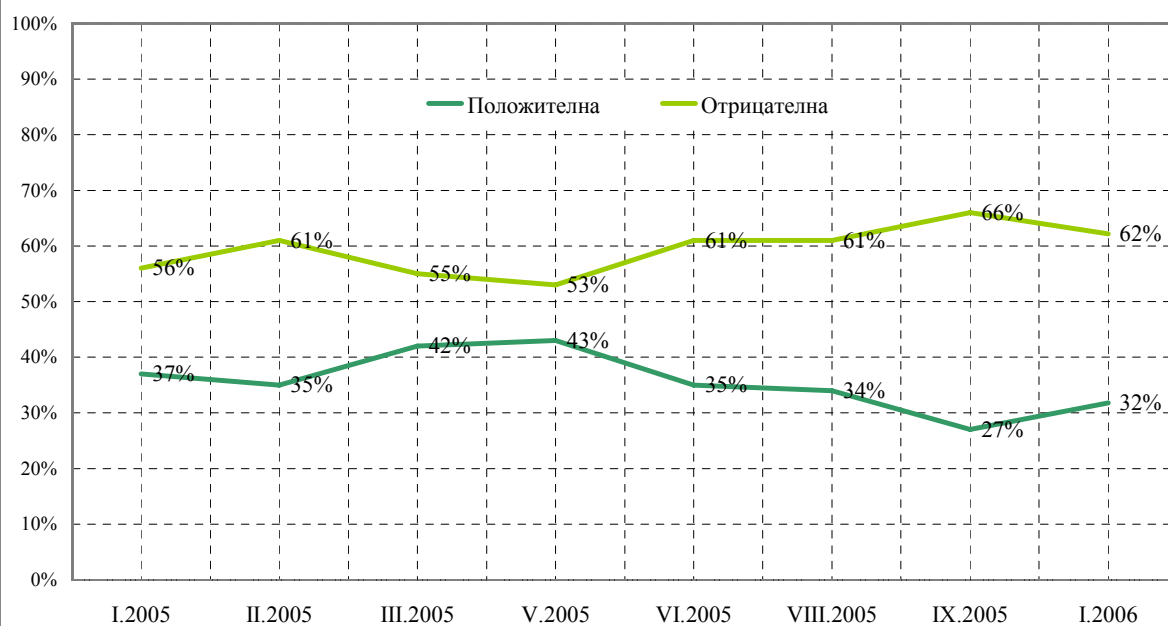

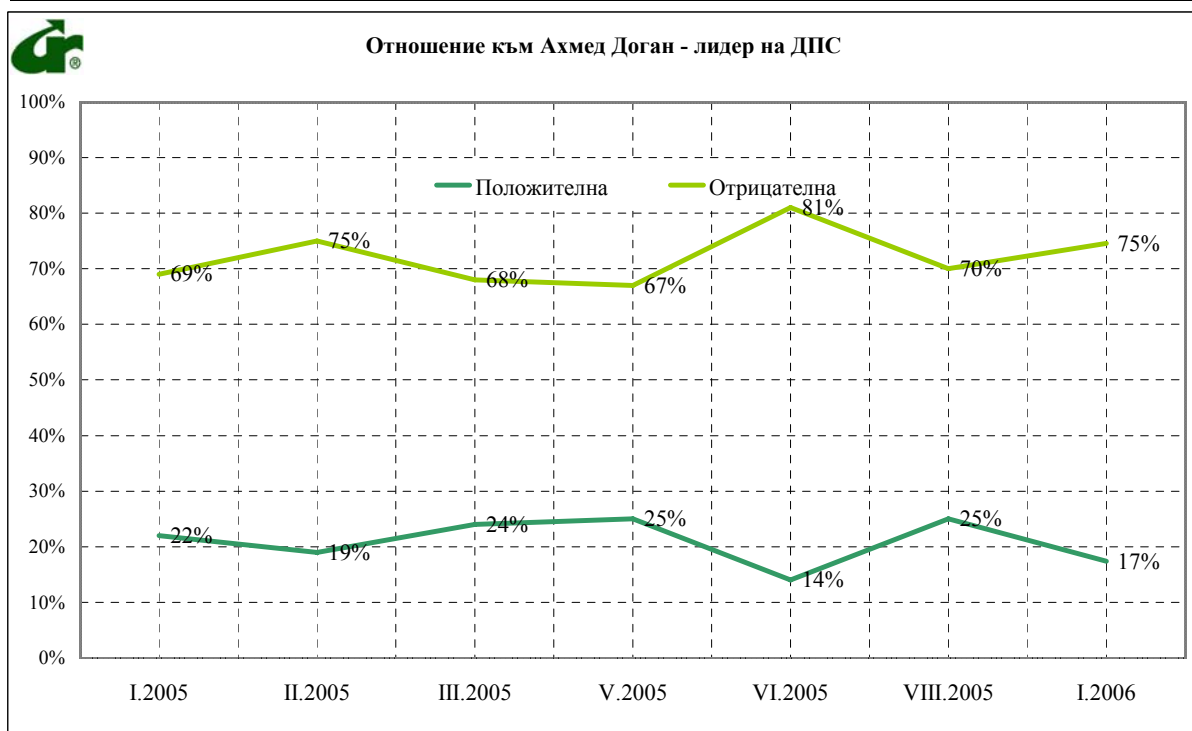
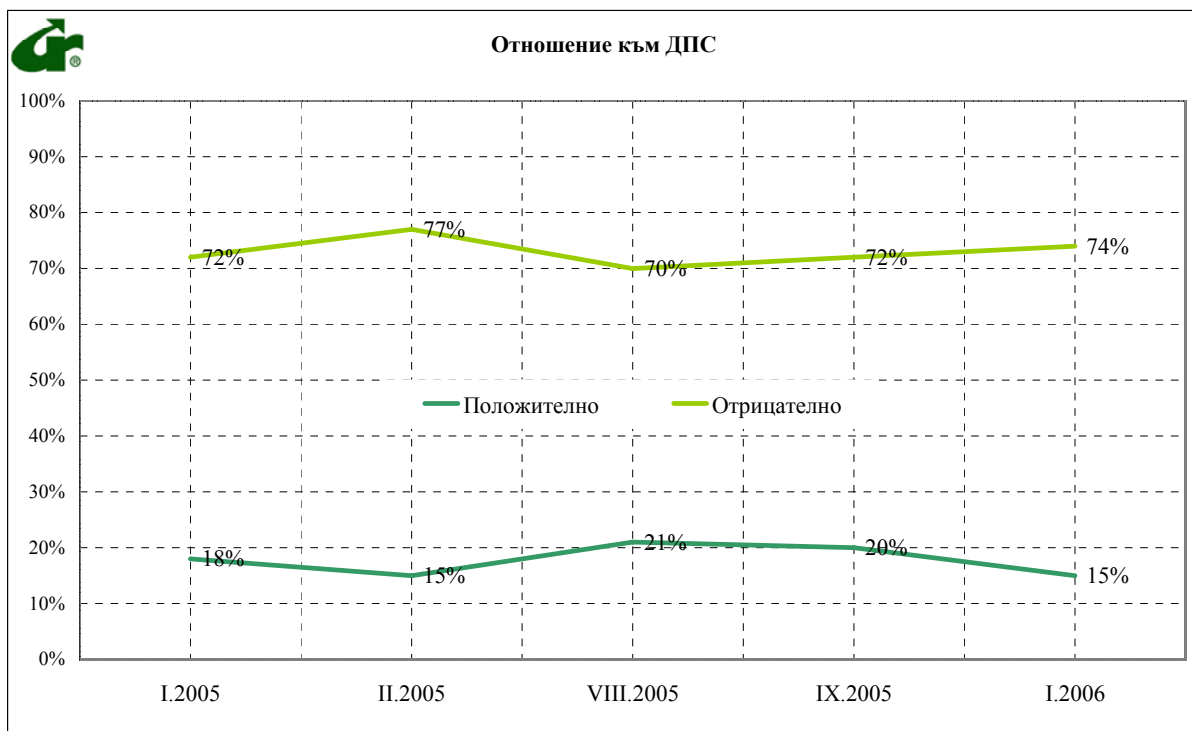

Отношение към НДСВ

Отношение към Симеон Саксбурготски - лидер на НДСВ

Отношението към партиите от управляващата коалиция е подчинено на същата тенденция.

За периода от изборите до края на 2005-та и трите управляващи партии бележат спад в одобрението средно с 8-10 на сто. Още по-симптоматичен за отлива на доверие е фактът, че в края на 2005г. избирателите посочват като основна слабост и на БСП, и на НДСВ липсата на ясни идеи за развитието на страната.

Важен тук е както въпросът за общото одобрение, така и за отношението на симпатизантите на всяка от трите партии към коалиционните партньори. Независимо от всички официални заявления на лидерите на трите партии за добро сътрудничество,

симпатизантите им не гласуват такова доверие на коалиционните партньори. В края на 2005-та привържениците на БСП и НДСВ еднакво силно не одобряват ДПС. Избирателите на ДПС имат относително добро отношение към БСП, но не и към НДСВ.

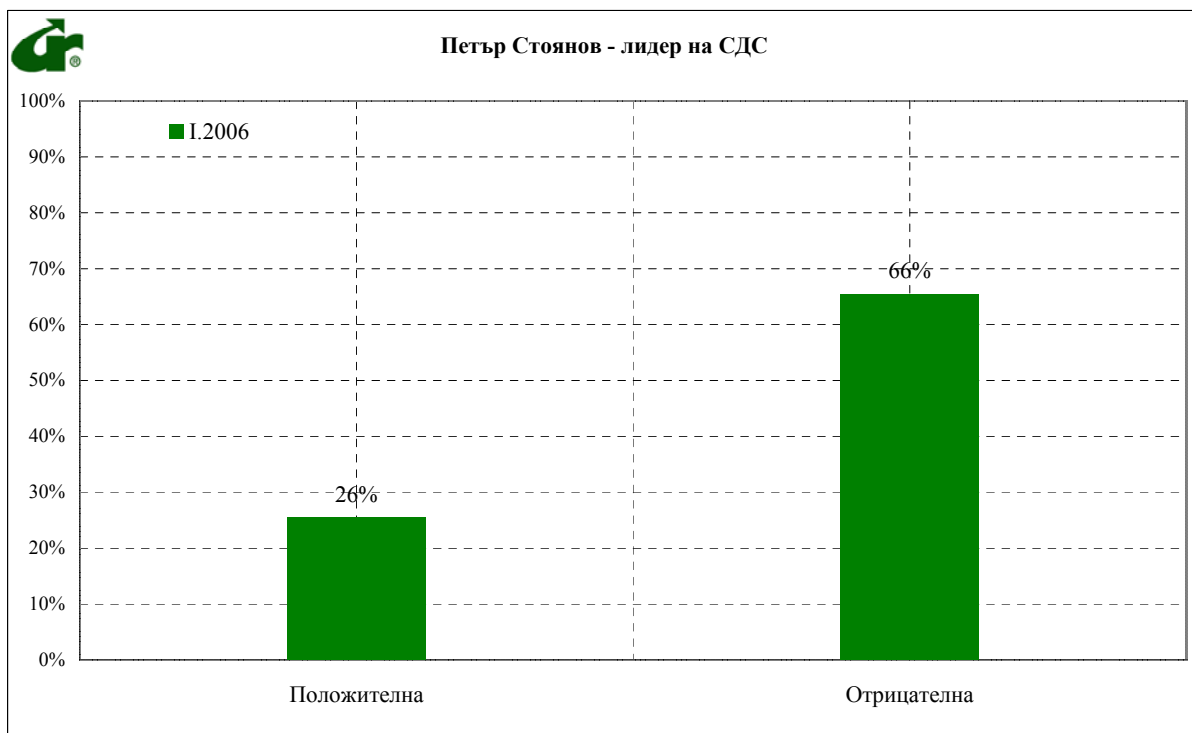
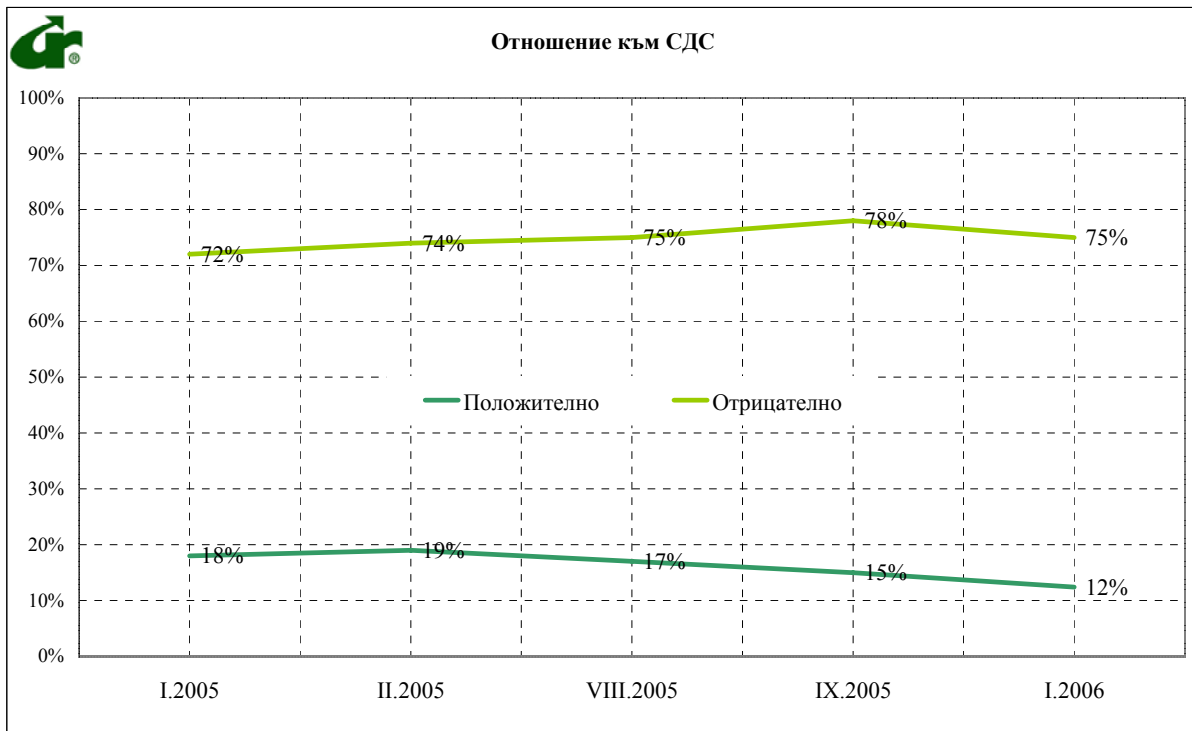
Силно фрагментираното политическо пространство – трайна слабост на десните партии

Разцеплението е проблем, който през последните години засяга особено силно десните партии. В по-малка степен той се отразява върху БСП, която също преживя няколко отцепвания след кабинета “Виденов”, но излезлите от нея формирования не успяха да просъществуват извън коалиционното си партньорство със социалистическата партия. Единствено ДПС засега остава без сериозни поражения в това направление.

Обединението на силно фрагментираното дясно пространство бе една от най-актуалните теми още от началото на 2005-та. Направени бяха поредица от опити за реализирането му под различен формат и конфигурации, но те така и не получиха завършен вид, след като десните не успяха да намерят общ език. В резултат, дясно-центристките избиратели до последно се колебаеха коя от трите основни десни листи да подкрепят на изборите през юни 2005 – ОДС (коалицията между СДС, Гергьовден, Демократическа партия и др.), ДСБ или БНС (коалицията между ССД, ВМРО, БЗНС-НС).

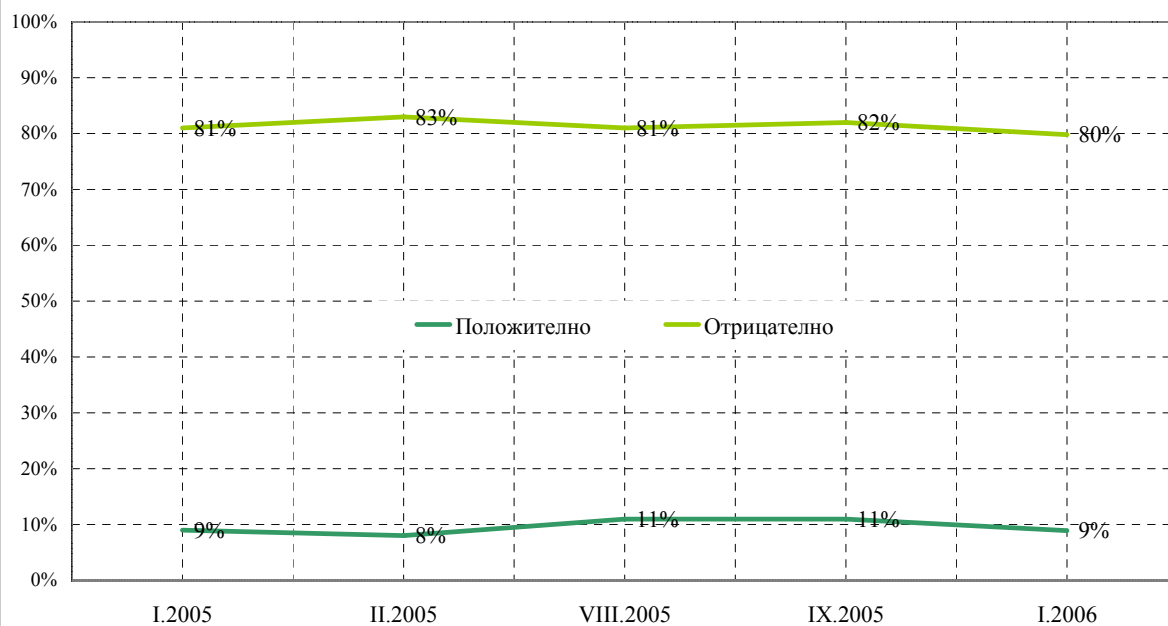
Поради обективни предпоставки, породени от социално-демографската структура и обществените нагласи (от началото на 2005 сред избирателите доминираше тезата, че бъдещото управление трябва преди всичко да гарантира определено равнище на социална сигурност) потенциалът на десния вот бе ограничен в рамките на 22%-28% от общия брой гласоподаватели в страната. Това обаче бе “идеалният” вариант, който не е автоматично следствие от сбора на предизборните послания и коалиции. Вариантът за постигането му беше възможен, ако всички гласове бъдат подадени и след това, реализирани, чрез прескачане на 4%-та бариера. На парламентарните избори през юни 2005г., трите парламентарно представени десни партии/коалиции (ОДС, ДСБ, БНС) спечелиха общо 703 хиляди гласа, което се равнява на около 12% от общия брой гласоподаватели в страната.

Още по-сериозен проблем за самите десни партии е, че след изборите, а и в началото на годината на президентските избори, те все още не успяват да възстановят доверието на потенциалните си избиратели. Одобрението към СДС, ДСБ, БНС продължава да е в пъти по-ниско от неодобрението. Със същата особеност се отличава и оценката за партийните им лидери.

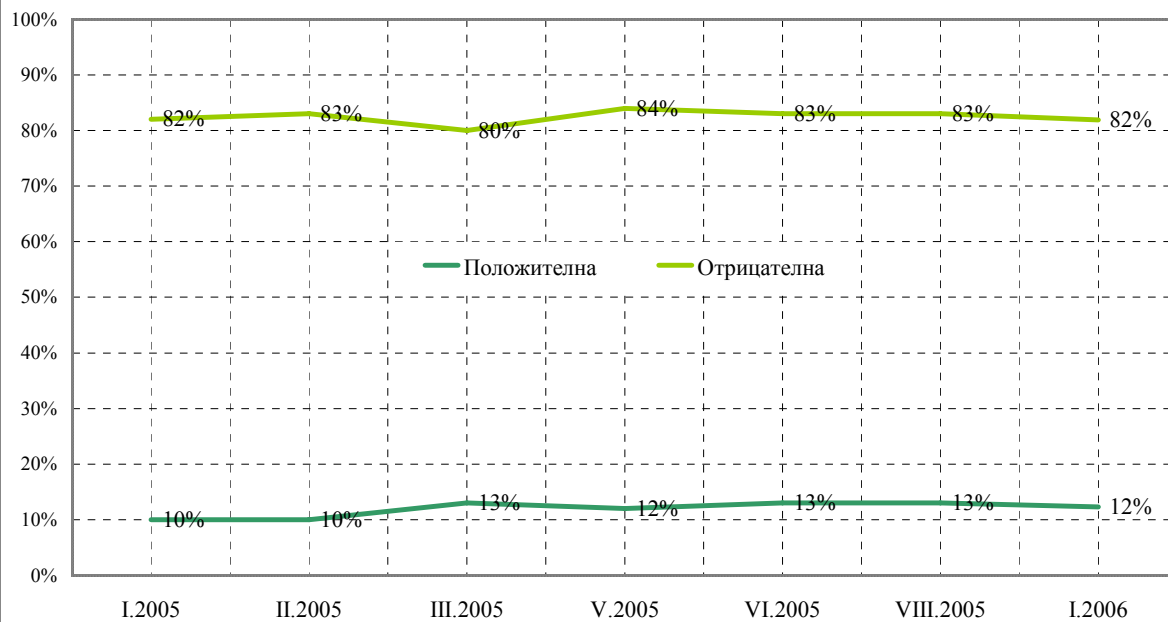

Отношение към ДСБ

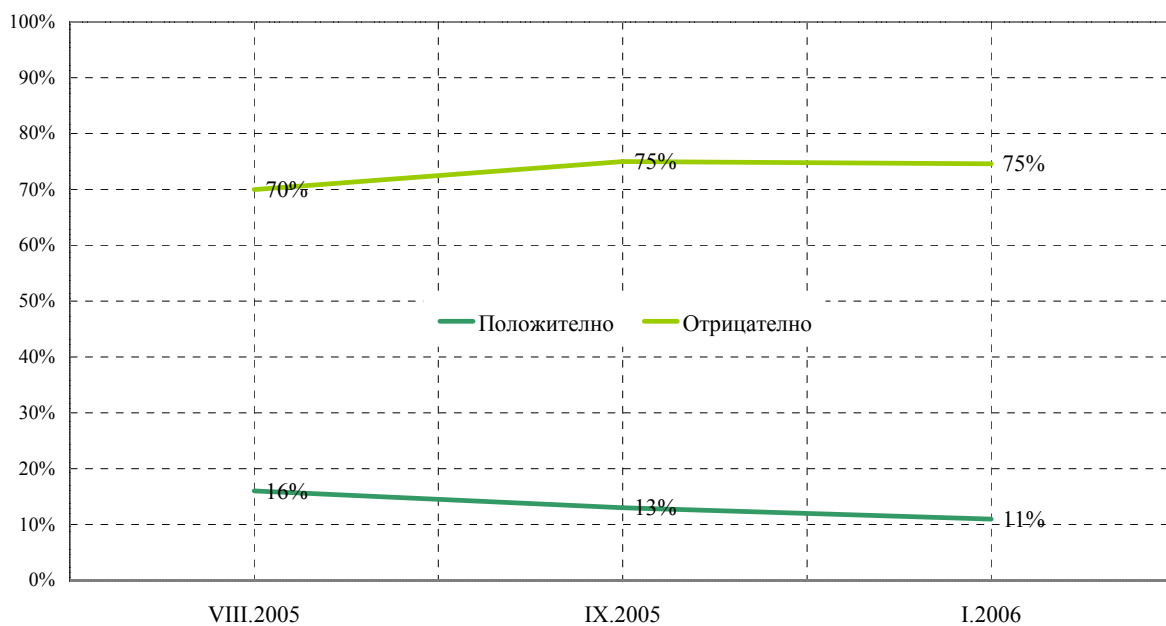

Отношение към Иван Костов - лидер на ДСБ

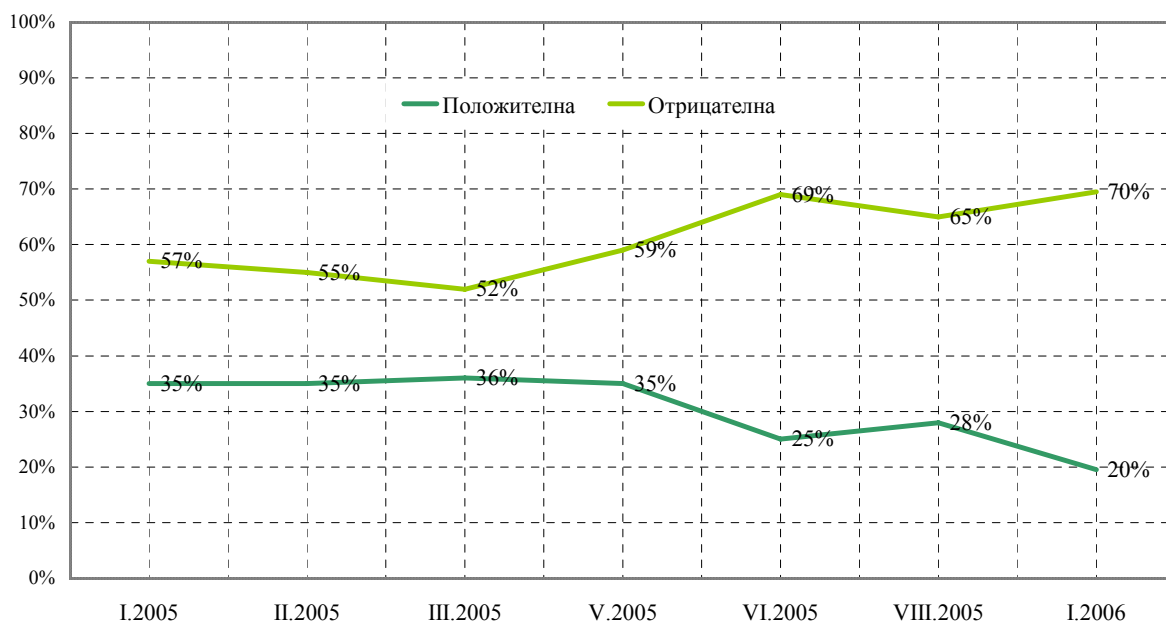

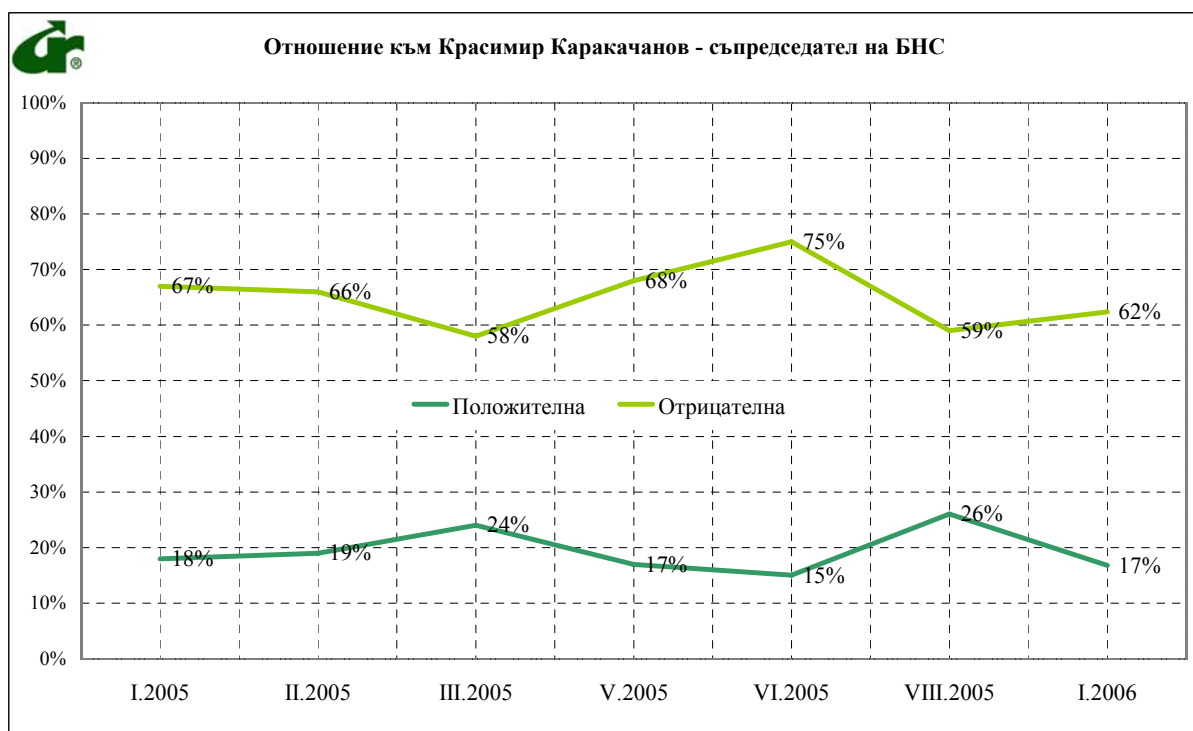
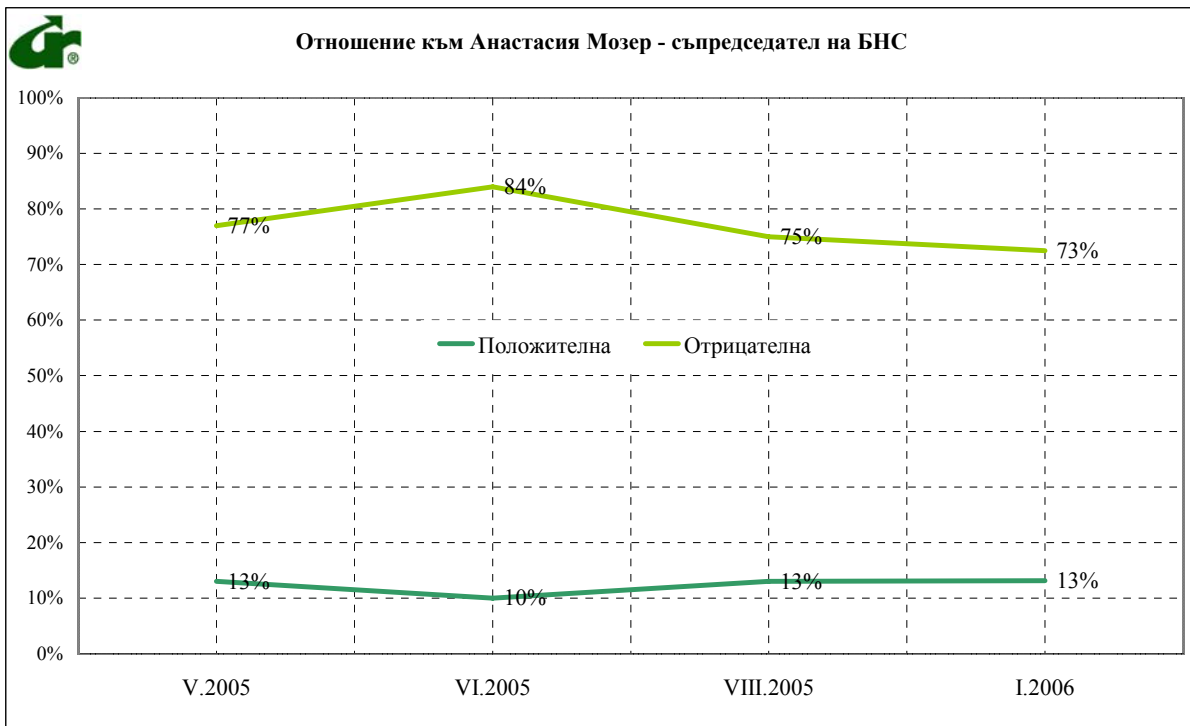

Отношение към БНЧ

Отношение към Стефан Софийски - съпредседател на БНЧ

Ако “дясното” не излезе от омагьосания кръг, в който се движи през периода 2001-2005 г. – т.е. от неспособност да преодолее конфликтите си до спадащо обществено доверие и обратно – възниква съвсем реален риск то да бъде сведено до установяването на няколко малки десни партии, без съществени ресурси за влияние в обществото.

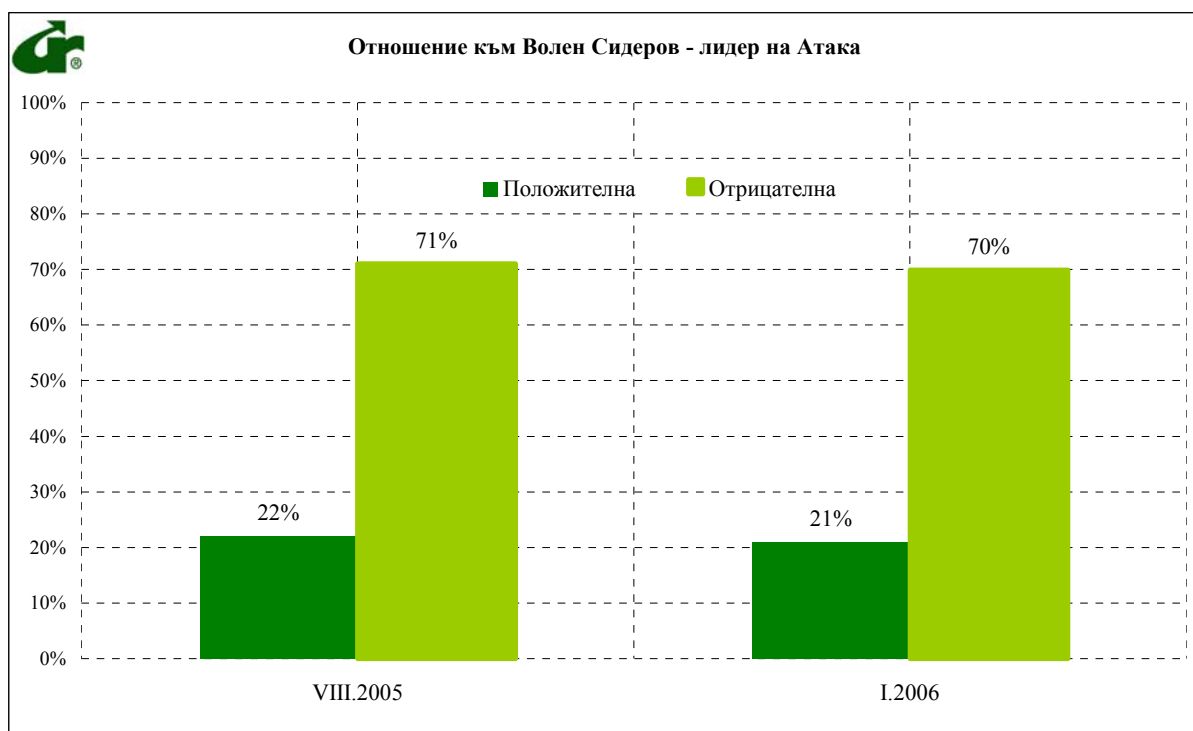
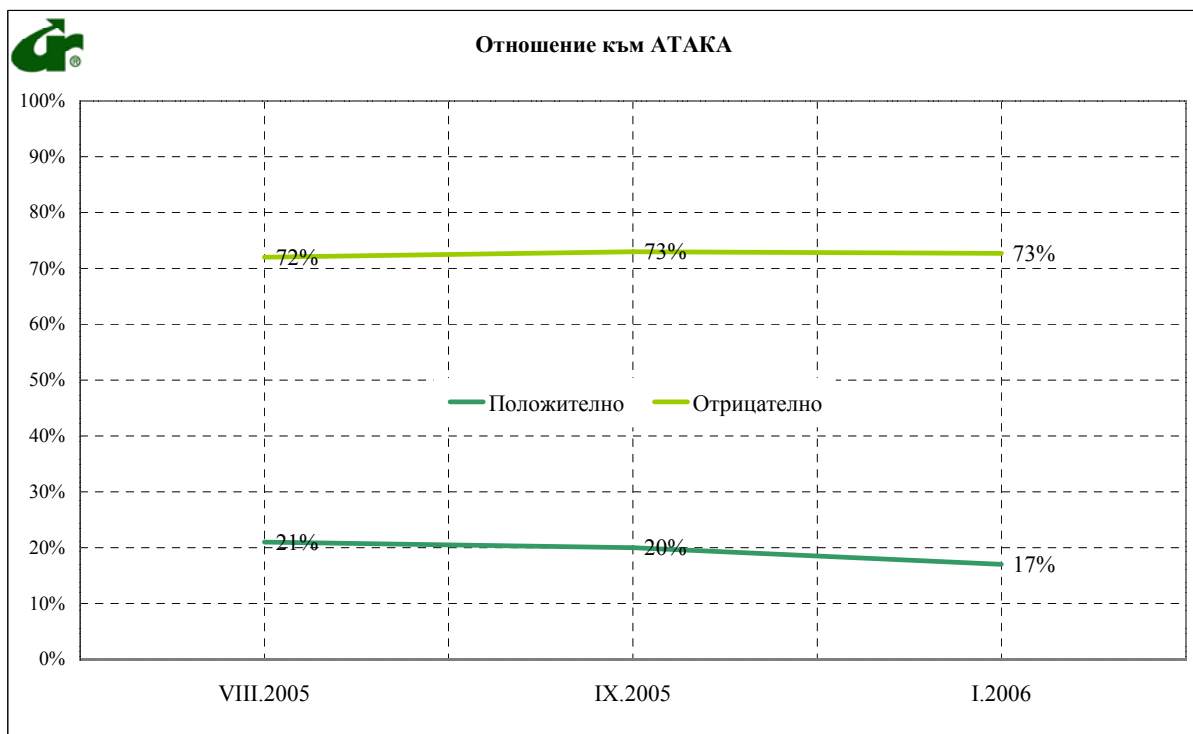
Отчуждението между партии и избиратели – предпоставка за анти-партийни и анти-системни организации и лидери

Проблемът с отчуждението между партии и избиратели има множество измерения. Сред тях са: свръхконцентрацията на партийните активисти върху вътрешните взаимоотношения за сметка на контакта с гласоподавателите; повърхностно-лековатото формулиране и впоследствие – изоставяне на предизборни ангажменти; кадрова политика, която превръща партиите от защитници на обществени интереси в средство за достъп до по-висши държавни постове.

През последните години българите все по-рядко намират в лицето на някоя партия изразител на собствените им позиции: през юли 2005 само 39% от пълнолетните жители на страната твърдят, че има политическа сила, която представя задоволително интересите им. Тенденцията е още по-изразителна, когато се постави въпросът за пряка политическа активност и контакт с гражданите: едва 6% членуват в партия, същият е делът и на хората, които през последните 4-5 години са се обръщали за поставяне и решаване на проблем към политик, или друг представител на държавната власт.

Нарастващата дистанция между избиращи и избираеми, наред със съпътстващите реформите икономически и социални проблеми, отваря пътя на нови, алтернативни, а през 2005 – и радикални формирания и лидери.

Процесът води началото си от Жорж Ганчев и неговия Бизнес блок, впоследствие получи силно проявление на местните избори през 2003 (когато в много общини водещи позиции си извоюваха непартийни местни авторитети и техните листи за общински съветници), а през 2005-та анти-партийните, анти-евроинтеграционни и насочените като цяло срещу политическата система послания осигуриха на новосформираната коалиция “Атака” парламентарно представителство.

Периодът от шестте месеца между изборите и края на годината не е достатъчен, за да се прогнозира, дали тази подкрепа ще придобие по-устойчиви измерения. Кратката история на обществено доверие към “Атака” и лидера ѝ Волен Сидеров показва, че одобрението към края на 2005 е съизмеримо с равнището на подкрепа от периода на появяването ѝ на политическата сцена.

Годината на президентските избори, 2006-та, ще бъде следваща критична точка, която ще покаже какъв е потенциалът на анти-партийните лидери. Още повече, че краят на

2005-та “вдигна топката” достатъчно високо, след като частичните кметски избори в столицата бяха спечелени именно със силни и директно насочени срещу политическите партии послания.

ЕЛЕКТОРАЛНИ ПРОФИЛИ НА ПАРЛАМЕНТАРНО ПРЕДСТАВЕНИТЕ ПОЛИТИЧЕСКИ ПАРТИИ

Парламентарните избори през 2005 година оказаха мобилизиращ ефект върху симпатизантите на политическите сили, върху позиционирането на партиите и тяхната разпознаваемост в политическото поле. Към момента може да се говори за няколко основни типа в изграждането на груповия вот, който все още не е нито достатъчно устойчив, нито е базиран на структурирани граждански интереси. Там, където се наблюдава трайна подкрепа към дадена политическа партия (БСП, ДПС, ДСБ), вотът често е обусловен от биографични, а-политически или ситуативни фактори, а не само и толкова от идентифициране с определени политики. Друг модел на партийна подкрепа е изграждането на вътрешно хетерогенни – статусно, ценностно, идейно – електорални тела, чийто вот е личностно или икономически обусловен. Те са ситуирани основно в дясно-центристкото пространство (ОДС, БНС, НДСВ). Като нова тенденция се очертава многообразието от механизми за електорална мобилизация и партийна идентификация, която може да приеме дори и антипартийна форма. На парламентарните избори се очерта един, но запомнящ се такъв случай (вотът за Коалиция “Атака”), но на частичните местни избори в София този модел придоби още по-голяма значимост с изключително високата подкрепа, дадена за анти-партийния кандидат Бойко Борисов.

БСП – партията с най-широка социална база

Електоралният възход на Българската социалистическа партия започна още на президентските избори от края на 2001 година. На парламентарния вот през 2005 г. партията спечели 31% от действителните гласове, с което почти удвои своята електорална подкрепа, спрямо изборите от юни 2001 (17%).

Постигайки подобна електорална база, социалистическата партия на практика е формацията, която достига до най-широк кръг социални групи в страната. БСП е първа по електорална подкрепа във всеки тип населено място в страната (столица, областни градове, малки градове, села) като най-големи разлики в нейна полза са налице в по-малките селища.

Въпреки че набира две трети от привържениците си във възрастовия диапазон над 50 години, БСП има подкрепата и сред по-млади възрастови групи. При най-младите (под 30 години) тя успешно конкурира втората политическа формация (НДСВ), а във възрастовия диапазон от 45 години нагоре е първа по предпочитания. Стабилните позиции сред хората над средна възраст гарантират на социалистите по-сигурни позиции в изборните надпревари, доколкото именно тези избиратели са по-категорични в решението си за изборно участие. По степен на мобилизация на електората БСП отстъпва единствено на ДПС.

БСП привлича гласове не само от средно и ниско доходни групи, но прониква и в по-високодоходните социални прослойки. По-слаби позиции има в средите на частните собственици, но в останалите социални групи позициите ѝ са или изравнени с НДСВ (например сред служители и учащи), или водещи (работници, земеделски стопани, пенсионери, безработни). Именно това я прави партията с най-широка социална база през 2005г.

Симпатизантите на БСП са склонни да определят общото икономическо състояние на страната по-скоро като неблагоприятно, но в тази си оценка те не са по-негативно настроени от симпатизантите на ДСБ, или БНС, например. В оценката на личното материално състояние са по-критични от представителите на която и да е от останалите формации, което е обяснимо с оглед възрастовата структура на електората на партията. Въпреки това, в очакванията си за бъдещото развитие, както на страната, така и в личното им материално състояние, симпатизантите на социалистите са по-скоро оптимистично настроени.

НДСВ – границите на съюза между носталгици и технократи

Създаването на НДСВ през 2001 г. като “национално движение” и спечелването на близо два милиона гласа само два месеца след появата му, предопредели характера на електоралния профил на движението от първоначалния му период – профил на “масовия” българин в типичните му социално-демографски измерения. Анализите преди четири години подчертаваха едно – няма специфика в избирателя на НДСВ; той може да бъде всякакъв – от бедния и възрастния, гласували до този момент “в червено”, до дребния собственик или гражданина на “свободна практика”, ориентирани по-скоро към синята идея.

През последните четири години се очертават две успоредни промени. Първо, свиване на електоралната маса на НДСВ до нормалните за една партия 13-15% от всички избиратели. На парламентарните избори през 2005 г. тя постигна резултат 20% от гласувалите, което е над два пъти по-ниско от 2001 г. Второ, от партия, която по своята структура възпроизвежда социалната демография на българското общество, електоратът на НДСВ се разклонява в два, относително добре обособени и притежаващи собствена социална, ценностна и идеологическа специфика, типажа.

Единият е носталгичният, за когото НДСВ е равнозначно на Симеон Сакскобургготски – в неговото детство, изгнание и завръщане на родна земя, в “дискретния чар” на царствените му маниери, а не толкова в сегашната му публично-политическа роля. Средната възраст на този симпатизант е над 50 години. Най-често може да бъде открит в малките градчета и села, привързан и дори – въодушевяващ се от националните ценности, настояващ за законност и достоен живот на обикновения гражданин. Политически той не е така активен, както са възрастните симпатизанти на БСП или ДСБ, по-често е затворен в спомените, отколкото отворен към настоящето. Основен аргумент да избере НДСВ е личността на Симеон II – в нейната реалност, но и в нейната митология.

Другият типаж е на про-европейски, глобалистки и технократски ориентираната прослойка от експерти, висококвалифицирани специалисти, частни собственици и администрация на средна и по-млада възраст от големите градски центрове. Привързаността към НДСВ не е емоционална, нито личностна. В скалата на ценностите стои на първо място икономическата и политическа свобода, следвана от отварянето на България към света и законността. Социалният статус и доходи на младия градски “жълт” симпатизант са средни или над средните, но което е по-важно – той ги преживява като отворени откъм перспективи. От политиките негови “любимци” са Милен Велчев, Меглена Кунева, Соломон Паси. Политически не винаги е запознат с “принципите на либерализма”, но икономическото битие и роля на този типаж, който е

повече гласоподавател, отколкото симпатизант, го карат да се позиционира “в дясно от центъра”.

ДПС – нарастващо електорално влияние сред ромския етнос

От основаването си в началото на 1990 г., ДПС, самостоятелно или в коалиция, получава между 7.4% и 7.6% от подадените бюлетини . Единственото изключение е 1994 г., когато партията привлича 5.4% от гласоподавателите. На парламентарни избори 2005 г. ДПС отново е партията с най-мобилизиран електорат. Движението взима безпрецедентните почти 13%. Благодарение на масираната подкрепа от турския етнос, а на последните избори – и от ромския, представители на Движението участват във всички български парламенти след демократичните промени, както и в изпълнителната власт на централно и на местно ниво.

Две са определящите социално-демографския профил на електората на ДПС константни характеристики – етническият произход и местожителството. 87% от избирателите на движението са от турски етнически произход, 9% са роми, 2% - българомохамедани. Над две трети от гласовете за ДПС идват от селата, като традиционно на парламентарни избори подадените за Движението бюлетини се концентрират в няколко стратегически за ДПС региона: Кърджалийски регион, Добрич, Разград, Бургас, Шумен, Силистра, Търговище. На последните избори към тези региони се причислява и Видинският, където ДПС взима 13%. За сравнение – на парламентарните избори през 2001 г. резултатът на Движението в този регион е 1%. Приблизително такъв е и дялът на представителите на турския етнос в областта, а генерираната висока изборна подкрепа през 2005 г. идва основно от ромското население.

Над половината (56%) от избирателите на ДПС са с основно или по-ниско образование, което представлява твърде висок дял спрямо 39-те на сто средно за страната. Избирателят на ДПС обаче е малко по-образован от средното за селата (67% в тях са с основно и по-ниско образование) и от средното за турското население като цяло (74% от него е с най-ниско образование). Дялът на безработните в електората на ДПС (33%) далеч надхвърля средното за страната. Съответно, и доходите на избирателите на партията са силно ограничени: 79% от тях разполагат с по-малко от 100 лв. месечно на член от домакинството.

Атака – консолидиране на губещите от прехода

Още при старта на предизборната кампания, проучванията на Алфа Рисърч откриха "Атака" като един от добре разпознаваемите от избирателите участници, макар и с все още слаба към началото на юни електорална подкрепа. За няколко седмици тя нарастваше интензивно и в навечерието на самите избори беше в рамките на 3,5-4% от имащите право на глас, или около 250 000 души. На самите избори коалицията спечели 296 848 гласа (8.14%).

”Атака” събира симпатизанти както от средите на негласуващите, опирайки се на антипартийните и антиелитаристки настроения в обществото, така и от средите на БСП. 37% от заявите преди изборите желание да подкрепят "Атака" посочват БСП като втората партия, до която се чувстват най-близко. Една от основните причини да

преориентират подкрепата си към "Атака" е разминаването между собствената им и официалната позиция на БСП по ключови въпроси като членството в НАТО, ЕС, продажбата на земя на чужденци. Вотът за "Атака" се оформя като радикализирана форма на протестния вот, подплатена със силен националистически заряд и избуяваща като реакция на нерешаваните с години социални проблеми в етническите малцинства и на порочните партийни практики за оказване на влияние върху политическото им представителство.

Резултатите от екзит пол изследването на "Алфа Рисърч" сочат, че в деня на изборите гласовете за "Атака" са дошли най-вече от хора на възраст между 41 и 50 години, със средно и по-високо образование (но не преобладаващо висшисти), негласували на изборите през 2001-а. Анализът на официалните резултати на ЦИК по избирателни райони показва, че "Атака" има значително по-висок от средния за страната резултат в областите Бургас, Велико Търново, Плевен, Русе, Сливен, София-област, Ст. Загора, Шумен. Това са все райони, в които има много засегнати от реформите военни поделения и където живеят със своите семейства военнослужещи, независимо дали действащи, съкратени или пенсионирани. От друга страна, в райони, където БСП доминира категорично (като Видин, Враца, Монтана, Перник), както и в районите със силно влияние на ДПС (като Кърджали, Разград, Силистра, Търговище) резултатът за "Атака" е по-нисък от средния за страната.

Липсата на емпирични данни не позволява да се прави пряка връзка между засегнати от реформите военнослужещи и вота за "Атака", още повече, че те далеч не са 290 000 души. Но изследванията показват, че послания за "монолитна еднонационална държава на българите", които са нещо много повече от липса на етническа толерантност, намират най-благоприятна почва именно сред такива обществени слоеве, които възприемат себе си като губещи от провеждането на реформите, от политическата система, от интеграцията в ЕС и НАТО, от възможностите за създаване на конкурентна пазарна среда. И именно тези групи се превръщат в ядро, около което се консолидира подобен радикален протестен вот.

ОДС – обединени сили, разнороден електорат

На Парламентарни избори 2005 електоралната подкрепа за Коалиция ОДС (СДС, ДП, "Терговден", БЗНС НС – БЗНС, ДРОМ) е 7.68% от гласувалите. Тези ниски нива на подкрепа са ефект от една устойчива тенденция – отлив на избиратели от основната политическа сила в новосформираната коалиция, СДС. Като начало на този процес условно можем да посочим втората половина на 2003 г. Тогава дясната партия се ползва с подкрепата на 11-13 на сто от пълнолетните граждани, докато през март 2005 година, когато се сформира коалицията, тя събира почти два пъти по-малко потенциални избиратели. Едва 6-7 на сто декларират, че ще гласуват за СДС.

Загубата на гласове е следствие, първо, от ниските нива на устойчив десен електорат и второ – от протеклите вътрешно-партийни противоборства в рамките на СДС и последвалата фрагментаризация на десния политически спектър. Роенето на партии, от своя страна, поражда обратния процес – ситуативно изграждане на коалиции, в които се конфигурират разнородни политически субекти. Тези процеси в една или друга

степен оказват съществено влияние върху социално-демографския и ценностен профил на електората на ОДС в настоящия момент.

Подкрепата за ОДС се свива до равнището на твърдите електорални ядра на партиите, включени в коалицията. Това обаче не води до сформирание на стабилен електорат с ясно очертан профил и политически приоритети. Напротив, предизборното коалиране става фактор за размиването на политическите идентификации и механичното обединяване на принципно различни партийни електорати. Симптоматичен, например, е фактът, че избирателите на ОДС се отнасят с по-висока доза критичност и недоверие към публичния образ на коалицията, отколкото симпатизантите на ДСБ, Коалиция за България и НДСВ, които далеч по-масово декларират доверие и идентификация с подкрепяните от тях политически сили.

В контекста на тези процеси протича реструктуриране на сините гласоподаватели. От една страна, ОДС продължава да получава подкрепа от представители на високо статусни социални групи, които традиционно у нас се позиционират в дясното политическо пространство: представители на свободни професии, частни собственици, млади избиратели, висшестепни. От друга страна обаче, през 2004 г. започна отлив на доверие от страна на високообразовани млади избиратели, които се преориентират от ОДС главно към партиите от дясно-центристкия политически спектър (ДСБ, БНС, НДСВ).

“Емигрирането” на традиционно сини избиратели в електоралните граници на конкурентни партии и обединяването на разноликия електорат на коалиционните партньори води до относително равномерно присъствие в ОДС на избиратели от всички социално-демографски профили. Тъкмо поради това обаче електоратът на ОДС става нееднороден, съставен от избиратели с различни социални истории, политически позиции и всекидневно отстоявани ценности. Оказва се, че относителният дял (25.6%) на симпатизантите на коалицията от възрастова група 18-30 г. е почти равен на избирателите на възраст над 61 години (24.3%). Нещо повече, пенсионерите и безработните, които поради своята позиция са икономически предразположени към държавна протекция, сумарно взето (41%) отстъпват незначително на икономически активните групи: частни собственици, свободни професии, работници (общо 42%).

Тези противоречия в електоралния профил на ОДС намират израз и в разнородните ценностни ориентации, разделящи коалиционните поддръжници на две фракции. Първата група, в която са представени приблизително 60 на сто от избирателите на коалицията, смятат, че българското общество трябва да споделя основно ценности като икономическа и политическа свобода, отваряне на страната към света и т.н. Тези приоритети са защитавани от граждани, съсредоточени в областните градове и столицата, на възраст 18-50 г., разполагащи със средни и по-високи доходи.

Втората електорална група (40%) споделя мнението, че политиката на страната следва да бъде ориентирана спрямо ценности като сигурност, гаранции за достоен живот, законност и т.н. Тя е локализирана в селата и по-малките градове и включва главно нискодоходни групи във възрастовия диапазон над 50 години. Ценностите на тази втора група – сигурност, социални гаранции – трудно се съвместяват с програмните приоритети на дясната коалиция, която залага на личностната инициатива и свеждането на намесата на държавата до регулаторни функции.

Симпатизантът на ДСБ - елитарен, консервативен, последователен

От учредяването си досега партия "Демократи за силна България" (ДСБ) се ползва с подкрепата на относително малко, но твърдо ядро симпатизанти, открояващо се с ясен социално-демографски профил и политически приоритети. Това позволява на партията да постигне добри резултати на Парламентарни избори 2005 (6.44%). От своя страна, анализът на характеристиките на типичния гласоподавател на партията, дава основание той да бъде определен като елитарен, консервативен, последователен.

Елитарен, защото типичният симпатизант на ДСБ е жител на София или друг голям градски център, на възраст над 40 години, с висше образование, частен собственик или упражняващ свободна професия, със среден до висок доход. 70 на сто от подкрепата за партията идва от София и големите градски центрове, 37% от симпатизантите ѝ са хора с висше образование. Ако има нещо от социално-демографския профил на ДСБ симпатизанта, което може да се определи като минус, то това е възрастта му. След БСП, това е втората партия, сред чиито привърженици поколението над 61 години има най-голям дял.

Консервативен, защото оценката му за ценностите, които трябва да споделя българското общество, отрежда водещи позиции на традиционните консервативни виждания. Повече от всички останали избиратели, симпатизантът на ДСБ смята, че на българското общество е нужна законност (71% при средно 49% за страната). Ценностната му система се допълва от позицията за отстояване на националните интереси, сигурност, гаранции за достоен живот на обикновения българин и зачитане на морала и традициите.

Последователен, доколкото е налице много силно припокриване между собствената му ценностна система и оценката му за политическите приоритети. Той поставя на първо място и едновременно с това, в много по-голяма степен, отколкото симпатизантите на всички останали партии, поддържането на ред и законност в страната, следвано от икономическото развитие и растеж.

Огромното мнозинство от поддръжниците на ДСБ са бивши гласоподаватели на СДС – 73% заявяват, че са гласували за ОДС през 2001 г. Другата партия, от която ДСБ черпи, но значително по-малка подкрепа, е НДСВ.

ДСБ е една от малкото партии в страната, чиито симпатизанти имат много ясно очертан профил. Хомогенността на симпатизантите е предимство за ДСБ, доколкото създава възможност тя да разчита на високо мобилизиран електорат, но от друга страна е индикатор за относително ограничена социална база, а оттам – и за липсата на допълнителна електорална периферия, към която тя би могла да се разширява.

БНС симпатизантите – разнородни или сходни?

Коалиция "Български народен съюз" присъства отскоро на българската политическа сцена, въпреки че партиите, които я съставят, са добре познати на гласоподавателите. За разлика от останалите новосформирани коалиции, в БНС няма една доминираща сила, с която избирателите да я идентифицират. Именно тук се крият както слабите, така и силните страни на коалицията. Слабите, защото разнородността на трите

формации се приема като проблем, а коалирането им – като предизборен компромис. Силните, защото и трите формации имат своя предистория, а лидерите им са популярни и утвърдени лица. И не на последно място – и тримата се приемат като хора на умерения и балансиран подход в политиката.

При самостоятелно явяване на изборите ССД и ВМРО биха спечелили приблизително равни гласове - около 1.2%-1.6% от имащите право на глас, а БЗНС-НС – около 0.5-0.7%. Общият резултат на коалицията (5.19%) показва, че тя именно като цяло е съумяла да мобилизира избиратели. Същевременно, трите партии се отличават по между си в много от основните си характеристики – акцентите в платформите им, изградения до момента имидж, социалната структура на електората им. Последното е предпоставка лидерите на съюза да наблягат не толкова на сходствата и общите цели на коалиционните партньори, колкото на призивите към различни обществени групи. По правило подобни изчисления и сборове от гласове рядко водят до реално увеличение на шансовете за успех. Много често коалициите не успяват да привлекат повече избиратели, отколкото най-голямата партия самостоятелно – или поради твърде голямо сходство в електората, което не дава възможност за разширяване на подкрепата сред други обществени слоеве, или обратно – поради сблъсък на противоположни позиции, който отблъсква част от по-твърдите привърженици, склонни да гласуват с наказателен вот. Специфичният профил на избирателите на БНС и постигнатите резултати на изборите показват, че в определена степен коалицията е изключение от това правило.

Привържениците на БНС принадлежат към различни слоеве на населението, но без да се наблюдава антагонизъм между тях. Има хора, както от столицата, така и от селата, с висше, но и с по-ниско образование, от различни възрастови групи и социално положение. Единствено крайностите са изключени – не преобладават нито много бедните, нито много богатите, нито младите, нито старите. Ако трябва да опишем с едно изречение избирателят на БНС, то той е на средна възраст (31-50 г.), работещ, със средни доходи, българин, с диплома за средно образование. По-голям е дялът на мъжете (59%, при средно за страната 48%), но това е характерно и за повечето политически сили поради големия дял негласуващи сред жените.

Ако разгледаме внимателно този профил и потърсим някакво обобщение, първото, което може да се каже е, че симпатизантът на БНС е най-близо до онова, което бихме нарекли „средна класа“ (макар и по българския стандарт). Той е икономически и професионално активен, работи, има добро образование, на средна възраст, поставя напред исконни български ценности (трудолюбие, упоритост, образование, родолюбие). Независимо от това дали живее на село, в малко населено място, областен център или столицата, той вече нещо е постигнал, той е човек с биография. И следователно има какво да губи – точно това определя и възгледите му, което е от значение за постигнатите от БНС резултати на последните избори.

ИЗБОРИТЕ ЗА ПАРЛАМЕНТ 2005 И „ИДИЛИЯТА” НА БЪЛГАРСКИЯ ЕТНИЧЕСКИ МОДЕЛ

Парламентарните избори от лятото на 2005 г. могат да бъдат припомняни с различни факти. Има обаче две отлики, които с голяма степен на единодушие ще бъдат определяни като ключови събития във вота за 40-то Народно събрание: влизането за първи път в българския Парламент на националистическа формация – Коалиция “Атака” и безпрецедентно високите резултати, постигнати от Движението за права и свободи.

Официални резултати от Парламентарни избори 2005

	Гласове	Процент	Мандати
Коалиция за България	1129196	30,95%	82
Национално Движение Симеон Втори	725314	19,88%	53
Движение за права и свободи	467400	12,81%	34
Коалиция "Атака"	296848	8,14%	21
Обединени демократични сили	280323	7,68%	20
Демократи за силна България	234788	6,44%	17
Коалиция "Български народен съюз"	189268	5,19%	13
Новото време	107758	2,95%	
Коалиция на розата	47410	1,30%	
ПД "Еврорوما"	45637	1,25%	
Други	111408	3,41%	
Общо :	3635350	100%	240

“Атака” бе категоризирана от някои наблюдатели като „изненадата” на изборите. Подобно определение едва ли е съвсем точно, ако визира само скоростта, с която тя постигна електоралния си резултат. Не за първи път се случва новосформирана политическа организация да премине бариерата от 4%. Да си припомним представянето на НДСВ на изборите през 2001 година. Тогава Движението бе дори на прага на абсолютното парламентарно мнозинство. Имайки предвид подобни факти, “Атака” едва ли може да бъде обявена за “изненада”. Затова първата част от настоящия текст е посветена на посланията и обществените настроения, които направиха възможно бързото разширяване на кръга от симпатизанти на коалицията.

Втората част анализира представянето на ДПС на изборите и връзката на постигнатите резултати с ромския вот в страната. Темата е повече от актуална, доколкото на тези избори Движението получи най-високия брой гласове в цялата своя политическа история. Може ли на тяхна база да се каже, че е реализирано така желаното от ръководството на ДПС разширяване на електоралната база и че Движението най-после е излязло отвъд рамките на етническият вот? И не на последно място, каква всъщност е цената на подобно блестящо представяне, какви биха могли бъдат неговите бъдещи последици?

Последните два въпроса водят към третата част на текста – темата за покупко-продажбата на гласове по време на избори. Една все по-популярна изборна тактика,

прилагана от широк кръг политически формации, чиято значимост расте на фона на намаляващата електорална активност. Отвъд чисто етическата страна на феномена, в тази част са поставени и други актуални въпроси, някои от които косвено ни връщат към началото на настоящата глава. Като например, случайно ли е силното представяне на “Атака” именно в Русе? Случайно ли е, че националистическата коалиция постигна един от най-високите си резултати именно в град, станал известен в последните години с високата избирателна активност и единомдушен вот на ромските секции в кв. Селеметя?

Дневният ред на “Атака”

Ако някой е силно изненадан от успеха на “Атака”, най-вероятно той безвъпросно е приемал идеята за успешен и устойчив характер на „българския етнически модел”. За повечето българи през последните години се утвърдиха като непоклатими цяла поредица от политически факти, които в действителност би трябвало да подлежат на постоянно доказване. Например: “в България има етническа толерантност”; “има утвърдени демократични институции”; “налице е плуралистична политическа система с партии, чиято общо споделяна програма е интегрирането на страната в ЕС”. А последното би трябвало да е в „унисон с мечтата на българина да заеме подобаващо място в съвременния свят”.

Идилията би била пълна, ако на последните парламентарни избори “Атака” не беше “се случила”. В опита си да разберем „изненадата“, упорито правим поне две грешки.

Грешка първа – опитваме се да я „етикираме“, да подведем хората, гласували за нея, под един общ знаменател. Всъщност, подкрепили я са разнородна група. А тезите, лансирани от коалицията, намират широк прием не само сред гласувалите за нея, но и сред голям обществен кръг – ще го илюстрираме по-долу. И това е разбираемо: “Атака” проблематизира теми, по които има напрежение, но които публично се избягват от благоприличие, безпомощност, или просто от неграмотност.

И тук е втората грешка – вместо опит за разговор по тези теми повечето публични говорители се концентрират върху самата формация. По-лесно е да кажеш, че коалицията поставя проблеми, за които сама няма реалистични решения. По-трудно е да търсиш реалистични решения, или поне да заговориш по теми, с които рискуваш да нарушиш гореописаната „национална идилия“. А има достатъчно причини за сериозен размисъл. Тук ще представим поне три: провинциализъм, партизанщина, ксенофобия.

„Световният заговор срещу България”

Имало е доста поводи да се отбелязва, че одобрението за интегрирането на страната ни в НАТО и ЕС е най-горният, декларативен пласт на общественото мнение, под който „дремат“ всевъзможни проявления на дълбок провинциализъм. Най-яръкият от тях, регистриран в постелекторалното проучване на Социологическа агенция Алфа Рисърч, е подозрението за наличие на световен заговор срещу България².

² Пзоваваме се на национално представително за пълнолетното население на България, проучване, проведено през месец август 2005 година.

До 55% от пълнолетното население (и 75% от гласувалите за “Атака”) приемат, че „големите държави“ виждат реална опасност в „богата и развита България“. Подобна комплексираност среща най-голяма подкрепа в София, като мнението е характерно дори за симпатизантите на ОДС и ДСБ, какво остава за симпатизантите на „Коалиция за България“.

	Съгласен	Несъгласен	Без отговор
Не трябва да закриваме 3 и 4 блок на АЕЦ, въпреки поетите ангажименти към Европейския съюз	75%	17%	8%
България трябва да прекрати незабавно всякаква форма на участие и присъствие в Ирак	74%	20%	6%
Чужденците не трябва да имат право да купуват българска земеделска земя	68%	25%	7%
Българските интереси не бяха защитени в процеса на преговори за присъединяване към ЕС	65%	19%	16%
Големите държави имат интерес България да остане бедна и неразвита страна	55%	33%	12%
България трябва да преразгледа преговорните глави по присъединяването към ЕС, дори и това да ни струва забавяне на членството	53%	30%	17%
За България е по-добре да излезе от НАТО	27%	58%	14%
Прекратяване на отношенията с МВФ и Световната банка	25%	52%	23%

Основната болка на българите в процеса на присъединяване очевидно е провинциалното усещане за „неравностойност“ с онези, част от които изглежда все вероятно да станем. Публично това се артикулира като неравнопоставеност, или липса на реципрочност. Така например, често обсъждана тема по време предизборната кампания от лятото на миналата година, бе съотношението на сумите, които ще плащаме на Европейския Съюз спрямо онова, което ще получаваме. Симпатизантите дори и на партиите, водили преговорите с ЕС по време на подписване договора за присъединяване – НДСВ и ДПС – категорично определят въпросните преговори като неизгодни за страната. Налице е готовност за отваряне на преговорни глави, като най-стабилно мнозинство по този въпрос се формира в областните и малките градове на страната. А по темата за АЕЦ „Козлодуй“ е достатъчно да се цитират дори само мненията на симпатизантите на дясно-центристките партии – НДСВ, ДСБ и ОДС: съответно 72%, 68% и 67% от тях са против затварянето на реакторите.

По своеобразен начин, “реципрочността” във взаимоотношенията “ние – те” бе възстановена. С гласуването си срещу европейската конституция две европейски държави сякаш казаха: „Отнасяме се с подозрение към вас.“ С вота на изборите, българският отговор бе: „Ние също ви мразим.“

Как се развиват тези нагласи след парламентарните избори? Докато течаха преговорите за съставяне на правителство, партиите непрестанно говореха за „заплаха от предпазна клауза, ако няма политически компромис“. А в същото време демонстрираха партизанщина и затваряне в собствените интереси. Звучи шизофрено и е логично българинът „да прихване“ подобно раздвояване.

„Партизанищина от нов тип“

Темата за недоверието в политиките е банална. Едва ли е изненада, че преобладаващата част от българите споделят тезата, че политиките са некомпетентни и искат императивен мандат с възможност за отзоваване на депутати чрез подписа.

	Съгласен	Несъгласен	Без отговор
Възможност за законово отзоваване на депутати при неизпълнени ангажименти към избирателите по тяхна подписка	86%	3%	11%
Подпомагане на българския бизнес от държавата и даване на предимство на българските фирми спрямо чуждестранните	85%	6%	9%
По-голямата част от политиките у нас са некомпетентни и не би трябвало да са в политиката и управлението на страната	83%	10%	7%
Държавата е изоставила напълно сектори като здравеопазване и образование	79%	13%	8%
Провеждане на референдуми за важни национални въпроси, например включване във военни блокове, изборителна система и др.	79%	8%	12%
Големите приватизационни сделки трябва да бъдат преразгледани и неизгодните трябва да бъдат анулирани или проведени отново	73%	13%	14%
През последните години в българския Парламент няма истинска опозиция, която да алармира за проблемите при управлението на страната	57%	23%	20%
Има заговор и целенасочена политика на определени кръгове у нас за съсипване на потенциала на България (образователен, икономически, културен и т.н. потенциал)	50%	32%	18%

Изборите показаха спад в готовността за гласуване. Проучването на нагласите след изборите потвърди тази тенденция, но внесе и допълнителен шрих – освен свиване на политическото участие, е налице и изостряне на пристрастията. Според едва 15% от българите, политическото представителство, излъчвано на избори, отразява удовлетворително интересите на гласоподавателите. Същевременно 39% не намират в някоя политическа партия изразител на своите интереси. Пореден знак за раздвояване? Не, по-скоро логиката на крайни партийни ядра от типа „Само моята партия е

адекватна“, се сблъсква с отчуждението на мнозинството от политическото представителство по принцип.

Подобна обществена нагласа напълно съответства на случилото се в българския Парламент през месец юли миналата година – непрекъснато говорене за „нова коалиционна култура“ на фона на дива партизанщина и парламентарни битки. При това на моменти, „битки“ в буквалния смисъл. Заради липсата на всякаква склонност към компромис, анализатори оприличиха ситуацията в онзи момент с годините от началото на прехода. По сила на партийните страсти и начин на отстояване на позиции, видяното през юли 2005 много напомни началото на деветдесетте години. Но само дотук, защото сме свидетели на партизанщина от нов тип – „Комунизмът“ умря окончателно, нужен е нов враг. По време на летния парламентарен дебат именно БСП говореше най-много за евроинтеграция и предпазни клаузи, ако не се стигне до споразумение за работещ кабинет. В онзи момент социалистите останаха последните мохикани на идеята за влизане в ЕС до 2007 година.

В такава ситуация за част от политическите формации, стоящи на срещуположния полюс, очевидно бе нужна легитимация и сплотяване чрез нов враг. И врагът бе „налице“. Поне три от формациите в парламента търсят собствена физиономия чрез явно етническо противопоставяне, а още няколко – чрез по-фино, като от този списък не бива да изключваме и самото ДПС. Разбира се, има разлика в стила на говорене на НДСВ, този на ДСБ или ВМРО и начина, по който говори „Атака“. Избирателят обаче не винаги улавя тези тънки нюанси. В неговото съзнание остава тезата за „дециганизация и детурцизация на България“ – простичко, а и всеки в Хасково, Плевен и Козлодуй може да си го тълкува, както му харесва.

	Съгласен	Несъгласен	Без отговор
Ромите в България НЕ изпълняват своите отговорности като граждани на страната и държавата не търси от тях отговорност за това	84%	11%	5%
Законови санкции и разпускане на партиите, сформирани на етнически принцип като ДПС и Еврором	48%	39%	13%
Евреите имат прекалено голямо участие в управлението на България	22%	58%	20%

През последните петнадесет години темата за интегрирането на ромите или се negliжира или се разисква с потресаваща неграмотност, при това на ниво официална политика. Често концепцията дори на представители на политическия елит се свежда до заключението „Циганите ни претопяват“. А ако концепцията по „ромския въпрос“ на представител на политическия елит е такава, каква ли е тя при българин, живеещ на границата със „Столипиново“ или „Факултета“?

„Имало едно време една държава...“

През август миналата година всеки втори българин е бил за разпускане на ДПС и „Еврором“. Впечатлява „топлината“ на симпатизантите на НДСВ към партньора им в четиригодишното управление на страната: при тях с 20% доминира искането за забрана. Впечатлява и „топлината“ на настоящия партньор – при БСП разликата в полза на искането за забрана е 15%.

Само симпатизантите на ДСБ са по-скоро против разпускането на двете формации. Вероятно, защото за разлика от Волен Сидеров, в ДСБ не говорят за „турско правителство“, „турци в кабинета“ и т.н., а за „корумпираното ръководство на ДПС“. Но по-вероятно и защото с разпускането на ДПС изчезва значима възможност за идентификация и на самото ДСБ.

Определено е трудно да се говори по теми, които нарушават впечатлението за идиличност на българския преход. Факт е обаче, че „улицата“ у нас има свой дневен ред, който частично вече е в дисхармония с „националния консенсус“ за „успешния български етнически модел“. А ако и официалната политика влезе в дисхармония с този „консенсус“ – каквито сигнали идваха от Парламента през целия месец юли, пълният разпад на „идилията“ би бил въпрос на време. Или въпрос на предпазна клауза. Но при всички случаи минава и през нарастващо етническо противопоставяне.

“АТАКА”-та на ДПС

Ползваме горното заглавие с риск да ни обвинят в плагиатство. То перифразира заглавие от статия на в-к Капитал от лятото на миналата година с автори Велина Господинова и Иван Михалев. Това заглавие ни се струва изключително попадение, защото само в три думи успява да подчертае поне три значими факта – успешното представяне на ДПС на изборите за народни представители през 2005-та, масивното навлизане на ДПС в ромското гето на същите избори и настроенията в обществото, породени и от последния факт. Настроения, захранили част от полемиките на “Атака”.

В опит за излизане отвъд етническия вот

ДПС заяви своето намерение за излизане отвъд рамките на етническия вот още на местните избори през 2003 година. Една от големите амбиции на Движението на онези избори бе да покаже, че е налице процес на отваряне към по-широк кръг български граждани, че ДПС вече не е етническа партия. При това, не само на равнище партийно участие – т.е. не само поради факта, че в нея все по-често членуват и българи. Но и като електорална подкрепа. Ето защо представители на Движението и преди, и по време на самите избори през 2003 година многократно акцентираха върху факта, че партията се е регистрирала за участие в повече общини отколкото през 1999 година. При това и в “нетипични” за ДПС общини – най-силен пример бе участието със собствен кандидат за кмет в столицата.

Брой на гласовете за ДПС

	Местни избори 1999	Парл. избори 2001	Местни избори 2003
Брой	230000	340395	253000
Процент	7,0%	7,5%	10,0%

Брой на мандатите в националния и местните парламенти спечелени от ДПС

	Местни избори 1999	Парл. избори 2001	Местни избори 2003
Брой	484	21	695
Процент	9,2%	8,6%	13,2%

На таблицата са сравнени резултатите на ДПС в абсолютни гласове от изборите за местна власт през 1999 г. и 2003 г. За период от четири години, гласовете подадени за ДПС са били сравнително стабилни. Можем ли, в макар и минималното нарастване на гласовете за ДПС, през 2003 година да търсим знак за въпросното “отваряне” на движението към по-широк кръг избиратели?

Брой на общините, в които ДПС е участва в изборите за местен парламент.

	ДПС е участвало:	Местни избори 1999	Местни избори 2003
Общини, в които ДПС участва в изборите	Независимо	127	230
	В коалиция	21	8
Общини, в които ДПС е спечелила мандати	Независимо	107	147
	В коалиция	18	8
Общини, в които ДПС има най-много мандати	Независимо	35	51
	В коалиция	4	4

Ако се сравни участието на ДПС в изборите от 1999 г. и тези от 2003 г., ще направи впечатление, че:

- ДПС участва в много повече общини – в 238 от 263 общо;
- Печели мандати за общински съветници в повече общини – с 30 повече от 1999;
- Реализира 211 мандата повече – на практика всеки трети мандат, спечелен от ДПС през 2003 година е “нов”. По този показател през 2003 г. ДПС е в по-добри позиции от всяка друга партия в страната!

На пръв поглед това потвърждава тезата за “отваряне” на Движението.

Ако сравним обаче абсолютния брой на гласовете, подадени за ДПС през 1999 г. и 2003г. ще констатираме, че едва всеки десети глас е “нов”. Откъде идва тази смущаваща разлика? Всеки трети мандат спечелен от движението през 2003 г. е “нов” мандат, докато едва всеки десети подаден глас за ДПС е “нов” глас?

Разликата не се дължи само на по-ниската “цена” на мандатите в общините, в които ДПС спечели през 2003 година. На първо място, причината е, че тогава ДПС спечели по-убедително в “своите” региони, поради по-лошото представяне в тях на другите партии. На практика, през 2003 година ДПС участва в 90 нови общини, а печели мандати в 42 нови общини, при това – малък брой мандати. ДПС печели 211 мандата повече спрямо 1999 година, но 196 от тях идват от негови традиционни общини. Само в малките общини на област Кърджали, например, ДПС печели 57 мандата повече, в Разград – 14 мандата повече, в Хасково - 11. От традиционно силните си областни райони на онези избори, ДПС не постигна по-висок резултат само в Шумен. Това показва, че през 2003г. Движението е все още далеч от така желаното “отваряне” към много по-широк кръг избиратели в страната.

На изборите през 2005 година обаче, ДПС постига абсолютен рекорд.

<i>Година</i>	<i>Тип избори</i>	<i>Резултати на ДПС в абсолютни гласове</i>	<i>Резултати на ДПС в мандати</i>	<i>Брой гласували общо</i>
1991	за 36 НС	418 168	24	5540837
1994	за 37 НС	283 094	15	5202065
1997	за 38 НС	323 429	19	4255301
2001	за 39 НС	340 395	21	4608000
2005	за 40 НС	467 400	34	3747799
1999	Местни	230 000	-	3560568
2003	Местни	253 000	-	3266000

При това не един, а няколко рекорда:

- Като брой на спечелените абсолютни гласове
- Като брой на постигнатите мандати в Парламента
- И не на последно място – като калкулирано използване на подадените гласове за постигане на най-голям брой мандати

Последното не бива да се подценява – увеличението на гласовете за Движението през 2005 в сравнение с 2001 е с 37%, докато ръстът при мандатите е с 62%!

Някои публикации в пресата определиха това последно постижение на ДПС като умение на „стратегите в централата на Движението” да се възползват от особеностите на системата Д’Ондт. Става въпрос за изчисления на база на резултатите от предходни избори и пренасочване на „излишни” гласове на ДПС от райони с повече избиратели на движението към райони, в които не достигат малко гласове за реализиране на още един мандат. Като примери бяха дадени Хасково, Димитровград, Свиленград и Симеоновград. В Хасково, например, през миналата година ДПС успя да реализира още един, втори мандат - за Христо Бисеров. Повечето вестници обаче просто заговориха за „изборен туризъм” и „пътуващи автобуси с ромски избиратели”. И свързаха рекордите на ДПС с ромския вот.

Навлизането на ДПС в гетото

В периода 2-9 март 2005 година агенция Алфа Рисърч проведе изследване по темата за ромското политическо участие, съвместно с Национален Демократически Институт. Изследването включваше типологична извадка от роми и контролна извадка от пълнолетно население на страната.

Тъй като амбицията на изследването бе да покрие всички възможни ромски подгрупи, то се проведе във всяка една от областите на България, като обхвана областния център, минимум едно малко населено място от градски тип и поне едно село. Резултатите показаха любопитна вариация на самоопределянето на ромските общности в различните райони на България, което формира и различни политически предпочитания в тях.

Интервюирани бяха групи, които са определяни и възприемани от съжителстващите с тях етноси като „роми”. Част от въпросните местни ромски общности възприемат и определят себе си по различен начин (като представители на други етнически групи –

вж. Таблицата долу). Въпреки това, в изследването те бяха включени като представители на ромската общност – така както и понастоящем биват приемани от околните на тях етнически групи.

Групи:	Общо за страната	Югозапад	Северозапад	Югоизток	Север центр.	Южен центр.	Североизток
Ром	78%	100%	99%	98%	84%	68%	46%
Миллет	9%	-	-	2%	5%	2%	33%
Турчин	7%	-	-	-	3%	15%	17%
Българин	4%	-	-	-	4%	12%	4%
Друга	2%	-	1%	-	4%	3%	-

Прави силно впечатление значимата вариация на самоопределянето в различните региони на България. Таблицата показва първоначалното групиране на интервюираните роми към основните етноси (първи етап на самоидентификация). На втори етап самоопределилите се като „роми” (общо 78% от изследваните лица) бяха помолени да се идентифицират с някоя от ромските подгрупи. Това второ ниво на идентификация показва още по-голяма вариация.

Така, при самоопределянето на първия етап (към някоя от основните етнически групи) прави впечатление значимата склонност към себеидентификация с етнос, различен от ромския (най-често – турския). Докато в Западна България (югозападен, северозападен и югоизточен район) този процес е слаб, в останалите три района – и особено в южен централен и североизточен, една значима част от интервюираните са склонни да се идентифицират като „българи” и особено като „турци”.

При второто самоопределяне (към някоя от ромските подгрупи), делът на самоопределящите се към мюсюлманската група (хорохане рома или миллет) расте. Така се оказва, че делът на ромите мюсюлмани в рамките на страната вероятно достига поне една трета от цялата ромска група. А в региони като североизточния той възлиза на 86%, в югоизточния – 47%, в южен централен – 34% и в северен централен – 29%.

Въпреки принадлежността към една религиозна общност, налице бе силна вариация на предварителните електорални предпочитания дори между двата района с най-голям дял роми мюсюлмани – североизток и югоизток.

*Карта
на районите
на изследването*

В североизточен район,
където тече и по-силен

процес на идентификация на ромските общности с турския етнос, влиянието на ДПС още тогава се очерта като много по-голямо, отколкото в югоизточен район, където нагласите гравитираха преимуществено към БСП. И тъй като най-големите различия се формират именно на регионален принцип, обобщаваме особеностите на ромските политически предпочитания, заявени няколко месеца преди изборите от 2005 година, по региони:

- В региони Южен централен и Североизточен бе налице най-висока степен на самоопределяне на ромските групи като „турци”. Ето защо двата региона даваха най-висок дял роми симпатизанти на ДПС и на второ място – на БСП. Тук процентът за Евророма бе най-малък.
- Регион Югоизточен, въпреки високия си дял роми мюсюлмани, даваше много по-нисък дял предпочитания за ДПС, като доминиращо се ориентира към БСП. И тук станахме свидетели на ниска готовност за подкрепа на Евророма.
- В регион Северен централен предпочитанията се разделяха между БСП и Евророма.
- Регион Северозападен имаше поравно разделени предпочитания между БСП и Евророма (по една пета от гласовете). Там бе и най-високият дял на предпочитания към НДСВ от всичките шест региона.
- Регион Югозападен – най-ясно изразени предпочитания за Евророма.

Ако обобщим, очертахме се три зони на влияние сред ромските гласоподаватели в рамките на България.

- Първата зона включва двата района, в които ДПС има най-силно присъствие – Южен централен и Североизточен. Налице е склонност на ромските групи да се самоидентифицират като „турци”, голям е и делът на мюсюлманските ромски подгрупи (хорохане и миллет). Осезаемото присъствие на ДПС в местното управление на двата региона допълнително стабилизира неговите позиции сред ромите, което се отразява на декларираните електорални симпатии. Много слабо влияние на Евророма. Можеше, следователно, да се очаква значим вот на ромите по посока на ДПС на предстоящите избори.
- Втората зона обхваща район Югоизток. Въпреки високия дял роми мюсюлмани (хорохане и миллет) процесът на „турцизиране” на ромския етнос тук е все още слаб, поради което декларираните предпочитания се насочваха преимуществено към БСП. Най-вероятно поради преобладаващия дял мюсюлмани в местните ромски групи, влиянието на Евророма и тук оставаше нищожно.
- Третата зона бе цялата западна част на страната и район Северен централен. В тях липсва склонност към себеидентификация на ромската група през други етноси и именно това са местата, в които се очертаваше слабо и почти нулево влияние на ДПС. Тук именно въпросното пред електорално проучване оформи „бастионите” на Евророма.

Но не така се случи на изборите - именно район Северозапад даде най-ярък пример за проникването на ДПС в ромското гето. Във Видин партията на Ахмед Доган за малко не успя да реализира един депутатски мандат, при положение че в града има официално регистрирани само 65 българи от турски произход. Политическите „симпатии” на 8026 роми се „обърнаха” в полза на ДПС само с един ход – даването на водаческото място в листата на движението на Борислав Методиев-Бари (син на местния цигански барон Алико).

На тези избори ДПС значимо увеличи потенциала си, но това не я направи отворената партия, за която говореха през 2003 г. лидерите на движението. А въпросът успява ли ДПС да отиде отвъд рамките на етническият вот изглежда по-риторичен от всякога. В същото време, рязкото увеличаване на потенциала на ДПС в нетипични за него райони, още веднъж остро постави въпроса за „устойчивостта“ на политическите нагласи и формирането на политическия избор в ниско статусните социални групи.

Гето и демокрация - покупко-продажбата в изборителния процес

Темата за покупко-продажбата в изборителния процес има множество измерения – икономически, граждански, образователни, статусни, социокултурни, социално-психологически и т.н. По всяко едно от тях може да се пише много, а и много е писано. Обща предпоставка на една съвременна демократична политика в тази област е, че създаването на условия за информирано, равноправно и активно участие на всички етнически групи в политическия живот е базисно условие за изграждане на стабилна демократична система.

Мнозина декларираат, че споделят тази обща предпоставка. Оттук нататък обаче започват различията. Ще се спрем именно на тези различия, защото те пречат за правилното поставяне и ефективното решаване на проблемите.

Кой говори?

В зависимост от това “кой говори”, покупко-продажбата на ромски гласове приема различни акценти. Представителите на ромския етнос, също както и международните институции, наблягат преди всичко на недостатъчното политическо представителство на малцинствата на различните управленски равнища, оттук – на невъзможността техните интереси да бъдат добре защитени и вследствие на това – в превръщането на ромите в жертви на нечистоплътните интереси на представители на всички политически партии. Общественото мнение обаче, и то особено в конкретните населени места, където има компактни ромски групи, се вълнува от друг основен въпрос: Как се постига ромското политическо участие и представителство – чрез свободен вот за определени партии и кандидати или чрез “купуване на гласове”?

Така се оформят две тези. Според първата, причините за възникването на проблема са свързани с липсата на условия за равноправно участие на ромите в икономическия, социалния и политически живот. Според втората, причините не трябва да бъдат търсени в безспорно лошите условия сами по себе си, а във водената досега политика, която създава порочна изкуствена среда на помощи и влияние в гетата (чрез зависимост от лидерите на общността и чрез програми, които стимулират “заучената безпомощност”). Тази среда деформира нормалните икономически и политически отношения, а в резултат се формират предпоставки както за етническо напрежение, така и за целенасочено му създаване.

Трябва ясно да се посочи, че купуването на гласове в многобройните му форми не може по никакъв начин да бъде свеждано единствено и само до гласовете на малцинствата. Политическата практика обаче показва, че ниското равнище на образование, ниският икономически статус и зависимостта на група избиратели от лидерите на дадена

затворена общност изкушава политическите сили да договарят гласове срещу бъдещо участие във властта.

Официалното и неофициалното говорене

Независимо дали става дума за представители на ромския етнос или не, когато се говори по темата “купуване на гласове” се формират два пласта – неофициален и официален, които се разминават до неузнаваемост.

В кулоарите на семинарите, в паузите между официалните заседания, в правенето на реалната политика, се споделя и обменя богат арсенал от “техники” как точно се привличат ромските гласове. Историите, казусите, примерите – от смешните до драматичните, са безброй. Най-яркият медиен образ тук са автобусите, които изсипват гласоподаватели роми, весело заявяващи пред камерите, че “точно в този ден са решили да отидат на екскурзия”.

В официалните заседания обаче доминира езикът на политическата коректност. Тук може да бъде проследена цяла палитра от мнения – от спонтанната реакция “само ромски гласове ли се купуват, не се ли купуват и продават гласове на общински съветници, на депутати, на участници в бордове, ромите ли са най-големият виновник?”, през законното питане – “само етнически феномен ли е купуването на гласове?”, до формалистичните “обяснения” на иначе очевидните за всички казуси на нелегитимно гласуване. (Напр., според българското законодателство не е забранено гласуването с удостоверение на друго място. Дори и цели автобуси хора да гласуват така, формално това не е нарушение на закона. Също така, според българското законодателство българите, живеещи в чужбина, имат право на глас, така че, дори и да е съмнително висока активността в съседна Турция, или съмнително много автобуси с избиратели да са решили точно този ден да посетят България, това не е нарушение на закона).

Разминаването между тези два пласта и обособяването им – единият битова в кулоарите, а другият – на официалните срещи, превръща дискусиите в безплодно назоваване на поредица от “очевидни” явления без никакъв съществен резултат. Така напр., резонно е питането – “има само ромски гласове се купуват?”, но това не трябва да спира търсенето на причините за покупко-продажбата на малцинствените гласове, а, напротив, да насочва към систематично изследване на причините и за другите видове политически покупко-продажби. В противен случай, всяко безобразие ще бъде оправдавано с друго, по-голямо безобразие. Ако признаваме, че съществува проблем, то той си струва да бъде разгледан в собствените му измерения, без да бъде размиван до неузнаваемост.

Доказуемо ли е?

Както и в много други случаи, това е един от най-съществените проблеми, зад които се крият онези, които нямат интерес от решаването на проблема. Трябва честно да кажем, че у нас никой не изнася преки доказателства. Купуването може да бъде установено само косвено, чрез анализ на вота на ромските секции и чрез проучвания.

Какво показват косвените данни?

Общо 6% от пълнолетните българи декларират, че на последните избори са им били предлагани пари или подаръци за участие в изборите. Този дял е четири пъти по-висок

сред ромския етнос, където 24% признават за пряко отправени подобни предложения. Финансовите причини като мотив за гласа тежат 10 пъти по-силно при ромския етнос, три пъти повече тежи мнението на лидерите на общността.

Анализът на ромските секции в кв. Селемеч в Русе на последните частични кметски избори показва, че ако средно в града, гласовете за един от кандидатите са около 18%, то в ромските квартали го подкрепят между 78 и 95%. Така, при получени в града около 6000 гласа за лицето "Х", 1200 от тях идват само от три секции. На тази безспорна констатация обаче кандидатът заявява, че е "работил много добре с ромската общност и затова тя го е подкрепила". Остава въпросът, защо не е работил така добре и с останалите общности? Но това е само в сферата на питанията, не на преките доказателства.

Във Видински избирателен регион на последните избори ДПС отбеляза 13 пъти!!! нарастване на електоралната си тежест – от 1.01% до 13.29%. В Пловдив, благодарение на кв. Столипиново, Движението успя за първи път в историята си да спечели мандат. Такива "поврати" в нетипични за движението райони не могат да не будят съмнение.

Наказуемо ли е?

По българското законодателство - не. Подкупът се дефинира като получаване на пари с цел злоупотреба/облагодетелстване със служебно положение. В случая обаче "гласът" не е служебно положение и не може да бъде търсена наказателна отговорност, още повече, че както стана ясно, това не е и пряко доказуемо.

Накъде?

В момента повечето политически партии нямат интерес да предприемат нищо съществено, освен някоя и друга декларация за решаването на проблема, защото и те разчитат на "лесните" гласове на икономически зависимите групи. Късогледството обаче е един от най-пагубните за политика недостатъци.

Трудното доказване на случаите на купуване на гласове и липсата на ясна регламентация в българското законодателство на този казус създават предпоставки за все по-широко използване на подобни порочни практики, а това, от своя страна, заплашва да делегитимира сериозно изборните механизми като цяло. Скоро нищо няма да е в състояние да убеди избирателя, че от неговия глас нещо зависи, че политиката е нещо различно от непрозрачни договори и купуване на влияние.

Тест за политическата воля на партиите ще е отказът им от електоралния резерв на лесните зависими гласове, които в краткосрочен план носят бързи печалби, но в дългосрочен водят до напрежение между етническите общности и ерозия на доверието в изборите. Ако проблемът не бъде поставен достатъчно честно и остро от групи, които ще търсят решаването му с демократични средства, то той ще бъде взет на въоръжение от групи, които търсят експлоатирането му с недемократични средства. Както показаха отминалите парламентарни избори, общественото мнение лесно намира своите екстремистки говорители в лицето на "Атака". Ако липсва политическа воля у партии и

общностни лидери за демократизиране на гетата, резултатът неизбежно ще бъде “гетовизиране” на демокрацията. Т.е. във все по-голяма степен ще се маргинализират и обезценяват реалните демократични механизми. И ще расте етническата нетърпимост.

За финал – наясно сме, че темата е нелицеприятна. Точно колкото сме наясно и с факта, че е важно тя да не бъде оставена единствено и само на “Атака” и организации от нейния тип.

НЕЗАВЪРШЕНАТА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ – ПРЕПЯТСТВИЕ ПРЕД РЕАЛИЗИРАНЕТО НА ЕФЕКТИВНО И ОТГОВОРНО МЕСТНО САМОУПРАВЛЕНИЕ

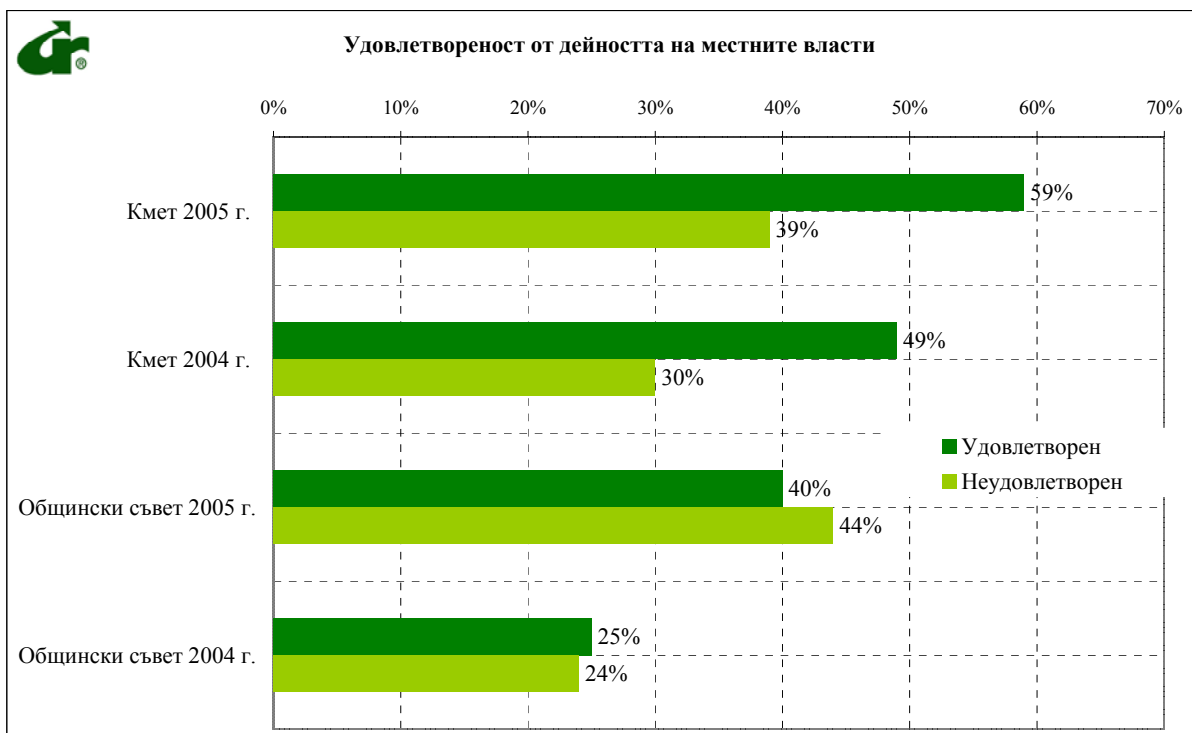
През 2005г., по инициатива на Американската агенция за международно развитие и Националното сдружение на общините в Република България, за втори пореден път агенция Алфа Рисърч реализира проучването “Индекс на ефективността и отговорността на местното самоуправление”. Целта на изследването е да очертае основните тенденции в развитието на местното самоуправление в България, интегрирайки в общ коефициент гледните точки и позиции на отделните заинтересовани страни. Подобен инструмент придобива все по-голяма важност предвид процесите на децентрализация и нарастващо значение на местните и регионални власти в провеждане политиката на регионално развитие.

За период от една година, индексът на ефективността и отговорността на местното самоуправление (който има минимална стойност “0” и максимална “1”) нараства от 0.561 до 0.591. Динамиката на индекса показва, че през втората година от мандата, започнал с провеждането на последните местни избори през 2003г. е постигнато положително развитие в местното самоуправление. Регистрираният напредък се дължи в по-голяма степен на обезпечаването със стандартизирани механизми за реализиране управлението на местно равнище, което обаче съвсем не премахва проблемите, с които местните власти се сблъскват непрекъснато при осъществяване на функциите си. Дейността им продължава да е възпрепятствана от фактори, върху които те имат относително слаба възможност да влияят: обективни затруднения от законодателен и по-общ социално-икономически характер. В тази ситуация като основен проблем се очертава начина, по който се прилагат наличните механизми на управлението. Обективните ограничения подтиква местните власти към търсене на компенсаторни механизми за преодоляването им, поради което управлението често се реализира посредством заобикалящи ги, не рядко движещи се на “ръба” на закона, практики.

Този подход в управлението рискува да предизвика подозрения в злоупотреби със служебно положение, а от там и недоверие у хората. Положените усилия или спечелени проекти, макар и да получават одобрението на гражданите, не водят автоматично до обществена подкрепа.

Същевременно, проведените през периода на текущия мандат изследвания очертават две паралелни тенденции:

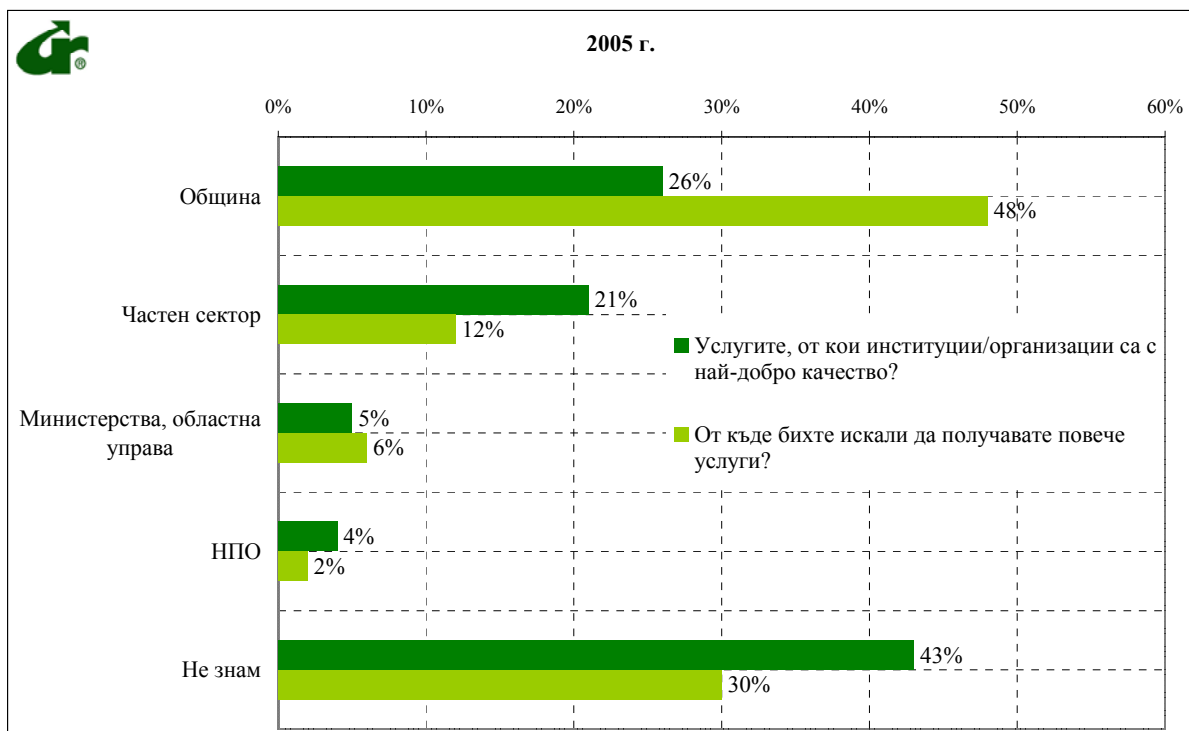
- Удовлетвореност от дейността на местните власти (и особено на кметовете) в по-общ план.
- Нарастваща, макар и плавно, критичност към общинските управи, свързана с разминаването между приоритетите на гражданите и направленията към които общините съсредоточават повече усилия (бюджет, приходи, проекти). Решението на този проблем зависи както от волята на самите местни власти, така и от постигането на реална децентрализация, която би позволила да се реализира по-ефективно и отговорно самоуправление.

През първата година от мандата на местните власти, общественото мнение се отличаваше със силна незапознатост с дейността на новите тогава общински управници. Година по-късно, делът на хората, неизразяващи мнение намалява значително, като удовлетвореността отново доминира над неудовлетвореността. Най-висока продължава да е удовлетвореността от дейността на кметовете, докато оценката за работата на общинските съвети е силно поляризирана.

Подобно на очерталата се през 2004 г. тенденция, през 2005-та гражданите на малките общини проявяват по-позитивно отношение към местните власти от жителите на големите. Ножицата между удовлетвореност и неудовлетвореност обаче се затваря. Процесът се характеризира с различна посока на промяната в отделните типове общини:

- В големите, общинските управи са преодолели преобладаващото в началото на мандата недоверие и увеличават кредита на доверие.
- В малките общини, обратно, кредитът на доверие, съпътствал началото на мандата, започва да се изчерпва и гражданите постепенно започват да изразяват неудовлетвореност от дейността на местните власти (независимо, че удовлетвореността в малките общини продължава да е значително по-висока, отколкото в големите).

Независимо от степента на удовлетвореност и критиките към дейността на местните власти, общините остават както най-одобрявания, така и най-желания доставчик на публични услуги.

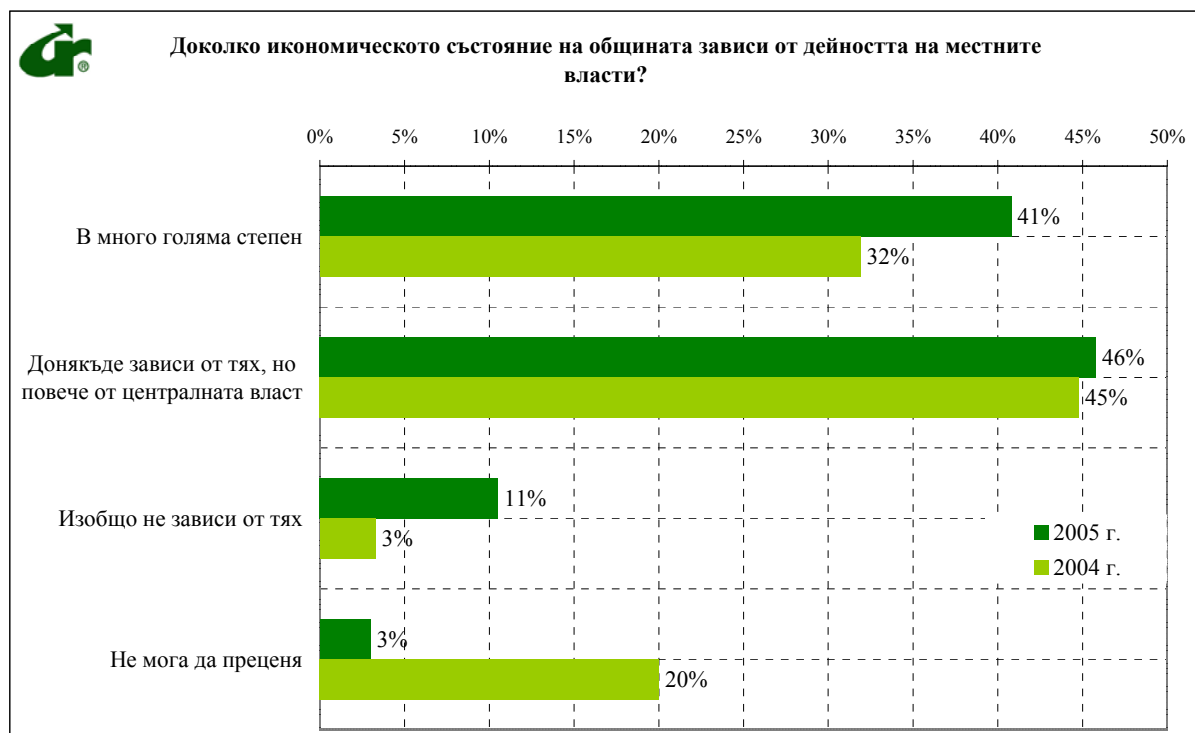
Кръгът от предоставяни от общината публични услуги обаче зависи от делегираните на общините правомощия, определените стандарти за финансирането им и възможностите за осигуряване на средства. Свързания с това процес на децентрализация започна през 2001 г., но към края на 2005-та все още е незавършен и е една от предпоставките (но не единствена) общините да търсят допълнителни компенсаторни механизми за осъществяване на функциите си.

Сред най-важните цели, към които трябва да се стреми всяко управление, включително и местното, е устойчивото дългосрочно развитие. Същевременно, 2005-та напомни колко е важна и подготвеността за справяне с кризисни ситуации. И двете цели, подобно на текущите административни задължения са силно зависими от баланса между правомощия, отговорности и обезпеченост с финансови средства.

Оценка за дейността на местните власти по постигане на устойчиво развитие в дългосрочен план

През последните години местните власти полагат значителни усилия за подобряване на ситуацията в общините, най-вече чрез разработване на проекти в различни области. Интензивността на дейността по проектирането остава висока и през 2005 г. Поради това преобладаващата част от жителите на страната (55%) са на мнение, че местните власти имат идеи за развитие в дългосрочен план. Същевременно обаче, през последната година се появява критика, че съсредоточавайки прекалено усилията си в областта на инфраструктурата местните власти подценяват проблемите от социален и икономически характер.

Както през 2004-та, оценката за икономическото състояние на общините продължава да е силно поляризирана, с превес на негативните мнения: 44% смятат, че то е повече или по-малко добро срещу 53%, които са на обратната позиция. Положителните оценки доминират единствено в големите общини с население над 100 хиляди жители (56%). В средните и малки общини превес имат отрицателните – съответно 58% и 59%.

Обществото продължава да не е единно в мнението си кое равнище на управление има по-силно влияние върху икономическото развитие и респ. върху подобряване на жизнения стандарт в общините: 41% смятат, че то в много голяма степен зависи от местните управи срещу 46%, които приписват водеща роля на централната власт. За период от една година обаче, значително нараства делът на хората, които приписват отговорност на местните власти в това направление (от 32% на 41%).

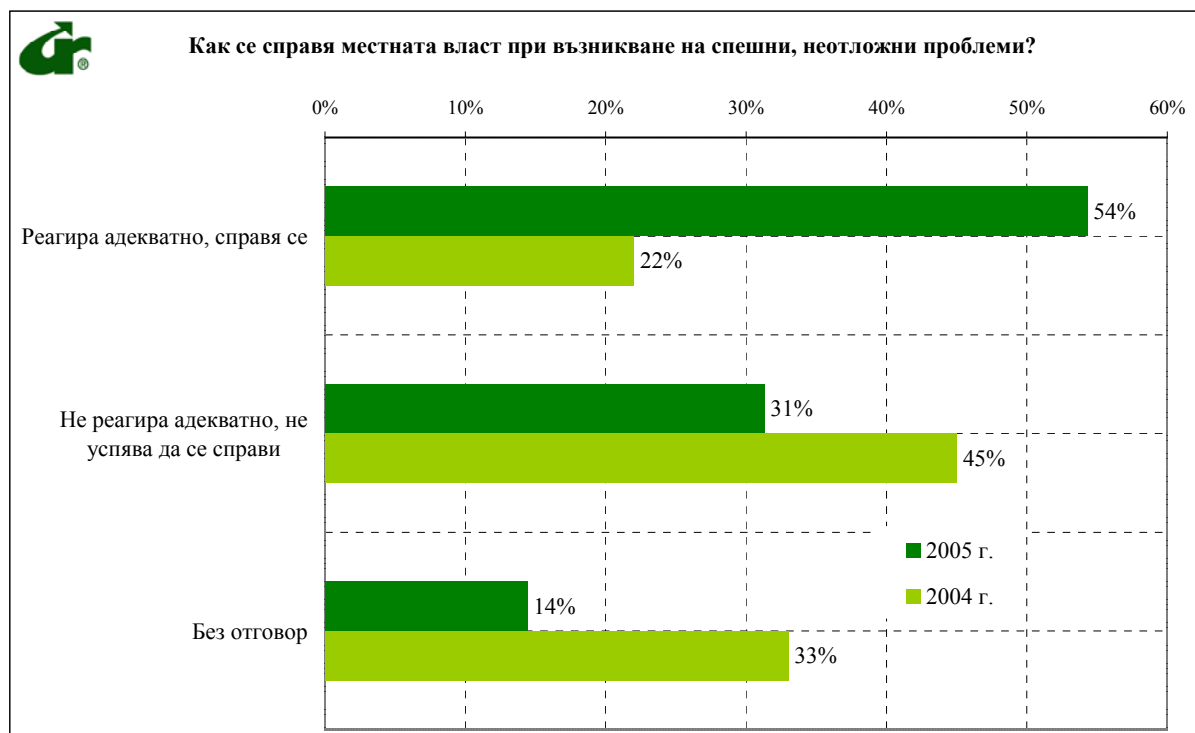
Доколкото обществените очаквания в значителна степен са свързани с общинските управи, предоставянето на допълнителни, ясни и законово регламентирани възможности общините да стимулират икономическото си развитие чрез различни механизми и най-вече данъчни облекчения за бизнеса, придобива все по-голяма важност.

Оценка за дейността при разрешаване на кризисни ситуации

Наводненията през 2005 година поставиха на преден план въпроса за възможността на институциите и обществото да се справят с бедствени ситуации. Един поглед по посока на местните власти показва, че те успяват относително добре да преодоляват предвидимите кризисни ситуации (като снеговалежите през зимата, например), но изпитват огромни затруднения при разрешаването на непредвидимите бедствия. Проблемът има много по-широки мащаби и изисква формулирането на адекватна

политика не само на местно, но и на национално равнище, която да осигури достатъчно ресурси, превантивни мерки и по-добра координация между отделните институции.

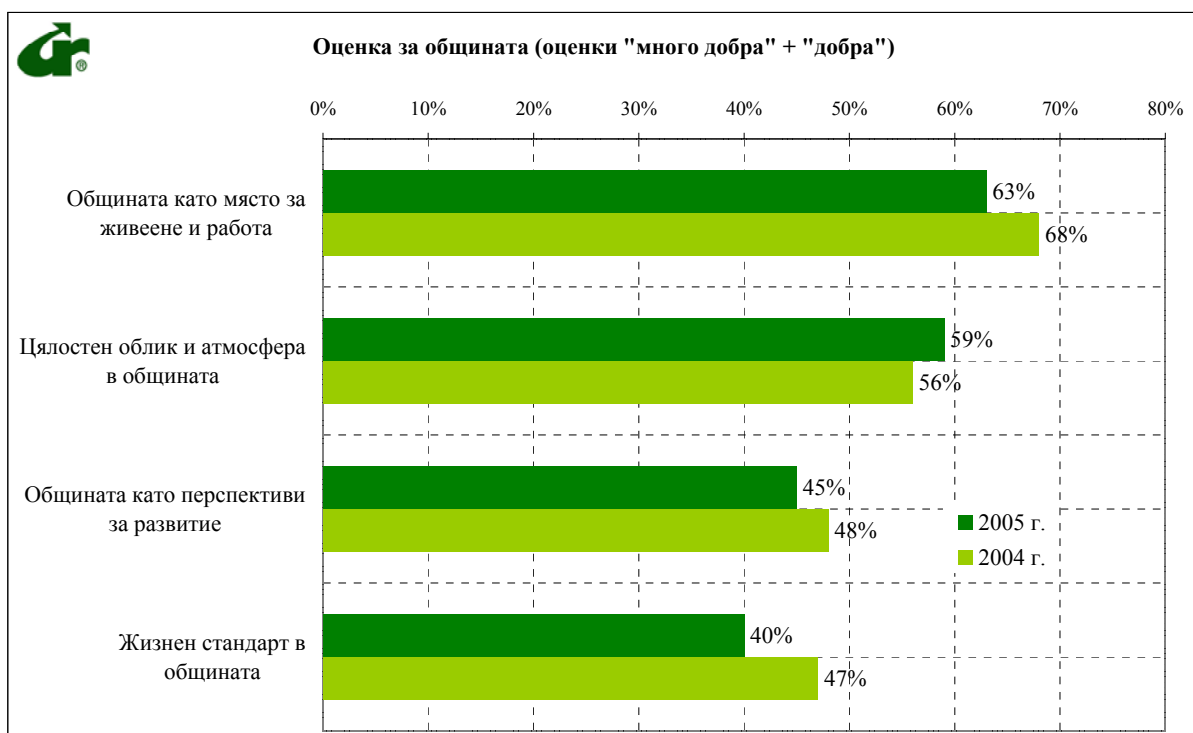
Въпреки затрудненията, общественото мнение дава преобладаващо положителна обща оценка за начина, по който местните власти се справят с кризите в техните общини: 54% посочват, че реагират адекватно срещу 31%, които застъпват противоположната позиция.

Същественият проблем обаче не е в реакцията при вече случило се бедствие, а в превантивните мерки за такива ситуации: 75% от пълнолетните жители на страната смятат, че основна причина за щетите от наводнения през лятото е липсата на предварителна подготовка. В еднаква степен обществото приписва отговорност както на местните, така и централни власти. Още едно направление, което потвърждава необходимостта от ясно регламентиране на правомощията и балансирано взаимодействие между отделните равнища за постигане на по-висока ефективност на управлението.

Общината като място за живеене, жизнен стандарт и перспективи за развитие

Очертаното по-горе мнение за разминаване между приоритетите на местните власти и очакванията на гражданите се отразява и в оценката за ситуацията в общината. Както и година по-рано, преобладаваща част от пълнолетните българи повече или по-малко определят общината си като добро място за живеене и работа, а 59% оценяват положително цялостния облик и атмосфера на населеното място. Но сравнението на обществените нагласи през двете години показва, че е налице плавна тенденция към изместване от положителна към отрицателна оценка за общината като място за живеене и работа, жизнен стандарт и перспективи за развитие. Единственият показател, по който е налице нарастване на одобрението е цялостния облик и атмосфера в общината – свързан с реализирането на инфраструктурни и благоустройствени проекти.

Отчетлива е разликата в мнението на гражданите в отделните типове общини. В големите нарастват положителните нагласи, докато в средните и малки общини – отрицателните. Показателен пример е темпът, с който намаляват положителните оценки по показателя “жизнен стандарт” в средните и малки общини: за една година дела на хората, които оценяват позитивно общината си по този критерий намалява респ. с 43% и 25%.

Това до голяма степен се дължи на ограничените възможности на местните власти да осигуряват ресурси (особено финансови) за реализиране на ключови дейности. В резултат те по-често съобразяват приоритетите си повече с източниците, до които имат достъп, отколкото с очакванията на гражданите. Така въпросът за постигане на реална децентрализация на управлението, при която са налице ясно регламентирани правомощия, отговорности, ресурси и начини за осигуряването им, придобива първостепенна важност.

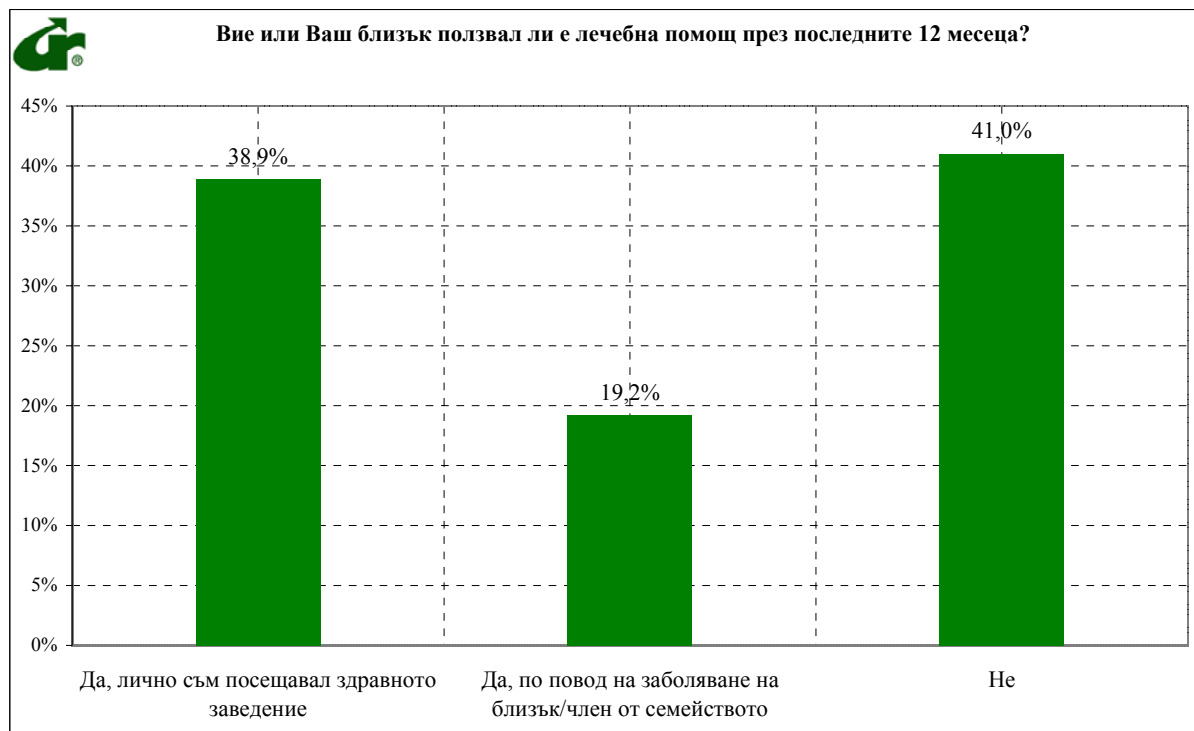
ИНСТИТУЦИОНАЛНОТО ЗАБОЛЯВАНЕ НА ЗДРАВНАТА СИСТЕМА – ДИАГНОСТИКА И ЛЕЧЕНИЕ

Ако в предходните няколко години безработицата, престъпността, ниските доходи и жизнен стандарт бяха определяни масово като основните социални проблеми, през 2005 година в класацията на топ проблемите трайно се установи и състоянието на здравната система. Социалната болезненост на кризата в здравеопазването предизвика политически действия от новосформираното правителство. Въпреки декларираните структурни промени обаче, мерките на Министерството на здравеопазването стартираха с персонални рокади на управленско ниво и предизвикаха серия от шумни междуличностни конфликти. Така общественото мнение се фокусира върху симптома и систематично пропусна същинското заболяване на здравната сфера. Неговите параметри могат да бъдат намерени основно на две нива:

- Качество на публичното здравеопазване и ефикасност на неговия резултат за адресата на здравни услуги – пациентите
- Ефективност на управлението, организация и финансиране на здравната система

Здравни практики и качество на здравната услуга – позицията на гражданите

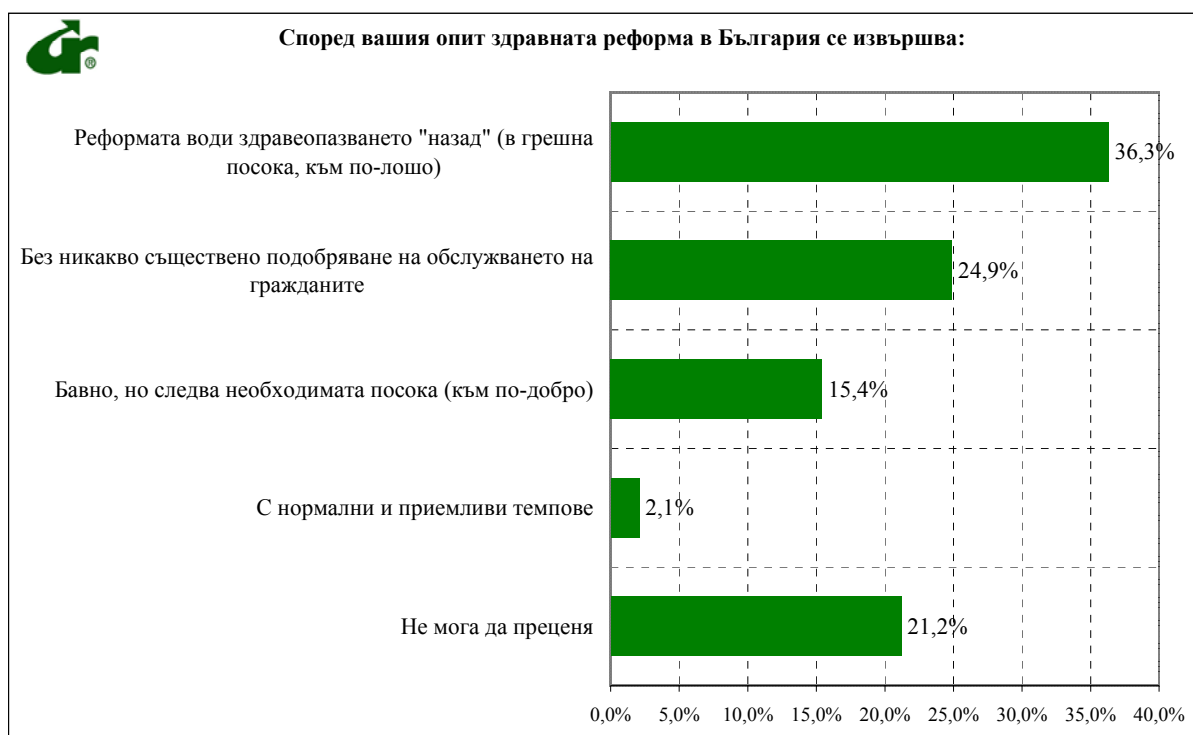
Почти половината от българското население няма устойчиви здравни навици за ползване на квалифицирана медицинска помощ. 41% категорично заявяват, че през последната година не са посещавали лечебно заведение, вкл. своя общопрактикуващ лекар. Дори и при заболяване преобладаващата част от гражданите не търсят професионалните услуги на своя общопрактикуващ лекар, а прибегват до самолечение (42%) или до съвет към роднини и познати (5%). Ниската здравна култура се проявява и по отношение на здравната превенция – едва 22% от гражданите ходят периодично на профилактични прегледи.

Нерегулярното ползване на здравни услуги рефлектира негативно върху работата на цялата здравна система. Защото при напреднало тежко заболяване намесата на общопрактикуващ лекар е неефекасна, а направлението към специализирана медицинска помощ – закъсняло. В резултат, настъпват постоянни проблеми с координацията и много от случаите биват насочвани автоматично към последното ниво – болничната помощ.

Основна предпоставка за масовата практика на самолечение и посещаване на лечебно заведение “само в краен случай” е **пасивното отношение към собственото здраве**, формирано в предходната държавно провеждана административна политика в здравеопазването. Трансформирането на този устойчив менталитет е ключова задача на реформата, която обаче не е реализирана. Дори обратно, той се толерира и при настоящата система за здравно осигуряване. В нея здравните вноски са обвързани единствено с дохода, без да се отчита профилактиката и здравния риск. Така гражданите не са финансово заинтересовани от всекидневното поддържане на личното си здраве.

Втори комплексен фактор за самоизключването от системата е **качеството на здравните услуги, оценявано предимно негативно**. Най-широко споделяно е разбирането, че протеклата реформа има отрицателен ефект върху здравното качество.

Тази оценка е резултат от проблемите, които съпътстват посещенията на лечебно заведение на всяко едно ниво на здравната система: чакане, грубо отношение, недостиг на направления по клинични пътеки, нерегламентирани плащания, разточително и бюрократизирано обслужване, нереалистично скъпоструващи лекарства и т.н.

Противоречията се отдават основно на **дефекти в организацията на системата за здравеопазване** и в много по-малка степен на медицинския персонал, чиято работа, по

различни индикатори, е оценявана предимно положително. Разминаването между оценките за системата и работата на лекарите има логично обяснение – генерираните проблеми в здравната сфера не са единични и спорадично случващи се, а постоянстващи в мащаба и интензитета си.

На фона на регулярните проблеми, промените в хода на реформата изглеждат самоцелни и безсмислени – те се свързват единствено с въвеждане на “личен” лекар, въвеждането на направления за прегледи, формализиран достъп до лекарска помощ и други бюрократични елементи, но не и с повишаване качеството на здравните услуги. Това прави обществено непопулярно здравеопазването и премахва стимулите за лично инвестиране в него. Тъкмо обратно – **увеличаването на държавните средства се определя като основен механизъм за подобряване на медицинската помощ.**

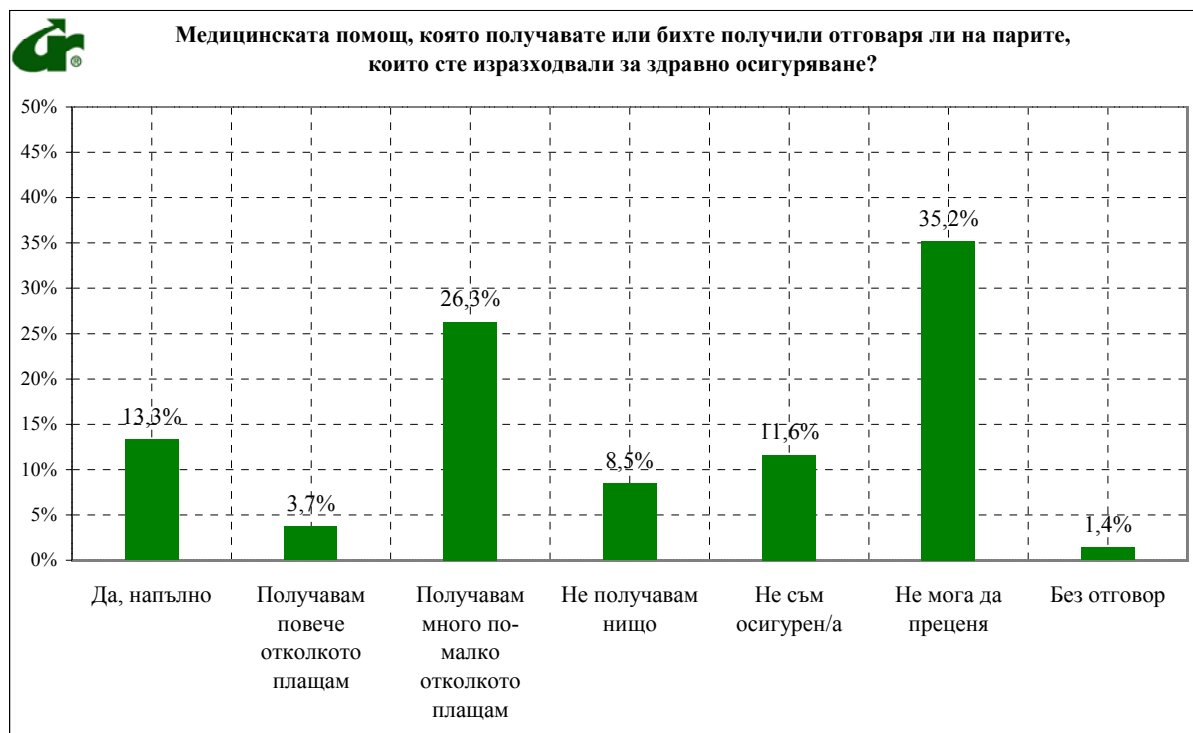

Разглеждането на здравеопазването като функция от засилена държавна намеса има своите общо социални предпоставки – ниски доходи, интензивни миграционни процеси, демографска структура на българското население. Но не по-маловажни са дефицитите, свързани с принципите на осигурителния модел.

Противоречията в осигурителната система са третият проблемен фактор. В актуалната ситуация месечните вноски не се капитализират и прехвърлят в персонална/семейна сметка на здравно осигуреното лице. Напротив, всяка следваща година плащането започва от нулата, безотносително от внесената сума през изминалата година и ползвания обем медицински услуги. Поради това хората не усещат ефекта от своето участие в системата, а оттук, и смисъла на “солидарността” на публичното здравно осигуряване.

Пряк резултат е дефицитът на легитимност на тази форма за финансиране. Голяма част от българското население смята, че получаваната услуга не отговаря на вноските в здравната система. Немалък дял (35%) не могат да преценят доколко получаваната

медицинска помощ отговаря на средствата, вложени за здравно осигуряване. Това не е парадокс или ниска информираност на гражданите, а изразява фундаментална особеност на здравната сфера – отсъствие на връзка между изразходвани средства и получавани услуги.

В резултат, едва 11% са склонните да заплащат по-висока здравноосигурителна вноска. Липсата на индикатори за ефективност и отсъствието на предвидим резултат от вложените средства е основната бариера пред финансовото участие. Към днешна дата само 5% от гражданите имат допълнителна здравна застраховка в доброволен фонд. Ниската популярност на този инструмент е логична, когато нормативната база регламентира като задължително осигуряването в Националната здравноосигурителна каса и за доброволните фондове остава само да дублират функциите на касата.

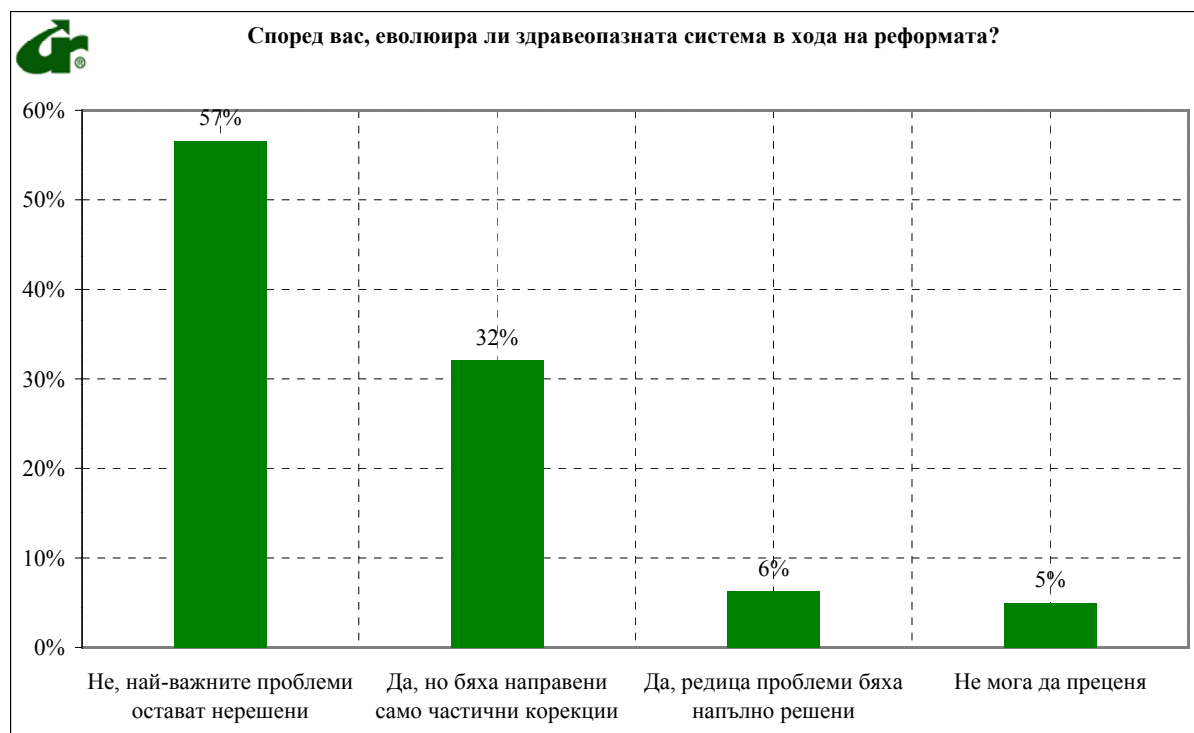
Организация на здравната система – позицията на медицинските специалисти и мениджъри

Дефицити в организацията на здравната система

Основният дял от специалистите (58%) посочват, че реформата се отклонява от желаните цели. Мненията варират спрямо степента на отклонение – 26% оценяват като негативно влиянието на реформата върху функционирането на системата, а една трета просто не виждат подобрене на здравеопазването в резултат на реформата.

Тези доминиращо негативни оценки не са резултат от изначално неприемане на реформата. Напротив – основната част от работещите и мениджърите в здравната сфера заявяват, че извършването на цялостна трансформация на българската здравеопазна система е било наложително. Проблемът по-скоро е в начина на нейното осъществяване. Според близо две трети от здравните специалисти ключовите проблеми

в здравеопазването остават нерешени. Останалите отчитат като резултат от реформата частични корекции “на парче”, без цялостен ефект върху здравната система.

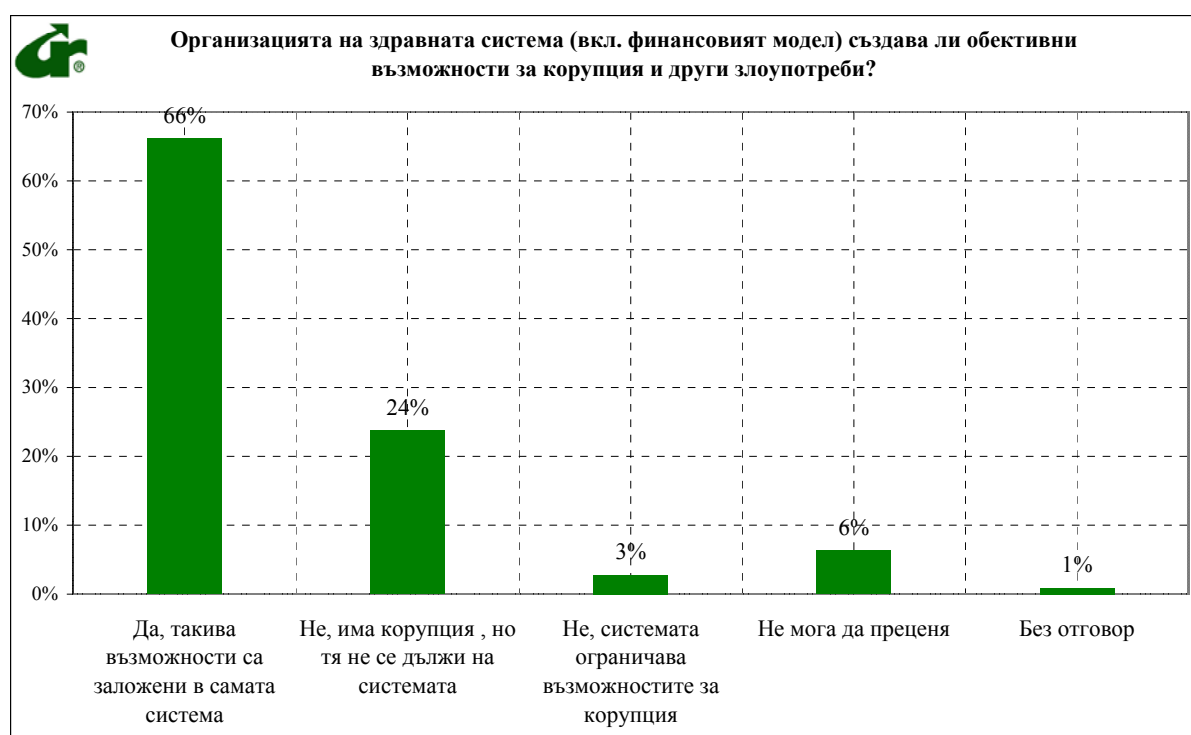

Като основен институционален проблем здравните специалисти и мениджъри посочват липсата на **стандартизирана система за контрол и оценка на качеството**. Регулаторната роля на Министерството на здравеопазването по провеждане на национални политики в хода на реформата често е била редуцирана до финансиране на недостига на касата на разходопокривен принцип. В съзвучие с това са били маргинализирани както функциите по оценка и контрол, така и по провеждане на целево ориентирани национални програми, профилактика, промоция на здраве.

Но тук се намесва и друг фактор. И регулацията, и националните политики са немислими при отсъствието на **единна информационна система, базирана на разписани здравни индикатори**. Защото взимането на професионално обосновани и прозрачни управленски решения е практически невъзможно без систематизирана информация за параметрите на системата. Информационна обезпеченост е нужна и за **изработване на задълбочена преценка на съществуващата болнична мрежа и възможностите за нейната оптимизация**. С изключение на лечебните заведения в малките градове, здравните специалисти започват да осъзнават в процеса на реформата необходимостта от провеждане на политика по оптимизация. Нейната цел не се изчерпва единствено с рационализация на разходваните средства. Раздутата мрежа от лечебни заведения се разглежда като предпоставка за деспециализация, депрофесионализация и други негативни за качеството на здравеопазването ефекти.

Пряко свързан с откритите проблеми е **неефективният модел на организация на финансирането, изразяващ се в монопола на НЗОК и нерационалния модел за двойно/тройно финансиране – от НЗОК, МЗ и собствени приходи/дарения, водещо до размиване на финансовата отчетност и отговорност**.

Финансовите противоречия са тясно свързани с разделянето на реформата на извънболнична и болнична помощ и забавените промени в болничните заведения. Разделянето между двата компонента се оценява като проблемно, т.като предизвиква организационен хаос и неудобства за пациентите и лекарите от специализираната и болнична помощ. Тези противоречия се проявяват и на ниво принципи на финансиране – заплащането на общопрактикуващите лекари е на брой записани пациенти, докато болниците комбинират заплащане за дейност, бюджетни средства, дарения и т.н. Доколкото финансовите постъпления на лекарите от първичната помощ не са съобразени с конкретно извършени дейности, те са мотивирани да привличат пациенти, без да са заинтересовани от качеството на медицинските услуги. При болничната помощ проблемът е по-скоро в липсата на реално и гъвкаво остойностяване и заплащане на услугата, откъдето като компенсаторен механизъм се изграждат непрозрачни финансови схеми и плащания.

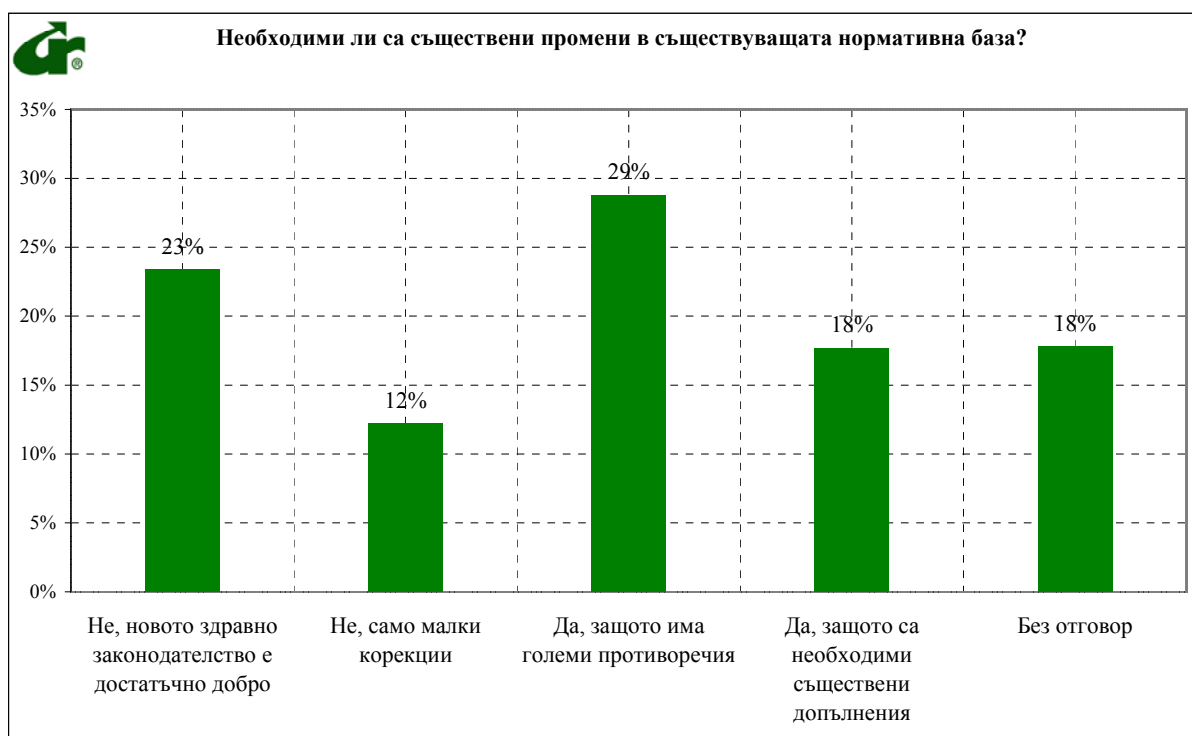

Проблемът с корупцията произтича именно от непрозрачните модели на финансиране и конфликтите на различни нива от системата. Разглеждани през тази призма, корупционните практики вече не се явяват като индивидуален феномен, отделен от качеството на здравните услуги, а като един от видимите образи на проблемите в сферата. Масово изразена позиция е, че не отделните участници, а нормативно-институционалната организация на здравната система (вкл. финансовият модел) създава обективни възможности за корупция (66%).

Управлението на здравеопазването е съпътствано от **дефицити в координацията на институциите и прилагането на здравната политика**. Те са нормално следствие от очертаните по-горе системни проблеми. Моделът на взаимодействие между трите страни в договорния процес (Министерство на здравеопазването, Национална здравноосигурителна каса и съсловните организации – Българския лекарски съюз и Съюза на стоматолозите в България) се възприема като дефектен и изпълнен с противоречия: липса на координация, защита на лобистки интереси, липса на

синхронизирана информация между звената и др. Проблемът е заложен още в процеса на регламентиране и изграждане на управленските структури, при които акцентът пада върху процедурите за сформирание, субординация, контрол и т.н., без да се уреждат ясни форми на партньорство и взаимодействие между институциите.

За **наложително извършване на координирани промени в нормативната база на здравеопазването** се обявяват мнозинството работещи в системата (59%). Те отчитат противоречията във всекидневната медицинска практика като ефект от **честите хаотични промени на законодателството**.

Но постоянните нормативни промени не са определящият фактор. Те по-скоро са резултат от фрагментарното извършване на реформата и частичните структурни промени, които на всекидневно ниво генерират серия от проблеми и биват *ad hoc* решавани със законодателни средства. Но доколкото чрез законодателството не се закрепват трайни обществени отношения, станали ефективни във всекидневната медицинска работа, а се търсят краткосрочни решения на наболели проблеми, то и законите няма как да имат устойчива роля и професионално признание. Те се схващат единствено в контролно-административната им роля и поради това се оценяват като бюрократични спънки – **най-масово здравната реформа се свързва с бюрократизиране на медицинската работа (80%)**.

Перспективи и предизвикателства пред здравната реформа

Решаването на очертаните проблеми се свързва с набор от организационни промени, генериращи сравнително висока подкрепа сред медицинската общност. Тези промени включват: нормативната уредба, принципите на финансиране и конкуренция, целите и субектите на националното рамково договаряне, механизмите за представителство на заинтересованите страни.

Нормативните промени касаят няколко основни компонента на здравеопазването. Първо, дефиниране на индикатори за здравно качество и изработване на единна информационна система, в която да се събират, обработват и анализират данни за параметрите на здравеопазването, движението на пациентите и здравния статус на населението. Второ, обвързване на заплащането с формулираните стандарти и индикатори за качество, а не с формални характеристики. Трето, нормативно координиране на действията между първичната извънболнична, специализираната и болничната медицинска помощ. Четвърто, изграждане на пълноценни връзки между обособените управленски структури, т.е. не само описване на дължимите процедури при тяхното създаване, но и разписване на взаимоотношенията между тях, публичните цели, които следва да реализират и критериите за ефективност, по които ще се оценява тяхната работа.

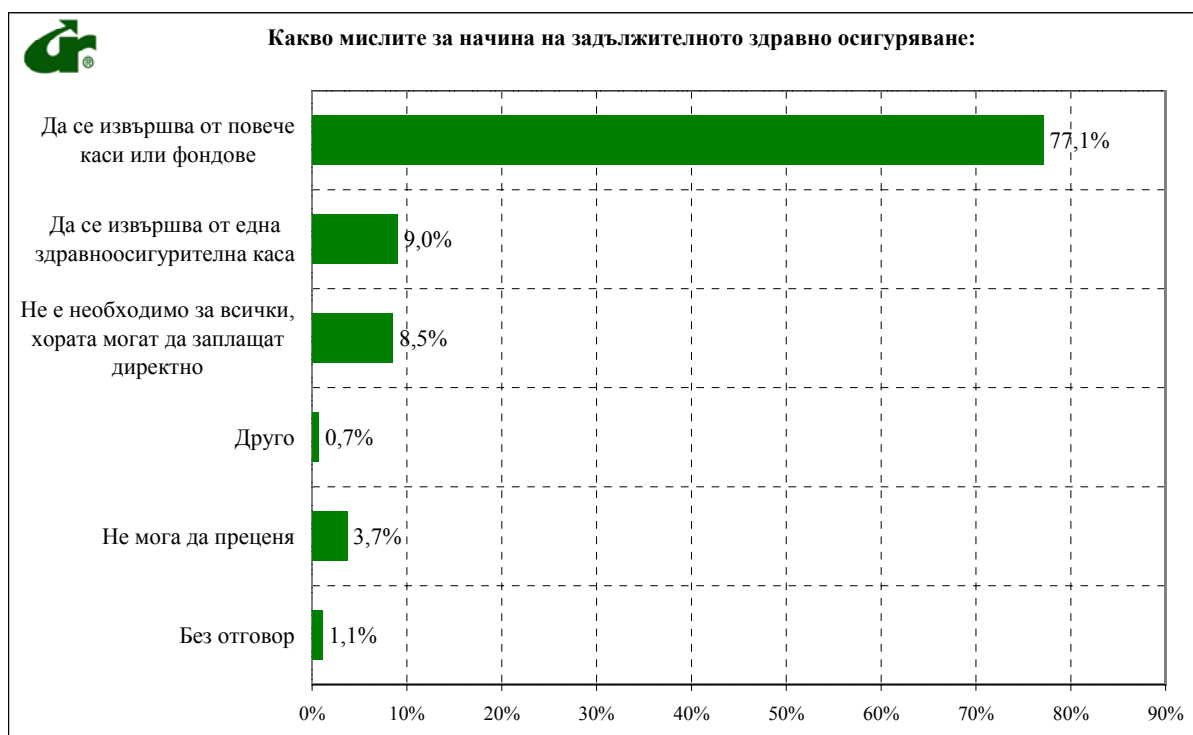
Промяната на принципите на финансиране с цел оптимизирането на системата е другият важен аспект в дневния ред на реформата. Общо над три четвърти (76%) от медицинските специалисти в една или друга степен стигат до заключението, че при липсата на съдържателни критерии за ефективност на системата увеличаването на ресурсите не води по никакъв начин до реализиране на качествено здравеопазване.

Тази тенденция се откроява предимно при медиците и управителите на медицински заведения в големите градове – те отчитат като приоритет промяната на организацията на финансирането. Затова се обявяват не просто за самоцелно увеличение на ресурса, а паралелно с него да върви оптимизиране на начините на разходване на средствата. В по-малките и средни градове обаче финансовите дефицити се свързват основно с недостатъчните средства и евентуални трансформации в организацията, не биха получили подкрепа. Тъкмо тяхната позиция е индикатор, че трансформацията на

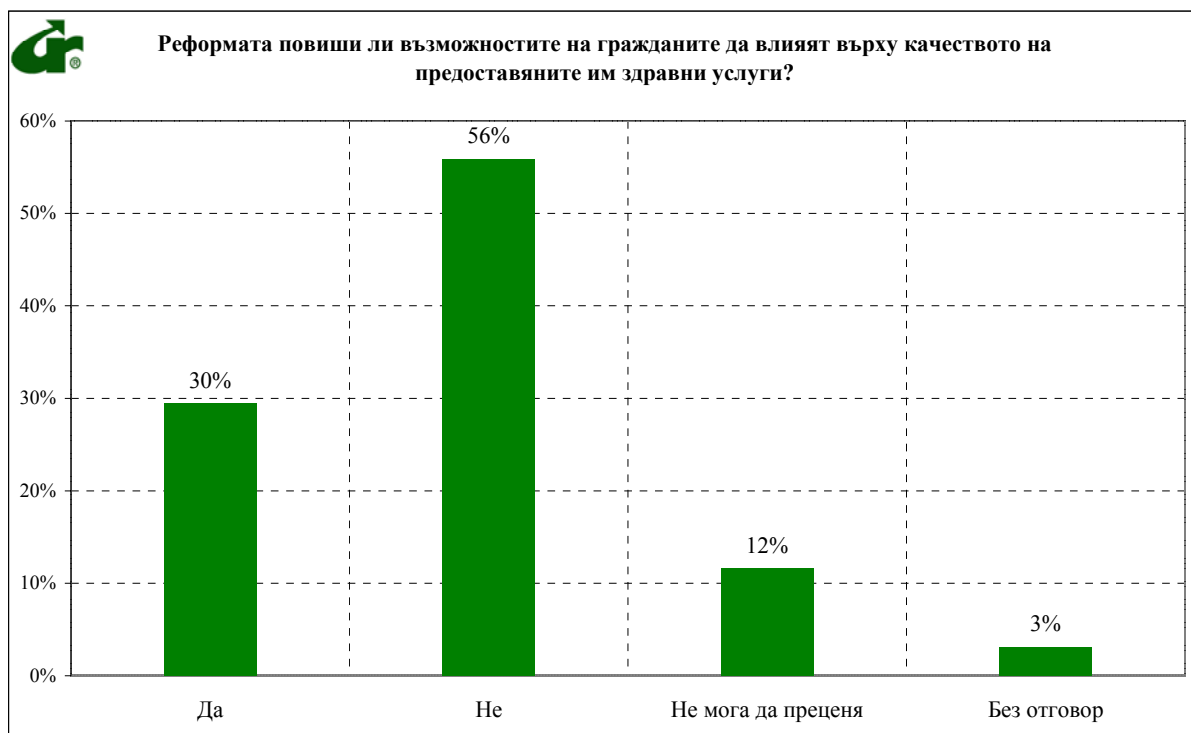
финансовите принципи не може да стане механично. Нейното реално осъществяване ще се натъкне на съпротиви, идващи не от едно или друго злонамерено лице, а от групови субекти, които, от една страна, са формирали своята позиция в принципите на държавно администрираното здравеопазване, от друга – работят в региони с демографски проблеми и ниски социално-материални показатели. При тези предпоставки конкуренцията е просто дума, без реално съдържание, а държавният патронаж се възприема като основният начин за оцеляване. Оттук и идентифицирането на здравните противоречия като резултат от финансовата дезангажираност на държавата – 72% смятат за необходимо да се разшири държавното финансиране на здравната система.

При минимизираното държавно участие във формирането на националния продукт, засилените очаквания към държавата са практически неоправдани. Но тяхното притъпяване не може да стане с идеологически аргументи, а чрез **изграждане на алтернативен механизъм за генериране на финансови средства**, позволяващ ефективна и гъвкава работа на здравеопазването в национален план. Над три четвърти (77%) от специалистите виждат такъв механизъм в премахване на монопола на НЗОК и формиране на **мрежа от конкурентни фондове за здравно осигуряване**.

Сред българското население този модел получава значително по-ниска подкрепа – 13%. Фактор за тази нагласа е разглеждането на осигуряването в конкурентни фондове през призмата на сегашната здравноосигурителна система. При ограничения финансов ресурс и неговото неефективно разходване действително няма значение колко са фондовете и как взаимодействат. Но ролята на конкуриращите се фондове е тъкмо динамизиране на здравното осигуряване, генериране на средства и повишаване на качеството на здравните услуги. Търсената цел е **изграждане на връзка между вложени средства и получен здравен продукт**, което да стимулира гражданите да

заплащат своите вноски. Другият очакван ефект е създаване на финансови инструменти, чрез които пациентите да упражняват влияние върху функционирането на системата и качеството на предоставяните им здравни услуги. В сегашната здравна организация конкуренцията остава висеща – тя е на ниво брой пациенти, записани при общопрактикуващите лекари, формално отчетени процедури от болниците и т.н., но не се трансформира в реални стимули за повишаване на здравния статус на населението.

Около 40 на сто от заетите в сферата смятат, че **приватизацията е необходима стъпка**, но препоръчват тя да се извърши на по-късен етап. Резервираното отношение към приватизацията е напълно нормално, особено в регионите със слабо конкурентна среда. Ако в големите градски центрове и особено в София приватизацията се определя преимуществено като приоритет в развитието на сферата и инструмент за интензифициране на конкурентните отношения, то в по-малките градове приватизацията се разглежда като опасна за функционирането на системата.

Принципите и целите на националния договорен процес се оценяват противоречиво. От една страна, 78% от интервюираните здравни специалисти отчитат нуждата от Национален рамков договор при регулиране на отношенията в системата и гарантиране на нейната стабилност. Това е симптом, че здравната сфера все още не е формирала вътрешни механизми за саморегулация, позволяващи динамично договаряне между пациент, изпълнител на услуга и платец, което от своя страна да се основава на съотношението между търсене и предлагане, качество и ефективност на здравната услуга. Оттук и разбирането, че тези взаимоотношения следва да се положат в по-общата рамка на националното договаряне.

Едва 10% обаче одобряват Националния рамков договор в сегашния му вид. Препоръките са той да се изготвя в обобщен формат и да очертава принципните отношения в сферата (57%). В съзвучие с това е предложението предоговарянето да не

тече ежегодно, а да се извършва на по-големи времеви интервали. Разширяването на кръга от заинтересовани страни (организациите на пациенти, здравни работници, фармацевти), включени в договорния процес, е друг инструмент, предлаган от медиците. Целта е да се преодолее дефицита на легитимност на Националния договор, резултат от ограничени брой представителни организации (Български лекарски съюз и Съюз на стоматолозите в България), включени в неговото обсъждане и подписване.

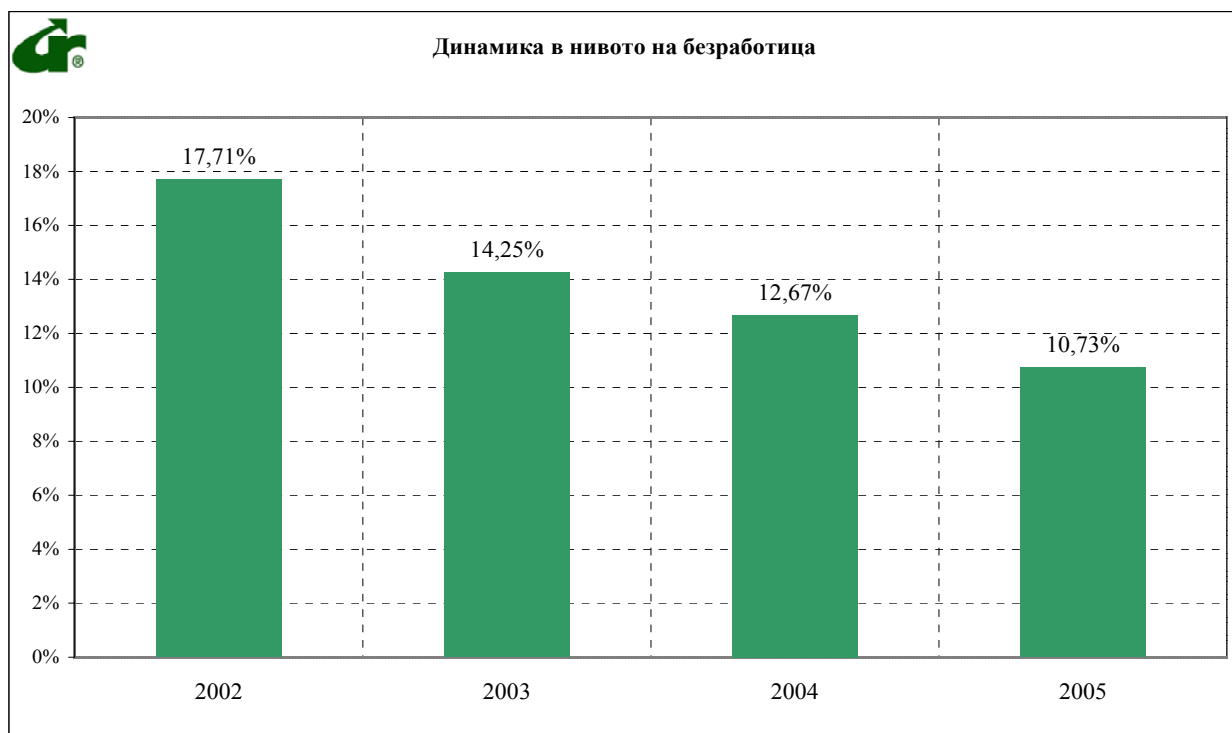
Специалистите очакват с тези промени да бъдат формирани трайни договорни отношения в сферата (и доверие към тях), което в настоящия момент не е социален факт. На второ място, принципното договаряне ще преодолее пунктуационното посочване на процедурите в сегашния договор, които не отговарят на всекидневната медицинска работа и поради това той се разпознава от лекарите като пречка – налагане на формални механични критерии върху съдържателни медицински дейности.

Срещу досегашната практика на задължително членство в съсловна организация се обявява основният дял от медиците (42%). Една трета одобряват законово регламентираното задължително членство, но не и сегашните условия, в които то се осъществява. Следователно действащият модел на представителство не се възприема като работещ и следва да се търсят ходове за по-ефективно организиране на медицинските специалисти, които да позволяват реално представителство и поставят групите в здравеопазването в ролята на партньори при провеждане на публични здравеопазни политики.

СОЦИАЛНИЯ СТАТУС – РЪСТ НА СУБЕКТИВНИТЕ И ОБЕКТИВНИ ОЦЕНКИ

Началото на прехода променя из основи установения до 1989 г. стратификационен модел. В първите близо 15 години е налице постоянстващо усещане за спад в социалния статус и загуба на позиции. Едва в последните две години се забелязват положителни тенденции по редица социално-икономически показатели – намаляване на безработицата, повишаване на покупателната способност, ръст на brutния вътрешен продукт, запазване на инфлацията в рамките на 4-6%. Тези положителни тенденции на макро равнище дават своето отражение и в индивидуалното поведение и оценки.

Нарастват както показателите на обективните характеристики на социалния статус (доход, потребление, възможности за инвестиции и използване на социални услуги, кредитно поведение и пр.), така и субективните оценки (позициониране в социалната стълбца, оценки за икономическото положение на домакинството, оценки за икономическото развитие на страната).

По данни на Агенция по заетостта.

Динамика в обективните измерения на социалния статус

Доход

Макар и със сравнително бавни темпове, последните пет години бележат непрекъснато увеличение на доходите.

Структура на населението по разполагаем доход на човек от домакинството

	V.2001	XII.2002	XII.2003	XII.2004	XII.2005
До 50 лв.	32%	24%	16%	14%	9%
От 50 до 100 лв.	44%	43%	38%	32%	32%
Общо до 100 лв.	76%	66%	54%	46%	41%
От 100 до 150 лв.	14%	18%	22%	25%	26%
От 150 до 200 лв.	6%	9%	14%	15%	18%
От 200 до 300 лв.	3%	5%	6%	9%	9%
Над 300 лв.	1%	2%	4%	5%	6%
Общо над 100 лв.	24%	34%	46%	54%	59%

Тенденцията на промяна на доходите води до стъпаловидно нарастване – повишение в дела на над средните за страната доходи и намаление в ниските доходни групи. В групата с критично ниски доходи (под 50 лв. на човек от домакинството) остават безработните, голяма част от които са с ниско образование, трайно невключени в пазара на труда, ромите.

Притежания на домакинствата и покупки на черна и бяла техника

Започналата през последните 2-3 години тенденция на “отваряне на пазара” на бяла и черна техника и уреди за дома, бележи ръст и през 2005 г. Докато през 2004 г. 30% от пълнолетните българи са реализирали по-големи покупки, през 2005 г. техният дял е вече 33%. Освен от нарасналите покупателни възможности на населението, тази тенденция се благоприятства и от непрекъснато увеличаващите се възможности за кредитиране, покупки на лизинг и не на последно място от развитие на технологиите, което позволява значително поевтиняване на тези стоки. Най-честите покупки на стоки и услуги през последните две години са в полза на телевизията – сумарно за 2004-2005 г. 14% от българите са закупили цветен телевизор, а 11% са се сдобили с кабелна телевизия. Така вече почти във всяко домакинство има цветен телевизор (93%), а във всяко второ домакинство (56%) кабелна телевизия. Не случайно телевизията е едно от водещите занимания на свободното време (според изследване “Бюджет на времето” на Националния статистически институт).

Мобилните телефони от предмет на лукса, днес вече са масов атрибут – всеки втори българин е с мобилен телефон, с което България се приближава до страните от западна Европа. Други два уреда, които са в челото на класацията по честота на покупки, са DVD плейъри и компютрите, а заедно с тях и домашният Интернет. През последните две години тези уреди бързо увеличават своя брой като достигат съответно до 16% и 20% от домакинствата, а домашен Интернет към момента имат 13%.

Все по-голяма популярност придобиват и уреди, които облекчават домакинството и отварят повече възможности за свободно време на съвременната домакиня – автоматична пералня, микровълнова печка и макар и по-слабо миялна машина. По-широко е проникването на първите две - през последните две години перални и микровълнови печки са закупили съответно 8% и 9% от домакинствата, а съдомиялната машина остава все още в категорията на “люксовите” уреди и през 2004-2005 г. е закупена само от 1.1% от домакинствата, а общото и проникване достига едва 5%.

Особено актуални стават и инвестиции в топлоизолация – през последните две години около 7% от домакинствата са подменили своята дограма, а общо 15% имат алуминиеви или PVC прозорци.

Раздвижване се забелязва и на пазара на леки автомобили – кола (макар и втора употреба) през 2005 са закупили 5% от българите, а средната възраст на колите у нас е паднала от 15 години и 8 месеца през 2004 г. на 13 години и 10 месеца през 2005 г.

	Притежания на домакинствата	Покупки през 2004	Покупки през 2005	Намерения за покупки през 2006
Хладилник	94,8%	2,9%	2,8%	2,4%
Цветен телевизор	93,7%	7,5%	6,5%	3,5%
Готварска електрическа печка	90,4%	1,7%	4,1%	3,0%
Автоматична перална машина	68,6%	3,6%	4,8%	3,2%
Собствено жилище	67,9%	1,0%	1,1%	2,7%
Стационарен телефон	64,2%	0,7%	0,8%	0,6%
Кабелна телевизия	55,6%	6,5%	4,1%	1,4%
Мобилен телефон	52,0%	3,0%	6,0%	6,1%
Фризер	46,3%	2,8%	2,1%	1,5%
Лека кола	45,0%	4,0%	5,0%	9,0%
Микровълнова печка/ фурна	34,0%	4,5%	5,0%	5,1%
Видео плейър/ рекордер	26,3%	2,0%	1,4%	0,3%
Hi-fi музикална уредба	22,2%	2,1%	2,6%	1,2%
Домашен компютър/ лап топ	19,8%	3,8%	4,8%	5,4%
DVD плейър/ рекордер	15,7%	3,3%	5,4%	4,1%
Алуминиева/ PVC дограма	14,9%	2,5%	4,7%	5,1%
Домашен интернет	13,0%	2,9%	4,1%	3,2%
Вила	9,8%	0,4%	0,1%	0,0%
Климатик	9,1%	2,2%	1,9%	5,6%
Собствена сателитна чиния	6,2%	0,7%	0,8%	0,8%
Дискмен, MP-3 плейър	6,2%	1,6%	3,4%	0,3%
Съдомиялна машина	4,5%	0,6%	0,5%	2,7%
Система за домашно кино	4,5%	1,2%	1,8%	1,8%
Мотопед/мотоциклет	3,6%	0,2%	0,6%	0,3%
Видеокамера	3,5%	0,6%	1,5%	2,3%

Въпреки големите скокове на пазара на недвижими имоти, търсенето на жилища не намалява – покупки на жилище през последните две години са реализирали 2% от пълнолетните българи, а намерения за бъдещи покупки заявяват 3%. В категорията без

собствено жилище попадат предимно млади, високообразовани и високодоходни групи. Това до голяма степен се дължи както на по-високата им мобилност, така и на трудното акумулиране на средства необходими за такава мащабна покупка. Въпреки нарастващото предлагане на ипотечни кредити, за голяма част от младите хора покупката на жилище остава непосилно (трудността е в осигуряване на разликата между пазарната цена и частта, която банката е склонна да отпусне).

Освен реализираните разходи, добър индикатор за икономическата стабилност са и планове за бъдещи покупки. Тук отново се регистрира лек ръст – ако за 2005 г. 36% са планирали по-голяма покупка, за 2006 г. такива планове имат 38% от пълнолетните българи. Съвсем естествено това са икономически най-активните групи от населението – младите, жителите на градовете, хората с доход над 100-150 лв. на човек от домакинството.

Като най-търсени през следващата година се очертават колите втора употреба (9%), мобилните телефони (6%), климатиците (6%), домашните компютри (5%), микровълновите печки (5%), алуминиевата дограма (5%) и DVD плейърите (4%).

Финансова активност

Финансовото състояние на домакинствата очертава слаби нива на спестовност (едва 9% успяват да спестяват, 56% покриват разходите си, но не успяват да спестяват, 35% не успяват дори да покрият разходите си).

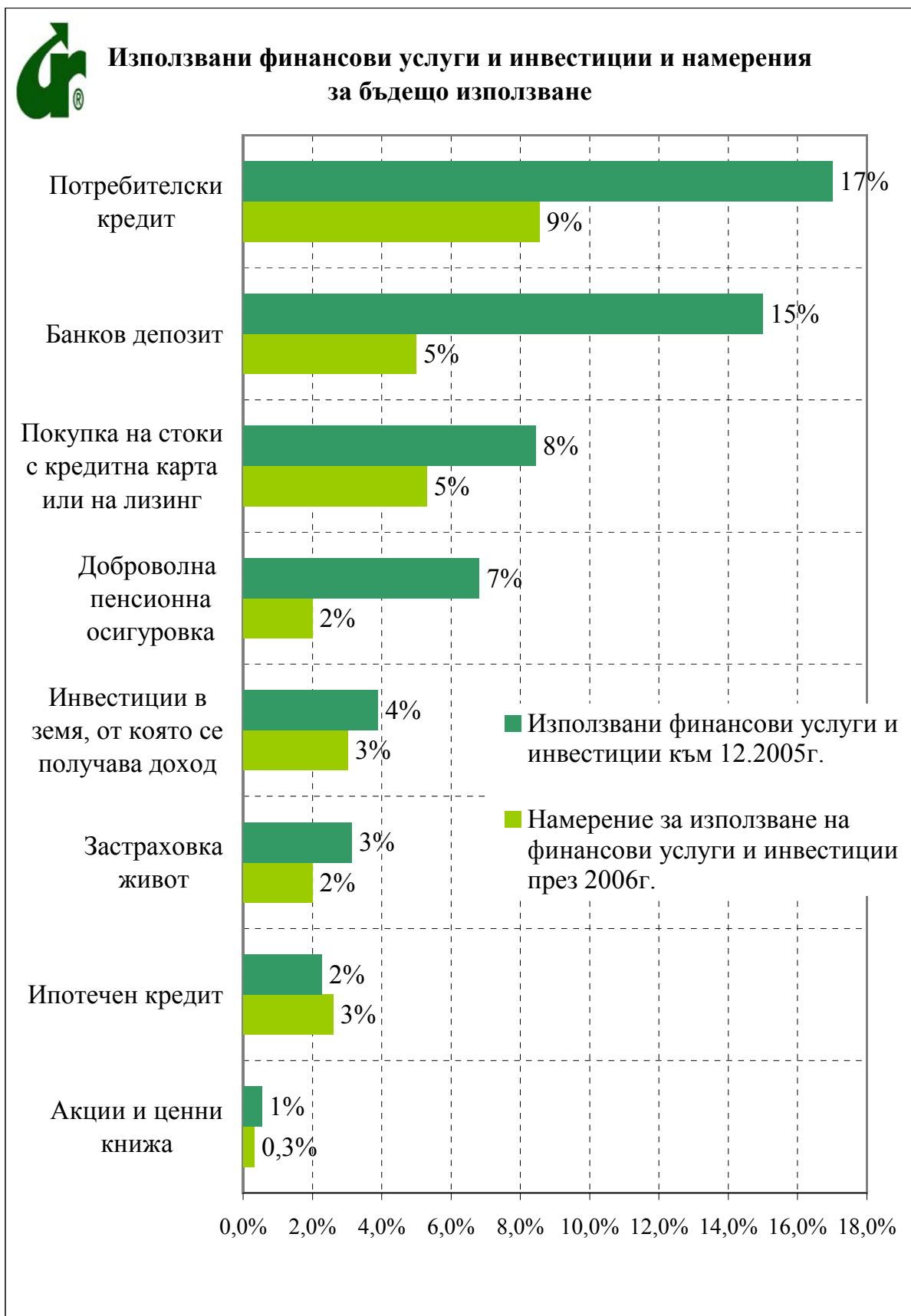
Въпреки това, след банковата криза от 1996-1997 година доверието към банковите институции постепенно се възвръща. Развитието на финансовите услуги през последните години се характеризира с два основни елемента – нараства използването на традиционни банкови инструменти като кредитирането и едновременно с това се развиват редица нови и непопулярни доскоро у нас финансови услуги – картови и интернет плащания, разплащателни сметки, облекчени парични преводи и международни разплащания, овърдрафт, лизинги и пр.

Най-популярната и широко използвана банкова услуга са дебитните карти. Към декември 2005 г. те се ползват от една трета от населението (35%). Въпреки сравнително големият им дял (в сравнение с другите финансови услуги), те все още се използват предимно за теглене на пари от банкомат и по-рядко за директни разплащания (по данни на БОРИКА съотношението е приблизително 88%:12%).

Набрали скорост през последните години, потребителските кредити започват да разширяват своята социална база. Към момента те достигат 19% от населението, като основната им част е съсредоточена в средните доходни групи (между 100 и 300 лв. месечен доход на човек от домакинството). Техният дял е по-нисък във високодоходните групи, които по-лесно акумулират средства за планираните покупки. Обратно, другата форма на кредитиране – ипотечният кредит – се използва главно от високодоходните групи и като дял от цялото население обхваща 2%.

Заедно с развиване на кредитирането в последните години банките разработват политики на насърчаване на спестяванията. Банкови депозити имат 15% от българите. Въпреки, че не знаем обемите на теглените кредити и направените спестявания, можем

да направим извод, че интересът към кредити продължава да доминира над стремежа към спестявания (като съотношение на брой ползватели).

Лизингът, който в началото беше съсредоточен предимно в автомобилния пазар, разшири своя периметър и обхвана домакинските пазари – покупка на бяла и черна техника, алуминиева и PVC дограма, мобилни телефони, компютри, мебели и др. Макар и твърде рядко, лизинговите схеми вече се използват и на пазара на недвижими имоти. Покупка на лизинг използват общо 8% от пълнолетните българи.

Развитие придобива и една друга форма на инвестиции – доброволното пенсионно осигуряване (7%). По-непопулярни остават инвестициите в земеделска земя, акции, ценни книжа, застраховки.

Въпреки все още малкият обхват на различните финансови услуги, те свидетелстват за повишено доверие и оживление на този пазар. Доказателство за това са и изразените бъдещи намерения. Можем да очакваме, че интересът през 2006 г. ще бъде насочен отново към потребителските кредити, банковите спестявания, лизинг.

Това, което трябва да имаме предвид при прочита на данните обаче, е че активно ползващите финансови услуги са в рамките на 35% от пълнолетното население, а бъдещите намерения за ползване се ограничават до общо 21% от българите. Максимумът, който съставляват тези две групи (на ползващите финансови услуги и на имащите намерения да ги ползват) е около 43% от населението. За останалите финансовото поведение остава в рамките на кешово покриване (лесно или трудно) на месечните разходи.

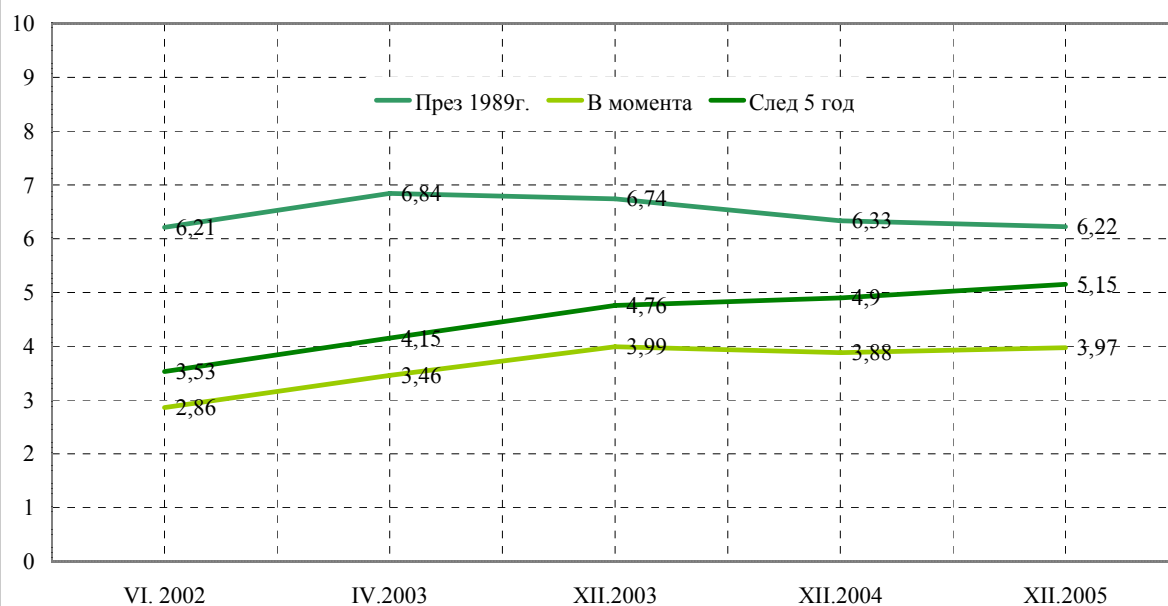
Динамика в субективните оценки на социалния статус

Оценките за мястото, на което хората поставят себе си е един от ключовите индикатори в измерване на социалния статус. Последните години очертават няколко основни тенденции в субективното възприемане на отделния индивид за мястото му в обществото през 1989 г.и “сега”:

- Реконструкцията на възприятията за позициите в началото на прехода отразява приблизително сходни високи стойности във всички изследвани моменти от 2002 до 2005 г.- 6.21; 6.84; 6.74; 6.33; 6.22; (по скала от 1 до 10, където 1 е най-ниското стъпало, а 10-най-високото стъпало).
- Актуалната към момента на изследванията самооценка (“сега”) регистрира умерен ръст
- Проекциите за бъдещето се характеризират с постоянен възход, преминавайки в дясната половина на скалата

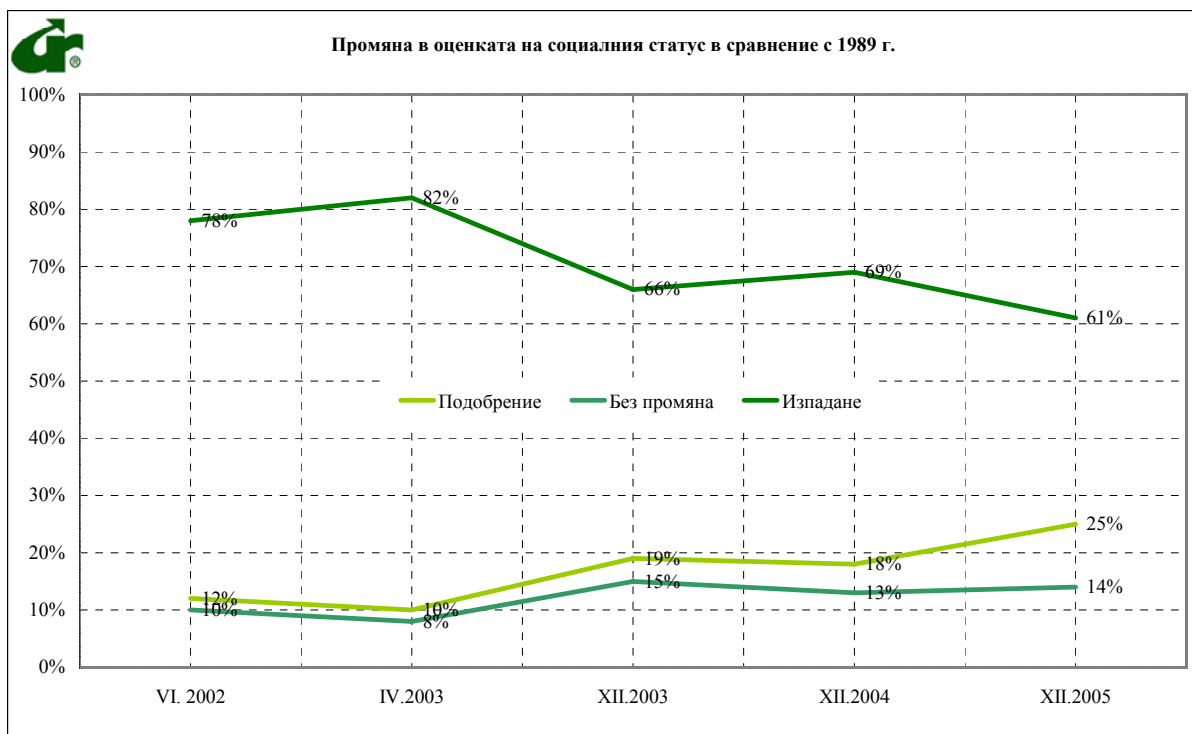

Самооценка на собствената позиция в обществото
/Средни оценки по скала от 1 до 10, където 1 е най-ниското стъпало, а 10 - най-високото/

Ако вземем 1989 г. за отправна точка можем да проследим траекториите на промяна в социалния статус³. През 2002-2003 г. хората, които възприемат себе си като губещи (отчитат спад в своите позиции спрямо 1989 г.) са били съответно 78% и 82%. Това са и най-критичните точки в субективните оценки на индивидуалните позиции в обществото. В следващите години делът на губещите започва да намалява и през 2005 г. въпреки, че все още остава твърде висок, той достига най-ниската си стойност във времето – 61%. Едновременно с това делът на хората, които са осъществили възходяща социална мобилност отчетливо се е увеличил като към момента той достига една четвърт от пълнолетното население (25%).

³ Промяната в самооценката на социалния статус се изчислява като разлика между посочените стойности по скала от 1 до 10. В зависимост от посоката на разликата се отчита: подобрение /положителна промяна/, без промяна /запазване на социалния статус/ и изпадане /по-ниско себепозициониране, в сравнение с периода, който разглеждаме като отправна точка/.

Няколко са ключовите фактори, които с различна сила способстват за това:

- Намаляване на безработицата
- Увеличение на доходите
- Задръжане на инфлацията в рамките на 4.0-6.5%
- Постигане на относителна финансова стабилност и предвидимост на социалния живот
- Повишена покупателна способност

Независимо, че усещането за индивидуално придвижване в положителна посока нараства, обобщената оценка за мястото, на което хората поставят себе си по десетобална скала все още потвърждава общата регистрирана тенденция през последните години, че мнозинството от българите се преживяват като непрекъснато “губещи” социален и материален статус, което до голяма степен е основа на техния песимизъм и неудовлетвореност.

Въпреки тези тенденции, индивидуалното позициониране в социалната стълбица изостава от обективните характеристики на социалната диференциация.

Съпоставка на субективни и обективни статуси

Възходящите индивидуални траектории все още не успяват напълно да се трансформират в положителни оценки за икономическото състояние на страната и на домакинствата. Дори и сред хората, които декларират положителна промяна на положението си в обществото, преобладават оценките за застой или влошаване както на макро равнище (страната като цяло) така и на ниво домакинство.

Оценка за общото икономическо състояние на страната според групите с различна промяна в социалния статус спрямо 1989 г.

	Група с повишение на социалния статус	Група без промяна в социалния статус	Група със спад в социалния статус	Общо
Подобрява се	16,1%	14,2%	8,6%	11,3%
Остава същото	51,3%	44,9%	47,6%	48,2%
Става по-лошо	31,3%	37,8%	41,3%	38,3%

Цитираните данни са от проведено през Декември 2005 г. национално представително проучване.

Оценка за финансовото състояние на семейство в перспектива според групите с различна промяна в социалния статус спрямо 1989 г.

	Група с повишение на социалния статус	Група без промяна в социалния статус	Група със спад в социалния статус	Общо
Подобрява се	19,1%	16,5%	7,4%	11,6%
Остава същото	55,2%	44,9%	50,1%	50,6%
Става по-лошо	24,8%	37,0%	40,2%	35,9%

Цитираните данни са от проведено през Декември 2005 г. национално представително проучване.

Оценка за актуалното финансово състояние на домакинство според групите с различна промяна в социалния статус спрямо 1989 г.

	Група с повишение на социалния статус	Група без промяна в социалния статус	Група със спад в социалния статус	Общо
Покриваме спокойно ежедневните си разходи и ни остава известна сума	17,0%	13,4%	4,4%	8,8%
Покриваме ежедневните си разходи, но не ни остава сума за спестяване или по-големи разходи	60,4%	56,7%	53,8%	55,8%
Не можем да покриваме дори ежедневните си разходи	21,7%	29,9%	41,6%	35,1%

Цитираните данни са от проведено през Декември 2005 г. национално представително проучване.

Въпреки преобладаващо негативните оценки на макро и микро равнище, индивидуалните траектории ясно корелират с разполагаемия доход на член от домакинството и възможността за обновяване на домакинската техника и придобивки. Разделителната линия са доходите на хората под и над интервала от 100-150 лв. на човек от домакинството. Докато двете най-ниски подоходни групи (доход под 100 лв. на човек от домакинството) позиционират актуалния си статус по-ниско от 1989 г., при домакинствата с доход над 150 лв., отчетливо по-голям дял очертават възходяща крива на индивидуалното си социално положение.

*Как различните доходни групи оценяват промяната в социалния си статус спрямо 1989 г. **

	Група с повишение на социалния статус	Група без промяна в социалния статус	Група със спад в социалния статус
До 50 лв.	19%	14%	67%
От 50 до 100 лв.	18%	9%	73%
От 100 до 150 лв.	24%	14%	62%
От 150 до 200 лв.	27%	17%	56%
От 200 до 300 лв.	43%	13%	43%
Над 300 лв.	42%	25%	33%
Общо	25%	14%	61%

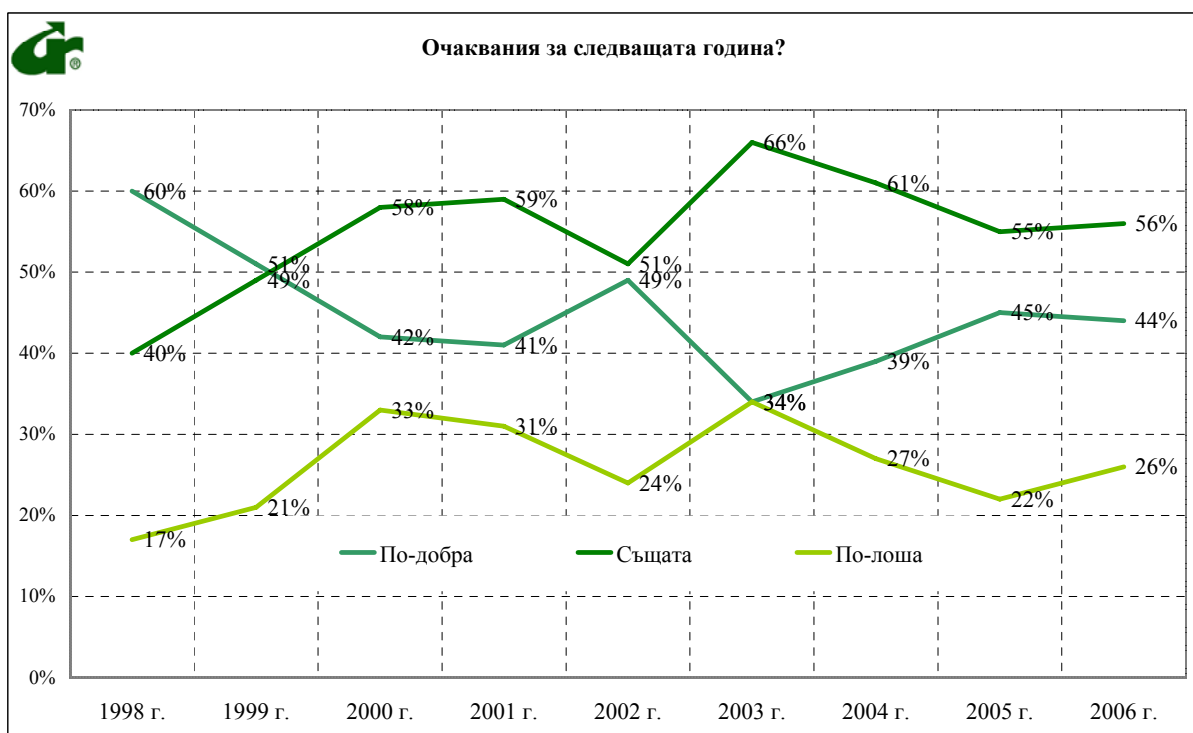
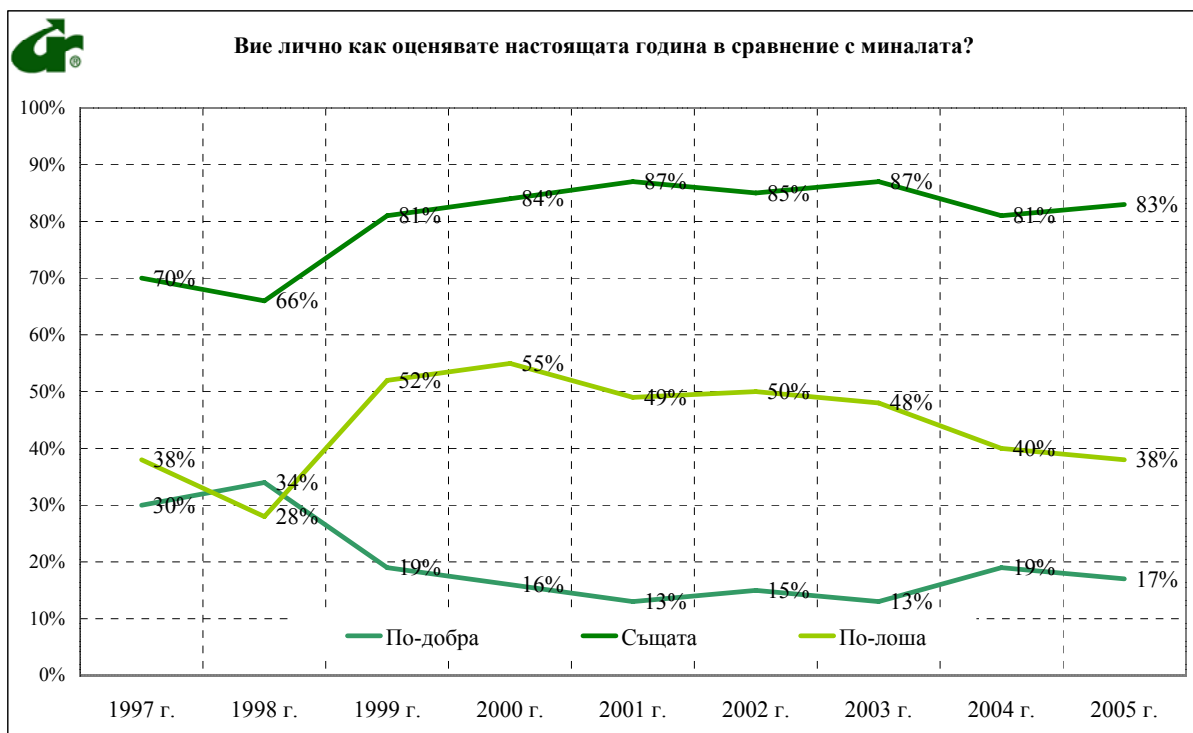
**Доход на човек от домакинството*

Цитираните данни са от проведено през Декември 2005 г. национално представително проучване.

За хората, отчитащи спад в личната си позиция, е характерна по-скоро стара и амортизирана техника (над 10 години) и липса на модерни уреди за дома. При хората с възходящи траектории, покупките на техника за дома са извършени през последните пет години и те разполагат с повече нови и модерни електроуреди.

На практика положителната промяна в обективния социален статус изпреварва индивидуалните възприятия за същия този статус. Това още веднъж показва, че промяната в нагласите изисква времево и количествено наслагване на много повече обективни фактори, за да се наблюдава по-съществена промяна в субективното преживяване за ръст в индивидуалното социално положение.

ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ОЦЕНКИ – СТАБИЛИЗАЦИЯ В НАСТОЯЩЕТО И ОПТИМИЗЪМ ЗА БЪДЕЩЕТО

Ключовата дума в оценката на общественото мнение за отминаващата 2005 година и очакванията за 2006 г. е стабилизация. На фона на наблюдавания вече трета година сериозен ръст в БВП, повишената кредитна активност и увеличение в продажбите на дребно, тази оценка може да изглежда твърде скромна. Разминаването обаче между макро икономически растеж и микро икономически оптимизъм е вече добре познат

факт в България. Нещо повече, всички опити обществения дух у нас да бъде повдиган с “бодри” показатели от икономическата статистика, са се увенчавали с неуспех, докато стабилизацията на личното финансово състояние не е извървяла своя логичен път.

От началото на сериозните икономически реформи през 1997 г. до края на 2003 г. в оценките на българите както за икономическото положение на страната, така и на семействата им, категорично доминират отрицателните нагласи (между 53 и 68 на сто). За първи път през декември 2004 г. усещането за прекъсване на движението “надолу” и за запазване на вече достигнатото състояние, взема превес над негативните оценки. В края на 2005 г., макар и отново икономическото подобрене да не е водеща позиция, оценката за стабилизиране на материалния статус взема превес над останалите. Разбира се, не може да се пренебрегва фактът, че три пъти повече хора смятат, че икономическото положение се влошава (36-38%), отколкото, че се подобрява (11-12%). За категорично обръщане в нагласите ще може да се говори едва тогава, когато съотношението между тези две групи поне се изравни.

Оценка на общото икономическо развитие на страната:

	XI. 2000	XI.2001	XII.2002	XII.2003	XII.2004
Подобрява се	8%	7%	10%	10%	14%
Остава същото	24%	37%	30%	36%	44%
Става по-лошо	68%	55%	58%	53%	42%

Оценка на финансовото състояние на Вашето семейство:

	XI. 2000	XII.2002	XII.2003	XII.2004	XII.2005
Подобрява се	8%	8%	11%	12%	12%
Остава същото	26%	40%	40%	49%	51%
Става по-лошо	66%	50%	48%	38%	36%

Очакванията за 2006 г. не се различават съществено от тези за 2005-та. При икономическото развитие на страната най-съществен дял имат предвижданията към по-нататъшно подобряване(38%), следва запазване на сегашното положение (37%). Влошаване посочват относително най-малък дял – 23%. Очакванията за развитие на личното финансово положение са малко по-сдържани. При тях превес има запазването на статуквото (40%). Подобрене предвиждат 35%, а влошаване – отново една четвърт (24%). Изследванията показват, че наличието на стабилни доходи и потребление за достатъчно дълъг период от време, в който хората придобиват икономическата и психологическа увереност, че постигнатото състояние е устойчиво, е абсолютно необходима предпоставка, за да се премине към икономически оптимизъм в един следващ момент. Твърде волунтаристичните прогнози, че ръстът в БВП автоматично и мигновено ще доведе до промяна в икономическото поведение, потребление и оценки, не отговарят на реалните процеси в обществените нагласи.

Как очаквате да се промени икономическата ситуация в България в близко бъдеще:

	XI. 2000	XI.2001	XII.2002	XII.2003	XII.2004	XII.2005
Очаквам подобрене	16%	39%	34%	35%	40%	38%
Без промяна	27%	34%	33%	31%	39%	37%
Очаквам влошаване	57%	26%	31%	33%	20%	23%

Очаквания за промяна на финансовото състояние на семейството:

	XI. 2000	XII.2002.	XII.2003	XII.2004	XII.2005
Очаквам подобрене	14%	28%	31%	38%	35%
Без промяна	33%	42%	39%	39%	40%
Очаквам влошаване	53%	30%	28%	22%	24%

В момента онова, което отличава групите, характеризиращи се с очаквания за позитивно развитие или поне за стабилизация, е постоянната заетост, добрите за България доходи, високото образование и квалификация, активното потребление – както на стоки и услуги, така и на финансови продукти – кредити, лизинги и пр. Много важен белег за икономическата нормализация в България е оформянето на групата на относително добре платените висококвалифицирани служители в държавния и частния сектор, която дава най-високите оценки и очаквания за финансов просперитет. Тя задминава по стабилност на поведението и потреблението твърде нееднородната група на частните собственици, чиито страхове от влизането в еврозоната започват да нарастват и те свиват както позитивните си очаквания, така и икономическата си активност.

Би било обаче твърде повърхностно и елементарно оптимистичните нагласи да се свеждат само и единствено до личните доходи и потребление, колкото и съществени да са те. Една изключително съществена част от сигурността и просперитета на гражданите идва от достъпа и качеството на публичните услуги – обществен ред, образование, здравеопазване, инфраструктура, пътища, комуникации, административно обслужване и пр. По-високите доходи могат само частично да компенсират отчайващото състояние на много от тези сектори. Най-често обаче точно групите със среден и по-висок статус са най-чувствителни към тяхното качество, защото са сред най-активните им ползватели, предявяващи най-високи критерии и изисквания. “Принадената стойност”, постигната в резултат от вложените лични средства, труд и усилия бива “изядена” от нехайното или престъпно отношение на държавата към начина, по който харчи средствата на своите данъкоплатци. Драстичното разминаване между постигнатото от индивидуалната предприемаческа и професионална активност, от една страна и предлаганите от държавата публични услуги, сигурност, законност и справедливост, от друга, е една от сериозните пречки за по-съществена промяна в обществените нагласи относно качеството на живот и посоката на развитие на страната. Това разминаване може да бъде разглеждано и като една от причините част от хората да продължават да очакват от бъдещето промени, а същевременно да усещат, че настоящето не събдва подобни очаквания. Ако тези две линии продължават да вървят в различни посоки, не е изключено в определени социални групи да се появи и по-радикално желание за промяна.

МОБИЛНИТЕ КОМУНИКАЦИИ – БИТКАТА ЗА АБОНАТИ ПРЕДСТОИ

Ситуацията преди старта на Вивател

Безспорно събитието в сферата на мобилните комуникации за 2005 година е старта на четвъртия мобилен, или третия GSM оператор – Вивател. Преди да разгледаме първите ефекти от навлизането на Вивател, ще обобщим накратко ситуацията в тази област непосредствено преди това.

Определящи при избора на оператор са три основни фактора, които имат различна тежест за отделните потребители.

- Първият фактор е добро покритие и качество на звука/сигнала. Той е ключов за жителите на по-малките и отдалечените населени места. Друга група потребители, вълнуващи се от покритието, са лицата, които често пътуват из страната по лични или служебни причини. Този елемент обаче е със затихваща важност, поради постигнатата висока степен на покритие от страна на операторите.
- Вторият фактор е включеността на хората, с които лицето разговаря най-дълго и най-често, към същия оператор. Той е определящ за цената на разговорите. Този фактор беше наложен от МТел (важи за всички техни видове тарифи) – компанията с най-голям брой абонати на българския пазар. С навлизането си, Глобул се опита да лансира „единни цени на разговорите към всички“, но към днешна дата вече предлага диференцирани цени. А Вивател още със старта си постави диференциацията в бизнес пакета си.

Въпреки, че се влияят от това какъв е делът на близките и колегите, които ползват същия оператор, самите потребители предпочитат да има единни цени към всички оператори. Впечатлението за „изгоден оператор“ се създава от по-ясните и опростени пакети, в които няма значение с кого и по кое време на денонощието, или в кой ден от седмицата се говори.

- Ценовият фактор е третият значим компонент при избора на оператор. Цената винаги е била определяща, но в последно време се откроява тенденцията да се предлагат сходни цени, поради което детайлите в ценовата политика придобиват решаващо значение.

За абонатите на отделните оператори са налице някои съществени различия в значимостта на отделните фактори:

Така например, за абонатите на Мтел водещо е ”пълно покритие на територията на страната”, което е по-скоро неактуален аргумент, тъй като Глобул също покрива 97%, а Мобиком – над 95% от територията на страната. Друг аргумент е възможността да се говори с по-голям брой хора на ниски цени, използвайки преференциалните условия, които предоставя операторът, ако всички те ползват неговата мрежа. От друга страна, по принцип Мтел не се мисли като особено изгоден в ценови аспект.

При абонатите на Глобул на първо място стоят привлекателните финансови условия, включващи атрактивните цени на разговорите, промоциите, ясните правила за отчитане и едва тогава покритието на мрежата.

За абонатите на Мобиком най-важни са цената, покритието и качеството на сигнала. Една четвърт от тези потребители (най-висок дял в сравнение с другите оператори) заявяват, че фирмата им е абонат, т.е. направеният избор не е личен.

Като цяло за потребителите на мобилни телефони в България може да се каже, че близо половината от тях ги използват основно за лични нужди; 42% – поравно за работа и лични нужди, а едва 8% разговарят най-често по работа. Това обяснява и защо 91% от абонатите сами плащат сметките си, а само на 9% сметките им в една или друга степен се покриват от работодателите.

Ситуацията след старта на Вивател

Стартът на Вивател в последните месеци на 2005 г. доведе до някои съществени промени в пазара на мобилни комуникации. Първата, и най-показателна, е свързана с ускореното нарастване на мобилните абонати в страната – само за един месец (от декември 2005 до януари 2006 година) изследванията на Алфа Рисърч регистрират увеличение с 4%. За сравнение – за цялата 2005 година те се увеличават с 6%. Интерес представлява и фактът, че това следстартово увеличение се отрази на всички GSM оператори – за Мтел с 2%, а за Глобул и Вивател с по 1%.

	II.2004	XII.2004	XII.2005	I.2006
Абонати на Мтел	28%	28%	32%	34%
Абонати на Глобул	13%	17%	19%	20%
Абонати на Мобиком	1%	1%	1%	1%
Абонати на Вивател			1%	2%
Възнамеряват да станат абонати до половин година	8%	6%	5%	6%
Не са и няма да стават абонати	50%	48%	42%	38%

5% от мобилните абонати заявяват, че след старта на Вивател са сменили, или че ще сменят настоящия си оператор в първото тримесечие на 2006. Близо две трети от недоволните от настоящия си оператор са абонати на Мтел. Над половината се насочват към новия мобилен оператор – Вивател. Недоволните от Мтел в по-голямата си част се насочват към Вивател, докато недоволните от Глобул преимуществено отиват към Мтел.

За първите клиенти на новия мобилен оператор може да се каже, че са преобладаващо от областните градове (50% от всичките им абонати) и че са в младежкия възрастов диапазон (42% са на възраст от 18 до 30 години).

Само от ноември 2005 г. до януари 2006 г. делът на абонатите на предплатени карти е нараснал от 52% на 60% от всичките им абонати. Това е резултат от масираната кампания с промоции и по-ниски цени на разговорите на Мтел и Глобул. Нека не забравяме, че и Вивател стартира в този период първоначално само с предплатени карти (с бонус възстановяване в началото на 2006 г. на изговорените до края на 2005-та минути), което също е обяснение за активизацията на другите мобилни оператори точно в сферата на предплатените карти.

Факт е, че абонатите на предплатени карти са пасивната страна в комуникацията – тях повече ги търсят, отколкото те самите набират. В края на 2005 г. мобилните оператори направиха сериозно усилие да мотивират тези абонати, да говорят по-дълго. При Мтел и Глобул независимо от продължителността разговорите под 60 секунди се таксуват

като 1 минута и общото намаляване на цените е изгодно само при разговор поне над 30 секунди. При Вивател минималното таксуване е на 30 секунди. Превръщането на абонатите на предплатени карти в по-активни потребители е тенденция, която ще се отрази трайно на поведението при ползването на мобилни комуникации. В тази посока беше и рекламния слоган на Вивател: „*Всички говорят*”.

Ще продължи ли тенденцията на „раздвижване” на операторите и в сферата на таксите? Близо половината от клиентите на определен абонаментен план имат срочни договори с операторите, като половината от тях изтичат през 2006 година. Така че, голямата битка за клиенти тепърва предстои.

Мобиетика

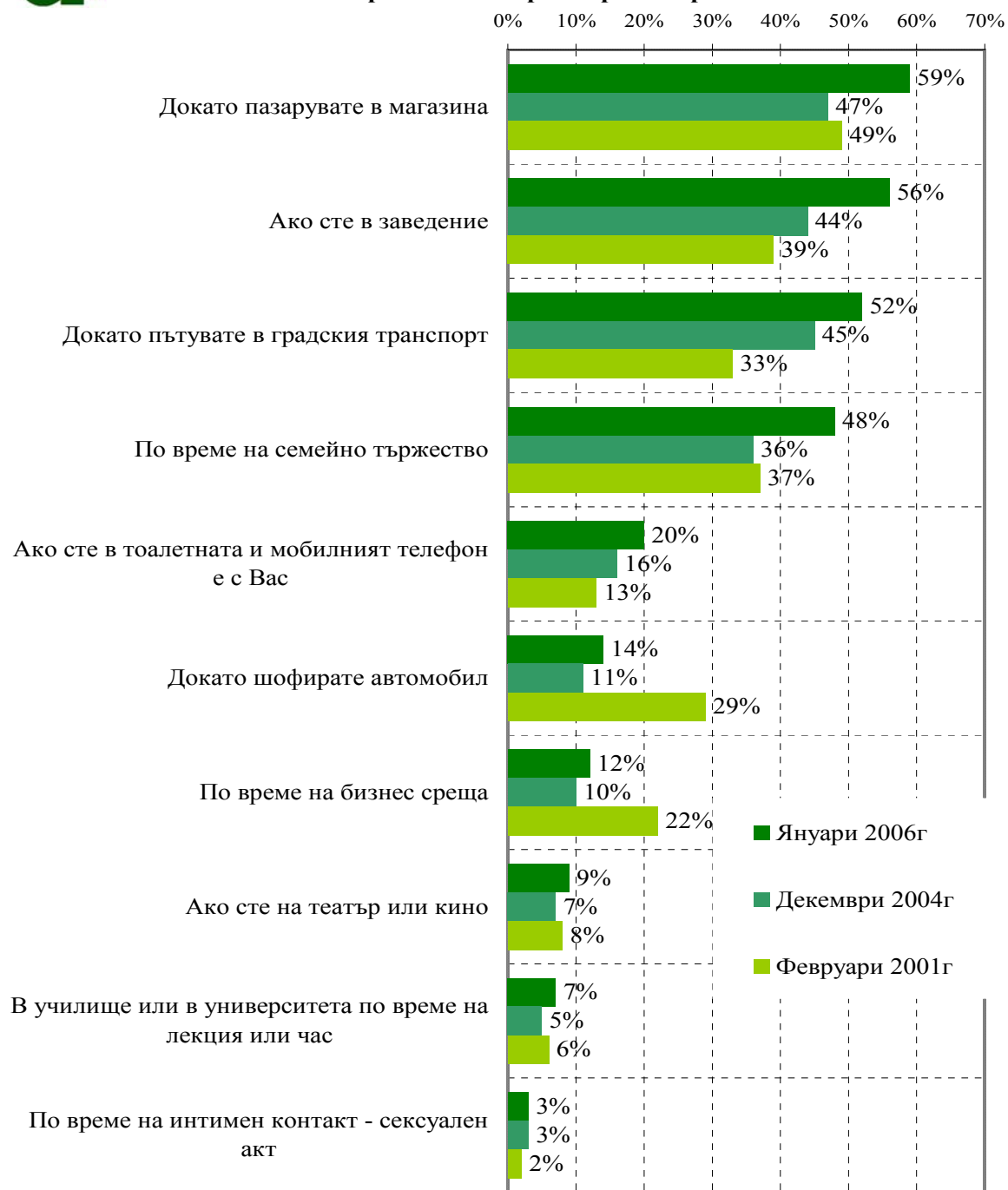
След навлизането на мобилните телефони в ежедневието, понятието „мобиетика” придоби своя смисъл и актуалност. Постепенно започват да се утвърждават приемливи за общественото мнение критерии за използването на мобилния телефон. Предвид бурното развитие на мобилните комуникации обаче, самите граници на приемливост стават твърде подвижни. Ситуации, които преди години са се възприемали като неприемливи, днес все повече хора ги приемат като нормални за “телефонни разговори”. Моторът на този процес са младежите. Те бяха онези, които при навлизането на мобилните телефони, най-лесно ги приеха като даденост, а в последствие започнаха да налагат най-толерантната мобиетика в обществото. Друга група, която разглежда по-разкрепостено ситуацията за разговори по мобилен телефон са мъжете.

За над една втора от сънародниците ни е нормално да се разговаря по мобилния телефон в магазина (59%), в заведение (56%) и в градския транспорт (52%). Налице е ясно изразена тенденция за постепенно приемане на ситуации, които само преди пет години са били неприемливи. Това са разговорите в заведение (от 39% на 56%), в градския транспорт (от 33% на 52%) и в тоалетна (от 13% на 20%).

Обратно, по отношение на други ситуации, отчитаме тенденция на спад в приемането им като уместни за водене на разговори по мобилния телефон – шофирането (спад от 29% на 14%) и бизнес срещите (от 22% на 12%), което определено е позитивен процес.

Да си представим, че имате мобилен телефон и той звъни. В кои от следните ситуации бихте отговорил и бихте провел разговора?

3% заявяват, че биха отговорили на позвъняване по време на интимен сексуален акт. Над два пъти повече от жените са мъжете, които биха разговаряли в такава ситуация. Други открояващи се групи са частните собственици (10% от тях) и хората с по-високи доходи (от анкетираните с доход над 300 лева на член на домакинството 6% биха отговорили).

Мобиетиката е явление, което по всяка вероятност ще отчита все повече ситуации като подходящи за водене на разговори по мобилния телефон, доколкото този апарат все повече се приема като част от ежедневието ни, като един от аксесоарите в бита ни, без които не можем. От друга страна, ще останат ситуации, в които разговорът ще се възприема като неуместен. Умението да се разграничават двата типа ситуации до голяма степен е свързано и ще бъде свързано с такива фактори като лична култура, възпитание, групови норми, ценност на съответното общуване и пр., които не се свеждат до технологичния напредък и улеснения сами по себе си, а до принципите и етиката на социалната комуникация.

КАК И ЗАЩО БЪЛГАРИТЕ ПЪТУВАТ В ЧУЖБИНА

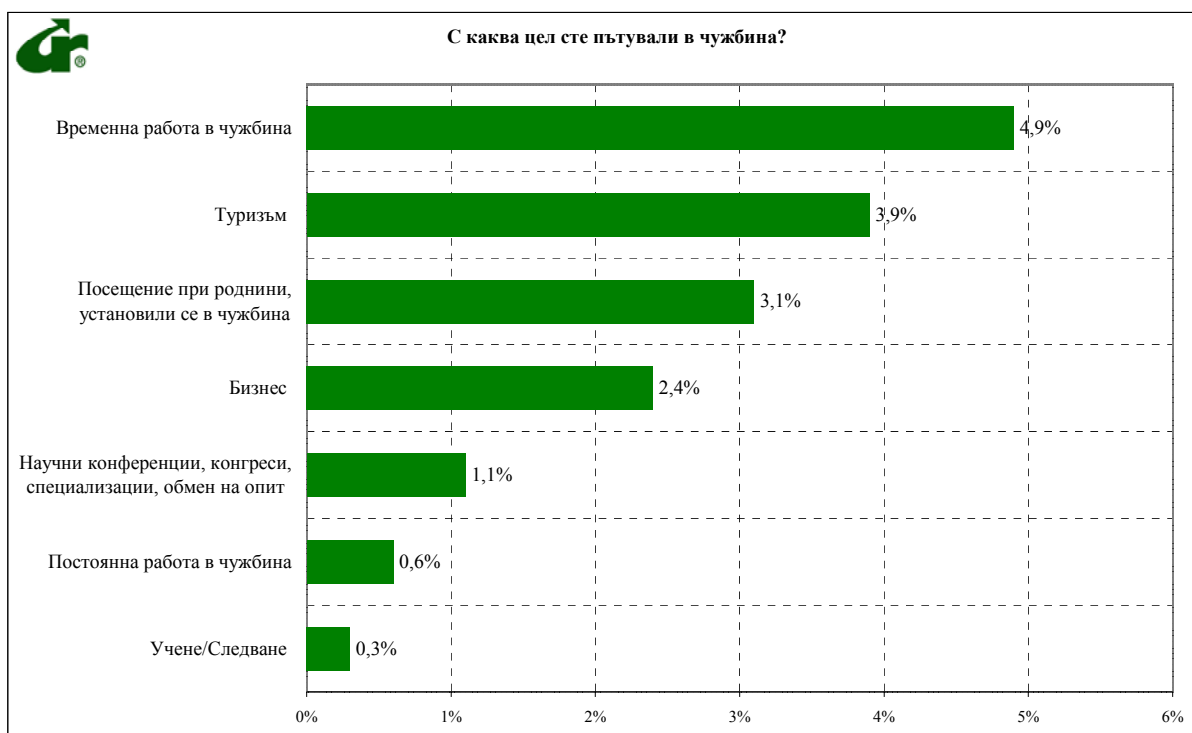
Допреди няколко години можехме безпроблемно и изчерпателно да опишем пътуващите в чужбина българи през няколко характерни типажа. Достатъчно е да посочим само някои знакови фигури. Първо е Алековият Бай Ганьо, който разпръсква специфични аромати, табieti и символика, докато изпотръшква Европата. След това, неговият социалистически аналог – Баш Майсторът, или номенклатурно-професионалният елит, който се завръща от екскурзия по чуждите земи с еднотипни дарове за семейството. Не по-малко знакови са дисидентите-емигранти. Или пък шофьорите на тежкотоварни автомобили за международен превоз, т.нар. „тираджийи”. Впоследствие, първата емигрантска вълна след 90-те – високообразовани, предимно помлади хора, открили биографични хоризонти в чужбина. Метафората „изтичане на мозъци” идеше да опише действията тъкмо на този типаж.

Общото във всички тях е, че пътуването зад граница не е практика, разпространена сред голяма част от българското население, а по-скоро благо, достъпно за малцина. Поради това нямаше никакъв проблем в това „Българинът” в чужбина да бъде описван през няколко ключови клишета. Вече не е възможно да щриховаме профила на посещаващите чужди земи българи през два или три устойчиви типа. Сега няма такъв събирателен образ, защото от индивидуална практика, пътуването в чужбина се е превърнало в част от жизнените стратегии на разнообразни групи.

Променила се е както социалната роля на пътуванията в чужбина, така и мотивите, които задвижват различните прослойки. Промяната е не само в масовостта на пътуванията, а по-скоро в многообразието от мотиви и цели на пътуванията в чужбина.

Само през последната година в чужбина са били 11% от живеещите в момента в страната български граждани. Същевременно измерването на мобилността среща чисто технически трудности, защото голяма част от интересуващите ни граждани не се намират в България в момента. Поради това фокусът няма да бъде толкова върху количествените показатели, колкото върху палитрата от профили. Една относително обособена група пътуващи представляват младите хора – 18-40 годишни (15%), които вътрешно се диференцират според мотивите си – следване, сезонна работа и др. Друга група са финансово добре обезпечените българи (обикновено с доходи над 300 лв. на член от семейството - 20%), които пътуват предимно с цел осъществяване на бизнес контакти, туризъм, научни конференции, обмяна на опит. Трета основна група са жителите на по-малките градове, които значително по-масово вече излизат зад граница, а основният им мотив е търсенето на временна работа.

Най-разпространената цел за посещение на друга държава е осигуряването на временна заетост там – една трета от българските граждани, пътували в чужбина, посочват този мотив.

Явлението се разпространява масово през втората половина на 90-те години, когато в редица населени места и цели региони се покачват нивата на структурната безработица. Поради ефектите от нея най-практикуваните форми на гурбет са вече не индивидуалните и спонтанните, а предприеманите като дългосрочна стратегия и най-вече – груповите. Проучването показва силна зависимост между населеното място в България и предпочитаната дестинация – страни като Италия, Испания и др. се оказват крайна спирка (както реална, така и желана) за цели български градове и общности. Накратко, появява се не само гурбетчията в масов тираж, а особена фамилна форма на дългосрочна емиграция, при която една общност не се преселва в чужбина, а „пренася” общностното си живеене там. Това обяснява високата популярност на друг мотив за екскурзии извън страната – посещение на роднини, установили се в чужбина в (3%).

Към формите на сезонна трудова заетост в чужбина можем да причислим и практиките на студенти, които по време на своето следване в България се възползват от възможността да пътуват и работят (предимно в Англия и САЩ), а и усвоят ценен опит, макар и много различен от професионалната им ориентация.

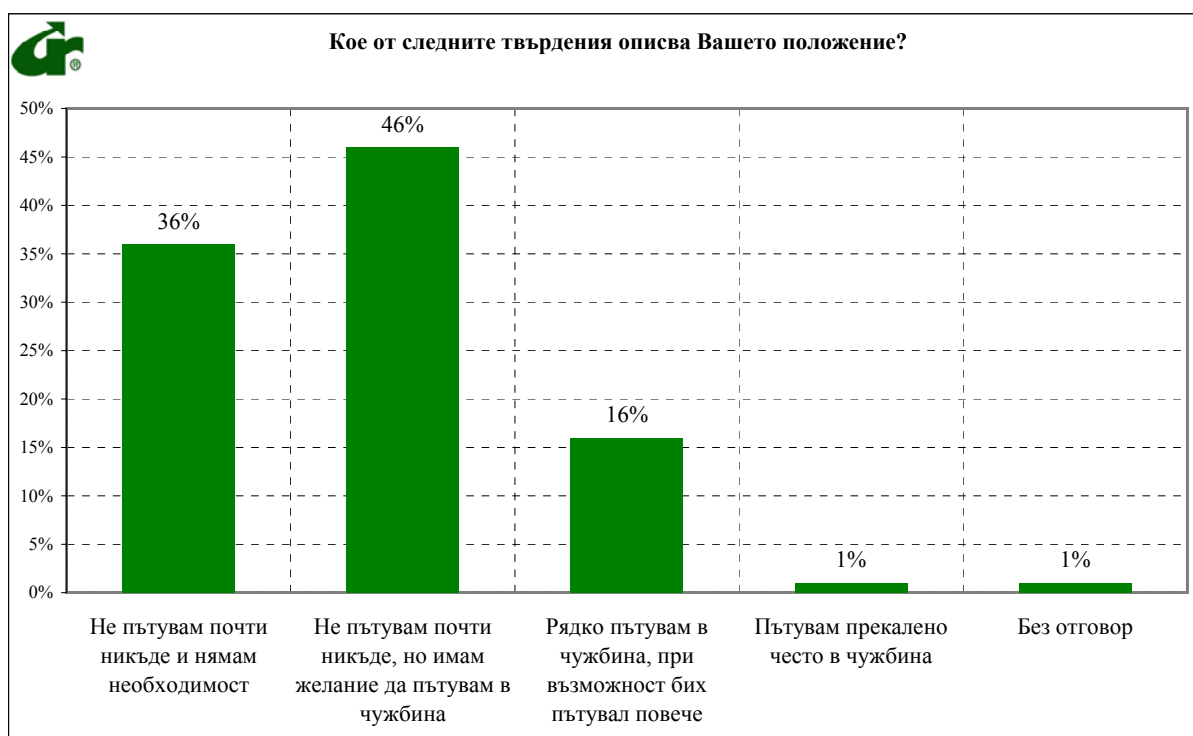
Туризмът е друг разпространен мотив (4%). Динамиката на туристическите потоци е пряко свързана с отпадането през 2001 г. на визите за страни от Шенгенското пространство. И тук индивидуалните прояви се трансформират в групови форми. Приблизително половината от българските туристи са пътували организирано, докато другата половина пътуват самостоятелно, но чрез резервации на туристическа агенция.

Деклариралиите, че следват в чужбина, са сравнително малко. Това е обяснимо, имайки предвид, че студентите, обучаващи се в чужбина, през основната част от годината се намират извън страната. По-интересна е промяната на самия статус „студент в чужбина”. В началото на 90-те години доминират образователно-професионалните мотиви за обучение в чужд университет. Редица изследвания показват, че тази стратегия не е невалидна и сега, но от няколко години отстъпва на един друг водещ

мотив за следване, при който висшето образование се употребява като средство за легална емиграция.

Най-масово българските граждани пътуват по веднъж годишно (7%). Пътувания по два-три пъти на година се практикуват от по-високо статусни групи. Като цяло най-често използваното превозно средство за пътуване зад граница е автобусът (7%), втори е самолетът.

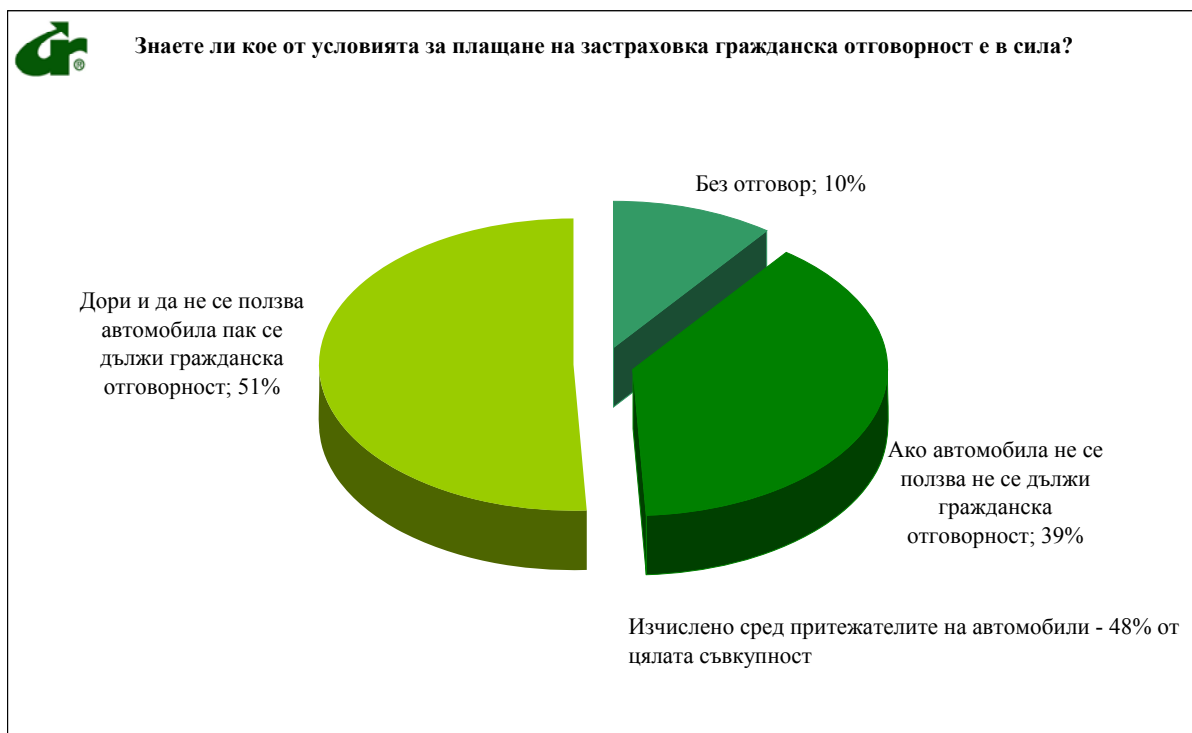
Възможностите за пътувания зад граница все още не отговарят на желанията на повечето български граждани. Едва 36%, предимно хора в пенсионна възраст, не пътуват почти никъде и заявяват, че нямат подобна потребност. Другите близо две трети от анкетираните декларират, че към настоящия момент пътуват недостатъчно и биха желали по-често да излизат в чужбина, независимо от повода.

Не е малък и делът на хората, които смятат за добра биографична възможност работата и живота в друга страна (27%). Близо половината от младежите споделят това разбиране. Предишни изследвания показват, че тези резултати са показателни не толкова за реалните намерения за напускане на страната, колкото за отношението към социално-политическата ситуация у нас и предпочитанията към държавите, където е перспективно да се инвестират усилия. Германия е най-харесвана за временна заетост, докато САЩ е фаворит в осигуряването на благоприятни условия за постоянна работа и живот. Диференцирането на „чужбината“ на различни държави пък показва, че не само мотивите и практиките на пътуване започват да се различават, но и самата „чужбина“ не е вече толкова еднозначен образ и обект на желание.

АВТОМОБИЛНИЯТ НИ ПАРК – НА ЕДНИ НОМЕРА ОТ ЕС

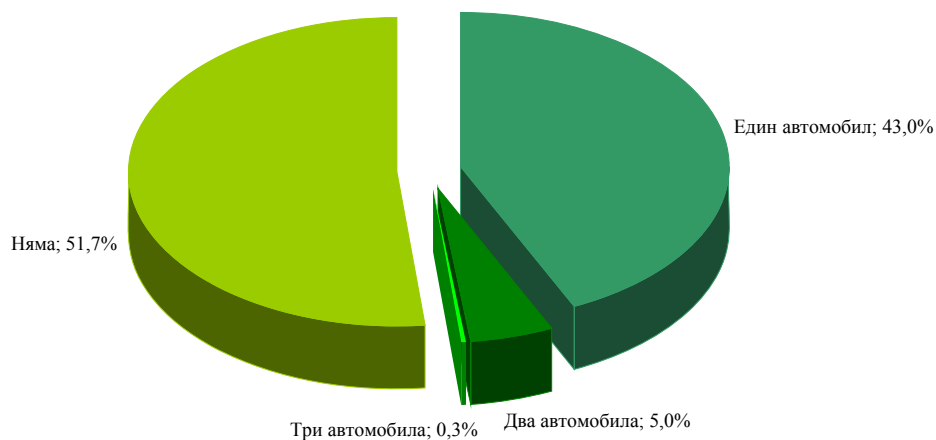
Ако не сте платили своята „Гражданска отговорност“, ако не сте сменили номерата на автомобила си, е време да побързате. Фактът, че приемате семейната кола за паметник, не ви извинява. Защото две трети покритие на авто-парка в страната със застраховка „Гражданска отговорност“ не се приема за нормално съотношение в Европа. Още повече, че това не е единствената разлика на нашия автомобилен парк с европейския и поставянето на новите номера едва ли ще вкара колите ни в ЕС.

Ето едно сравнение, което доста добре описва българския авто-парк. Приблизително 35 000 нови леки автомобили са продадени у нас през 2005 г., като в това число влизат и купените от фирми. Но дори и да приемем, че всички тези нови коли са отишли само в домакинствата, пак ще се окаже, че едва един от 43 частни автомобили в страната е нов. Още по-ясна става разликата, когато новите автомобили се пресметнат като съотношение на брой жители. Според данните за продажби на нови автомобили в страните от ЕС и EFTA (Исландия, Норвегия, Швейцария и Лихтенщайн) на 30 жители в тази зона се пада един нов автомобил, продаден през миналата година. В България съотношението е един нов автомобил на 220 души.

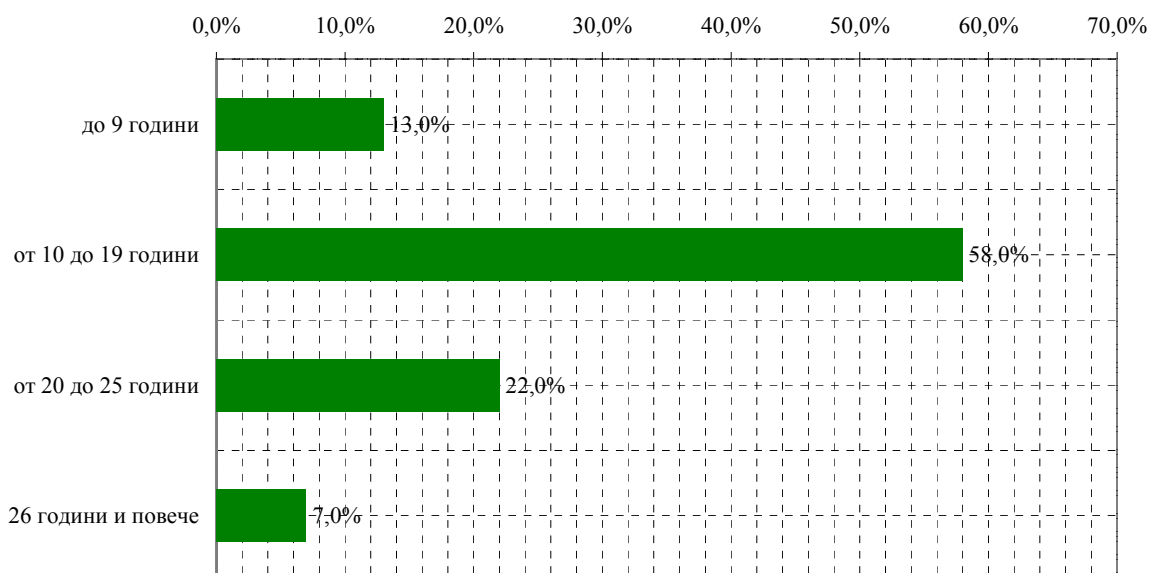
Колко автомобила притежавате ?

Всяко второ домакинство в страната има автомобил. Ако това звучи оптимистично, ето и още данни – две трети от този авто-парк е с пробег над 100 000 километра, като всяка шеста кола (17%) е дори с над 250 000 изминати километра. Пробегът обаче не казва всичко за българската кола. Ако не е „навъртяла” километри, то тя е „навъртяла” години. Едва 13% от частните автомобили са на възраст под 10 години...

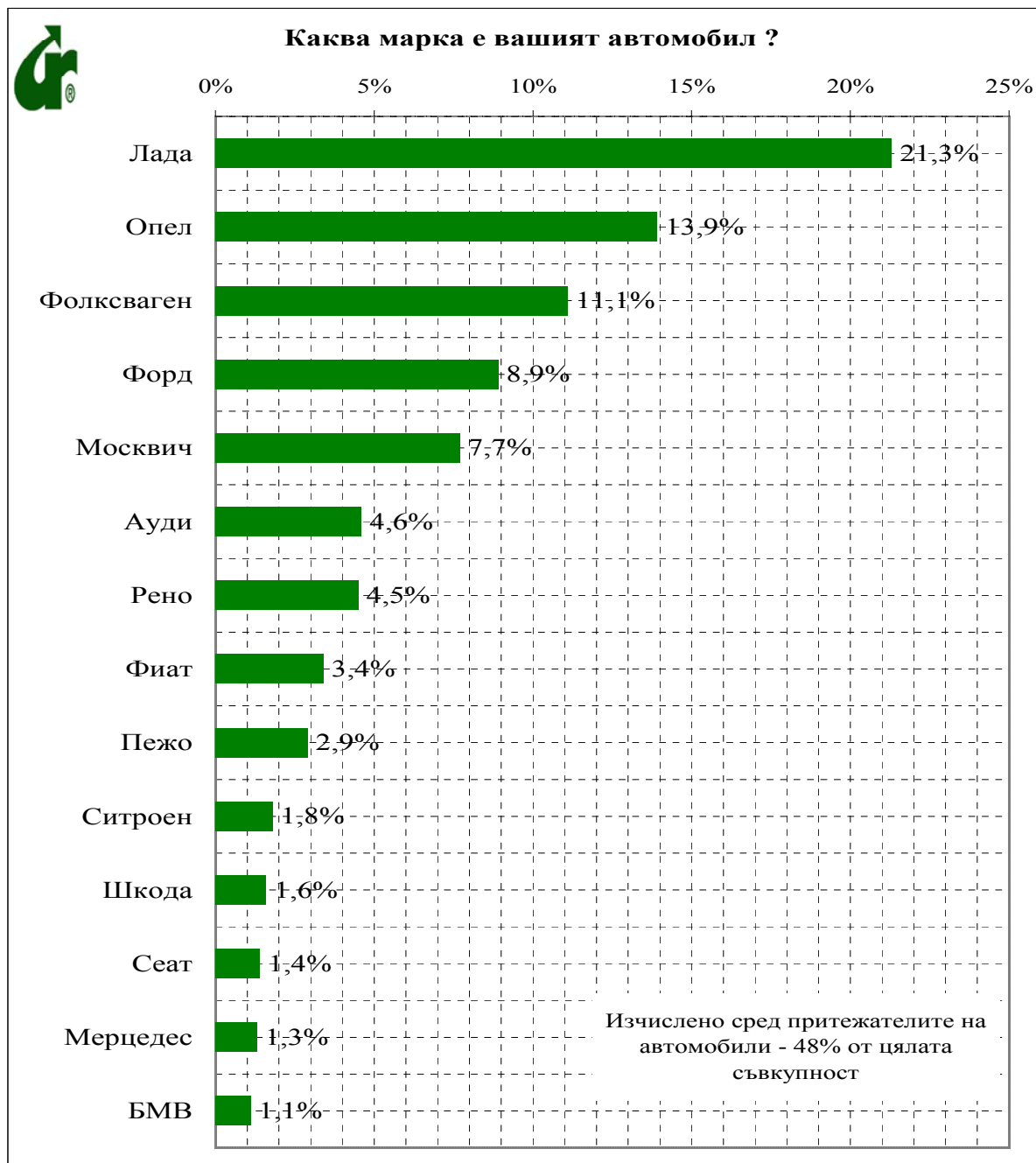

Каква е приблизителната възраст на вашия втомобил?

Но най-любопитно от всичко е, че всички тези антики се движат! Половината от колите са на пътя всекидневно – поне така твърдят интервюираните собственици. Едва една от

десет коли се ползва „няколко пъти в годината”. Снети от регистрация в КАТ са 4%. Не се ползват, но още са регистрирани в КАТ 2%. В същото време 92% от собствениците вече са платили или възнамеряват да платят „Гражданска отговорност”. Което означава, че нередовните в това отношение притежатели на частни автомобили ще възлязат на около 4% - това са неизползваните но не спрени в КАТ автомобили (2%) и още 2% собственици на автомобили в движение, които просто не възнамеряват да плащат застраховката (вероятно защото също ги ползват рядко). В това отношение има над какво да се замислим: една трета дори от хората, които имат автомобили, не са наясно, че „Гражданска отговорност” не се плаща само в случай, че автомобилът е снет от отчет в КАТ.

Единственият показател, по който авто-парка ни се доближава до европейския, е постепенната промяна по отношение на марките автомобили. Руските Лада и Москвич

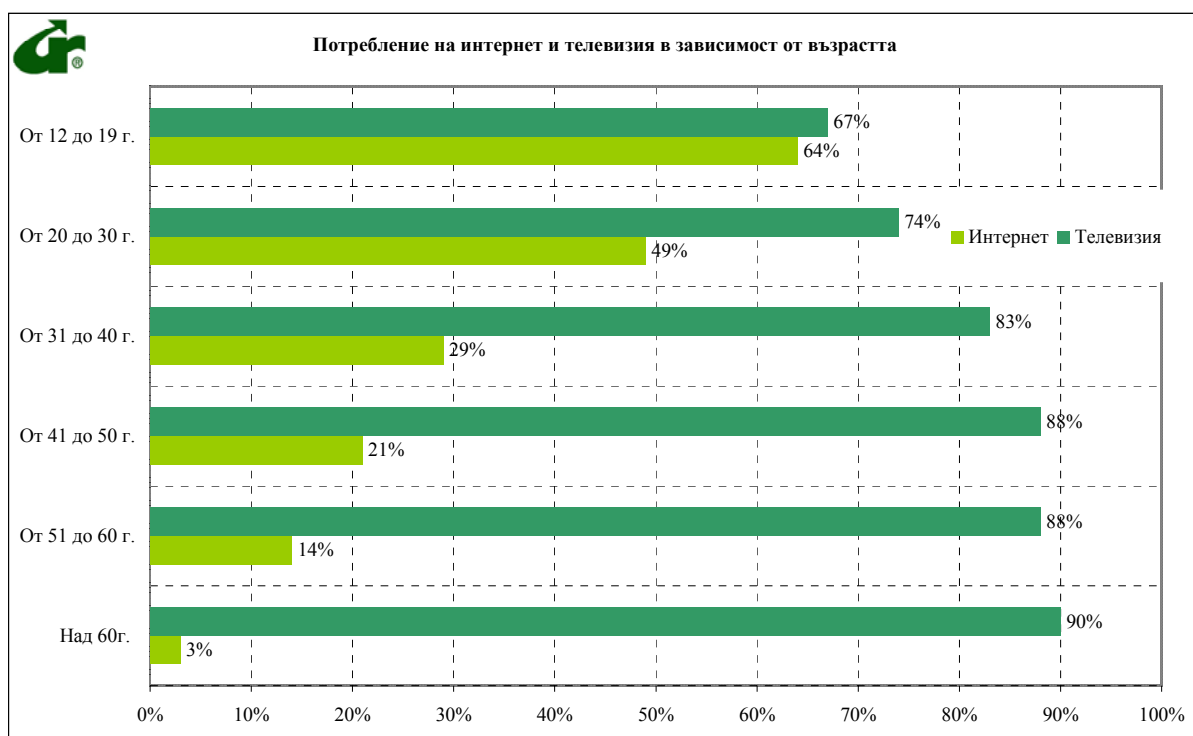
постепенно отстъпват позиции пред Форд, Фолксваген и Опел – автомобилите с имидж на издръжливи коли за неевропейските български пътни условия.

СТИЛОВЕ НА МЕДИЙНО ПОВЕДЕНИЕ – ПРОМЕНИ И ТЕНДЕНЦИИ

През последните няколко години в България протича интензивна промяна в стиловете на медийно поведение. На повърхността обаче тази тенденция остава незабелязана, тъй като по масовост на ползване медиите се ранжират по обичайния начин. Телевизията е традиционният фаворит (86%). На второ място, но със значително по-ниска популярност, е радиото (11%), на трето – вестниците (9%), и на последно – интернет (8%).

Оформилата се като трайна във времето класация скрива съществени промени в медийното поведение на българите, които са свързани най-вече с възрастовите различия и местоживеенето. Тези фактори оказват влияние не само при формиране на предпочитанията към различните по тип медии, но и върху принципите на тяхното съчетаване, както и върху избора вътре в рамките на определен тип медия.

Разгледана през призмата на възрастта и местоживеенето, подредбата на различните медии не изглежда вече така монолитна. Основната тенденция, която тук се откроява, е пренастройването на медийните навици към интернет. В национален план този процес е видим, но не в неговата цялост. Защото към момента световната мрежа ползват едва една четвърт (24%) от пълнолетните българи и още по-малко (7%) я обявяват за най-предпочитаната медия. Съвсем различна е картината при тинейджърите – мнозинството (65%) от тях сърфират в мрежата, а една четвърт разглеждат това като най-предпочитаното медийно занимание. При младите хора на 20-30 г. също имаме високи нива на интернет потребление (50%). Спадът започва при 31-50 годишните (25%). При по-възрастните тази тенденция се усилва и интернет потребителите сред хората над 60 години намаляват до 3%.

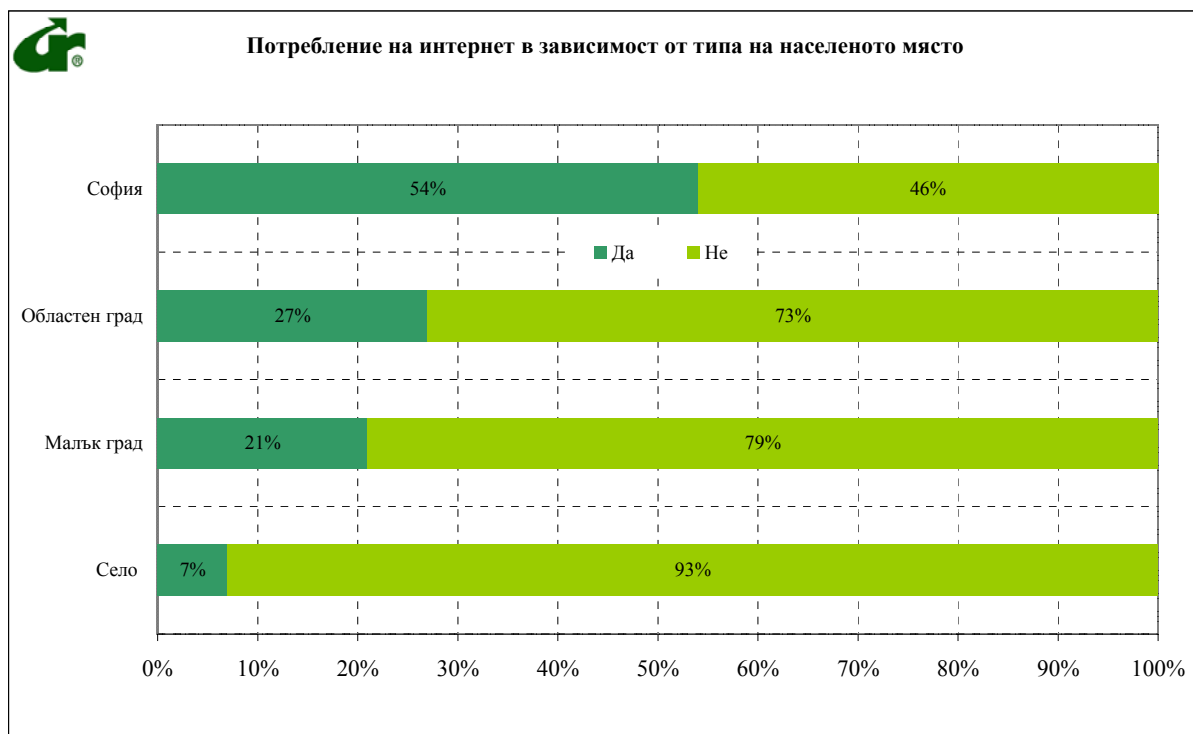

Данните показват, че промяната не се изразява толкова в нарастване на интернет потребителите (в края на 2005 г. те са 24% от българите над 18 г., което представлява

статистически незначим ръст от 1% спрямо 2004 г.), колкото в повишаващата се значимост на глобалната мрежа за младите хора и особено за тинейджърите. Разглеждана в дългосрочен план, тази тенденция очертава широкия потенциал на интернет комуникацията.

Друга важна тенденция е увеличената честота в използването на интернет. Приблизително двойно е нараснала активността на интернет потреблението – 13% ползват световната мрежа по няколко пъти дневно, докато в края на 2004 г. дялът на пребиваващите ежедневно във виртуалното пространство пълнолетни българи е бил в рамките на 7 на сто. Интензифицирането на достъпа е свързано с масовото навлизане на домашния интернет – в края на 2005 г. 60% от ползващите мрежата българи влизат от персоналния си компютър. През 2004 г. домашен достъп са имали половината интернет потребители, а през 2003 техният дял е бил едва една четвърт.

Поради широката базова популярност на телевизията и формиралата се във времето зрителска активност, експанзията на интернет потреблението (брой потребители и честота на използване) не може да постави под въпрос водещата позиция на телевизионните канали. Още повече, че разширяването на интернет потреблението не протича равномерно в различните типове градове – в по-малките и средно големите телевизията остава базова медия, задаваща фоновете очевидности на доминиращата част от населението (над 90%). По-добрите финансови възможности, развитата инфраструктура в столицата и някои големи градове създават условия за разнообразни културни практики. Поради това в тях магическото насочване на дистанционното към телевизора в пасивно очакване на “нещо интересно” не е единствената форма на медийно забавление. Паралелно на него се развиват и занимания с компютър, интернет, посещение на организирани по различен повод събития, спортуване и много други. Ето защо в столицата сред групата на 12-30 годишните редовните телевизионни зрители намаляват с 15-20 процента под регистрираната в страната 86% редовна ТВ аудитория.

Възрастовият профил оказва влияние не само върху обхвата и честотата на употреба на медиите, но и върху тяхната роля във всекидневието. Само един пример – при повъзрастните телевизията има информационни и развлекателни функции, по-специално филмови и спортни канали, които предполагат ангажирано внимание. При тинейджърите, освен целенасочено гледане на филмови и спортни канали, телевизията често служи за фон на други занимания (четене, сърфиране в Интернет, компютърни игри), което обяснява големия им интерес към музикалните канали, които не изискват цялото внимание. Друга сходна тенденция, валидна за различни групи ТВ зрители, е регулярната смяна и колажното следене на каналите. Едно от условията за формиране на тази нагласа е практиката на конкурентни телевизии да планират сходни предавания по едно и също време. При едновременното стартиране в началото на 2005 г. на Star Academy и Five Stars – две шоу програми с голям зрителски интерес, 32% от гледащите правят траен избор и фокусират вниманието си върху едно от двете шоуа. Поголемият дял зрители обаче (38%) посочват, че гледат и двете програми, преминавайки от единия към другия канал.

Преориентацията на младите хора към глобалната мрежа е само видимата страна на един много по-сложен процес – формиране на нов комплекс от отношения, които в най-пълна степен се изразяват от информационните и комуникационни технологии. Ключова ценност в този комплекс е не пасивното наблюдение, а дейното участие в комуникацията, което за разлика от класическите медии - преса, радио, телевизия, е заложено в двупосочната интернет връзка. Тъкмо разнообразието от форми за комуникация (електронна поща ползват 75% от влизащите в интернет; чат – 34%) представлява основен мотив за ползване на интернет. Друга цел, която интернет потребителите реализират при влизане в мрежата, е своевременното търсене на специфична информация (64%) с образователен, административен или справочен характер. Значимостта на този мотив е показател за относителното увеличаване на социалните групи, придаващи ценност на точно определена информация, а не на масово тиражираните данни, ориентирани към абстрактен адресат.

През 2005 година принципите на интернет – двупосочна връзка, интерактивна комуникация, активно търсене на информация – започнаха интензивно да бъдат интегрирани и от други медии в България, особено от телевизионните канали, които търпят структурна промяна. В тях все повече доминират “реалити шоуа”, “предавания на живо”, “интерактивна телевизия” и др. подобни, които целят да провокират зрителско участие и въвеждат механизми за влияние на аудиторията както върху протичането на програмите, така и върху участниците в тях. Не една и две телевизии правят опити за премахване на статичния телевизионен формат, наблягат на сценария “без сценарий” и залагат на идеологията, при която на зрителските предпочитания се възлага ролята да изработват дневния ред.

Трансформациите на медийните навици се отразяват не само върху интереса към отделните медии, но и върху начините на тяхното съчетаване. Четиридесет години са границата, над която хората ползват сравнително малък набор от телевизии, основната част от които са ориентирани към по-масова публика в национален мащаб. Обратно – младежите и особено тинейджърите, се ориентират към разнообразни телевизии или телевизионни блокове, таргетирани към специфични аудитории, като изграждат своеобразен пъзел от различни медийни фрагменти. Тази потребителска стратегия съответства на поведението в световната мрежа, в която няма “програмна схема” или “прайм тайм”, а многообразие от теми и неограничени времево възможности за

информиране, комбинирането на които е въпрос на групово-индивидуален социален опит.

Процесът на диференциране и разнообразяване на медийната среда не може да бъде сведен само до търсене на топ медията или отчитане на формални показатели като ръст, спад и т.н. В самото функциониране на медиите и начините им на употреба са интегрирани социални “кодове” и стилове на живот. На пръв поглед фрагментарни и хаотични, промените в медийното потребление имат вътрешна логика и тя в една или друга степен отразява темповете на протичащи в страната трансформации на социални ценности и практики.

Над изданието работиха:

Анализи:

Боряна Димитрова
Валентин Данчев
Владимир Шопов
Геновева Петрова
Павел Вълчев
Радостина Ангелова
Станислав Стоянов

Обработка на данни и техническо оформление
Александър Екимов
Нина Кехайова

Предпечатна подготовка и корица
Галя Георгиева